

วสัน อิศนระ

พุทธอุทยาน

วสิน อินทระ
พุทธอุทยาน

พุทธอุทยาน

วศิน อินทสระ

ชมรมกัลยาณธรรม

หนังสือที่ลำดับที่ ๒๓๖๐

พิมพ์ครั้งที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ จำนวนพิมพ์ ๕,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย

ชมรมกัลยาณธรรม ๑๐๐ ถนนประโคนชัย ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง
จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๗๐ โทรศัพท์ ๐-๒๗๐๒-๗๓๕๓ และ ๐-๒๗๐๒-๙๖๒๔

ออกแบบปก / รูปเล่ม คนข้างหลัง

พิสูจน์อักษร ทีมงานกัลยาณธรรม

เฟลต บริษัทนครแผนพิมพ์ จำกัด โทร. ๐-๒๔๓๘-๘๔๐๘

พิมพ์ บริษัทสำนักพิมพ์สุภา จำกัด ๑๑๘ ซอย ๖๘ ถนนเจริญสุขนิทวงศ์
เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐ โทร. ๐-๒๔๓๕-๘๕๓๐

สัพพทัง ธรรมทานัง ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

www.kanlayanatam.com

อปุปลา เต มนุสเสสุ เย ชนา ปารคามิโน
อถายํ อิตรา ปชา ตีระเมวานุธาวติ ฯ
เย จ ไซ สมุมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺตโน
เต ชนา ปารเมสุสฺสฺสตี มจฺจุเรยฺยํ สุกฺตฺตฺรํ ฯ

ในหม่อมบุษย์ คนที่ถึงฝั่ง มีจำนวนน้อย
คนส่วนมากเดินเลาะไปตามฝั่ง
คนเหล่านีไประพาศธรรม
สมควรแก่ธรรมที่เรากล่าวดีแล้ว
คนเหล่านั้นล่วงพ้นมารแล้ว
จักถึงฝั่งที่ข้ามได้ยาก

คำ ปรารภ

เรื่อง พุทธอุทยาน นี้ หมายถึง พระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสในโอกาสต่างๆ เพราะปรารภเรื่องต่างๆ ข้าพเจ้าได้นำมาจากคัมภีร์อุทานในพระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ ได้ย่อความบ้าง ขยายความบ้าง เช่น **ความเบื้องต้น** เป็นการย่อความ ส่วน**อธิบายความ** เป็นส่วนที่ข้าพเจ้าขยายความเท่าที่จะนึกได้ ไม่มีตำราให้ค้นคว้าเลย*

ข้าพเจ้าเขียนเรื่องนี้เมื่อน้ำท่วมมาอยู่ที่คอนโคข์ ชั้นที่ ๖ ของคุณเอกชัย ตีรุ่งโรจน์ ผู้มีน้ำใจอันงาม ได้ไปรับข้าพเจ้ามาให้พักที่คอนโคข์ วิสอร์ทต้า ถนนพระราม ๓ โดยการแนะนำและสนับสนุนของทันตแพทย์หญิงอัจฉรา กลิ่นสุวรรณ ประธานชมรมกัลยาณธรรม ด้วยเกรงว่าบ้านชั้นเดียวของข้าพเจ้าที่ถนนพิบูลสงคราม นนทบุรี ถ้าน้ำท่วมแล้วจะเข้าไปช่วยได้ยาก แต่ปรากฏว่าจนบัดนี้ ที่บ้านน้ำยังไม่ท่วม แต่ข้าพเจ้ายังพักอยู่ที่

*ได้อาศัยพระสูตรและอรรถกถาแปลคัมภีร์อุทานของมูลนิธิมหายานามกุฏราชวิทยาลัย เป็นคู่มือ และพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี เล่ม ๒๕ ของมหายานามกุฏราชวิทยาลัยเช่นเดียวกัน

คอนโดฯ ของคุณเอกชัย ตั้งแต่วันที่ ๙ เดือนตุลาคม ๒๕๕๔
พักอยู่ที่คอนโดฯ ประมาณ ๒ เดือนจึงกลับไปอยู่บ้าน

โดยธรรมดาข้าพเจ้าจะเขียนคำนำต่อเมื่อเขียนเนื้อหา
หนังสือจบเล่มแล้ว แต่เรื่องนี้ข้าพเจ้าเขียนคำนำไว้ก่อน ด้วย
เกรงว่าชีวิตจะไปได้ตลอดจนเขียนหนังสือเรื่องนี้จบหรือไม่ ถ้า
เขียนยังไม่ทันจบ สิ้นชีวิตเสียก่อน ได้แค่ไหนก็ให้สำนักพิมพ์
ธรรมดา หรือ ลูกจุ่ม (ทันตแพทย์หญิงอัจฉราฯ) นำไปพิมพ์เท่าที่
มีอยู่ หรือนำไปรวมกับเรื่องอื่นก็ได้

ข้าพเจ้าเคยตั้งใจไว้หลายปีมาแล้วว่าจะเขียนคัมภีร์อุทานให้
สำเร็จ แต่ไม่มีโอกาสเสียเลย มามีโอกาสตอนนี้ ขอขอบใจยวดี
อึ้งศรีวงษ์ ที่อุตสาหะพากเพียรจดบันทึกเรื่องนี้ตามที่ข้าพเจ้า
บอก บุญกุศลใดที่พึงบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าจากการเขียนหนังสือ
เรื่องนี้ ขอบุญกุศลนั้นพึงมีแก่คุณเอกชัย ดิรุ้งโรจน์ ทันตแพทย์
หญิงอัจฉรา กลิ่นสุวรรณ และยวดี อึ้งศรีวงษ์ด้วย

ด้วยอำนาจแห่งพุทธธรรม ขอผู้มีทุกข์จงพ้นทุกข์ ผู้มีภัย
จงพ้นภัย ผู้มีโศกจงพ้นโศก ขอให้ประสบสรรพมงคล มีชีวิตที่
ดีงามสมความปรารถนา ขอให้ความดำริที่ชอบจงเต็มบริบูรณ์
ตลอดกาลทุกเมื่อ

 วดีน อินทระ

เขียนไว้เมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔

คำนำ

ของชมรมภักถยาณธรรม

รำลึกย้อนความทรงจำไปถึงช่วงปลายปีพุทธศักราช ๒๕๕๔ ซึ่งเกิดมหาอุทกภัยใหญ่ในเมืองไทย มีความรู้สึกห่วงใยในสวัสดิภาพและความปลอดภัยของท่านอาจารย์วศิน อินทสระ ในช่วงนั้นได้ดูแลอุปัฏฐากไปมาหาสู่ท่านบ้าง จึงพยายามวิงวอนขอร้องให้ท่านย้ายออกจากบ้านของท่านที่ซอยพิบูลสงคราม จ.นนทบุรี เพราะติดตามสถานการณ์มหาอุทกภัยใหญ่ที่ลุกลามไปทั่วแถบจังหวัดภาคกลางแล้ว ก็เกรงจะแผ่ขยายวงมาถึงตัวเมืองนนท์ด้วย พิจารณาว่าด้วยความเปราะบางทางสุขภาพร่างกายของท่านอาจารย์นั้น หากเกิดเหตุร้ายฉุกเฉินฉุกเฉิน ท่านคงเสี่ยงอันตรายแก่ชีวิตเกินไป ในที่สุดท่านอาจารย์ตกลงใจยอมย้ายไปอยู่คอนโดฯ ของคุณเอกชัย ดีรุ่งโรจน์ (เสนอมมาให้เองด้วยใจเกื้อกูล) ที่พระราม ๓ ตามที่ท่านอาจารย์เขียนเอาไว้ในคำปรารภ นับว่าเป็นความเมตตาของท่านที่ให้ออกาสคณะศิษย์ได้รับใช้และตอบแทนพระคุณ

ในช่วงระหว่างนั้น ได้มีโอกาสดูแลท่านอาจารย์ คอยเยี่ยมเยียนส่งหมูกยาและอาหารเพื่อสุขภาพ ทั้งได้ฝากฝังคุณเอกชัย ซึ่งอยู่ใกล้ท่านที่สุดในระหว่างนี้ ให้คอยดูแลหากเกิดกรณีฉุกเฉินเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพโรคประจำตัวของท่าน ท่านอาจารย์มีศิษย์ใกล้ชิดชิดแวะมาเยี่ยมเยียนบ้าง มีพี่ยุวดี อึ้งศรีวงษ์ คอยดูแลอย่าง

ใกล้ขีด ครั้นท่านอาจารย์ปรารภว่าอยากตอบแทนอุปการคุณของ
เจ้าภาพซึ่งให้ที่พักอาศัย และให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างดี จึงใช้เวลา
เขียนหนังสือขึ้นมาเล่มหนึ่ง แม้ยังไม่ทราบว่าหนังสือนั้นมีรายละเอียด
อย่างไร ก็รู้สึกปลื้มปีติมาก รอวันที่จะได้อ่าน ได้จัดพิมพ์เผยแพร่เป็น
ธรรมทานต่อไป

การจัดพิมพ์ต้นฉบับต้องใช้เวลาานพอสมควร ในที่สุดก็ได้รับ
ไฟล์ต้นฉบับจากพี่จันทิรา แห่งสำนักพิมพ์ธรรมดา เมื่อกลางปี ดั่งนั้น
กว่าจะได้ดำเนินการจัดพิมพ์ก็ย่างเข้าปีที่ ๓ แล้วหลังจากที่ท่าน
เขียนจบลง ถึงแม้ว่าท่านอาจารย์จะเขียนหนังสือไว้มากมาย รวมทั้ง
หลายเล่มที่ชมรมกัลยาณธรรมได้นำมาจัดพิมพ์ แต่ไม่มีเล่มไหนเลย
ที่จะพิเศษเหมือนเล่มนี้ ที่ท่านอาจารย์เมตตาเขียนมอบให้ข้าพเจ้า
และมอบให้ชมรมกัลยาณธรรมโดยตรง โดยท่านระบุไว้ในคำ
อนุโมทนา ตั้งแต่ยังเขียนไม่จบเล่ม เพราะท่านไม่มั่นใจว่าสุขภาพ
ที่ประาะบางระยะนั้น ท่านจะมีโอกาสเขียนจบเล่มหรือไม่ และใน
ที่สุด แม้จะนานสักเพียงไร ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่ นี่คือนหนังสือแห่งความ
หลังและความระลึกที่ขอน้อมรับความเมตตาและภูมิปัญญาของผู้รู้
ตั้งใจจัดพิมพ์ออกสู่สาธารณชนให้ได้รับปัญญาที่ถูกตรง สมตาม
เจตนารมณ์ของท่านอาจารย์ และความวิริยะอุตสาหะของผู้ช่วยจัด
บันทึกและจัดพิมพ์ต้นฉบับ

เมื่อทราบว่ หนังสือที่ท่านเขียนคือ พุทธอุทาน ก็ยิ่งรู้สึกถึง
คุณค่าแห่งธรรมที่จะได้รับฟังอรรถาธิบายจากท่านอาจารย์ ที่เมตตา
ขยายความธรรมจากพระโอษฐ์ ให้พวกเราได้เข้าใจแจ่มแจ้ง และ
นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ท่านอาจารย์กล่าวในคำปรารภว่ เรื่อง
พุทธอุทาน นี้ หมายถึง พระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสในโอกาส

ต่างๆ เพราะปรารถนาเรื่องต่างๆ ท่านได้นำมาจากคัมภีร์อุทาน ในพระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ ซึ่งได้ย่อความบ้าง ขยายความบ้าง ฯลฯ ซึ่งท่านตั้งใจไว้หลายปีแล้วว่าจะเขียนคัมภีร์อุทานให้สำเร็จ เพิ่งมามีโอกาสตอนนี้ นับว่าเป็นช่วงเวลาที่มีคุณค่ายิ่งที่ท่านใช้โอกาสนี้สร้างสรรค์ผลงานอันทรงคุณค่าฝากไว้ในพระพุทธศาสนาตามที่ท่านตั้งใจไว้นานแล้ว

ขอขอบคุณคณะที่มงานจิตอาสาของชมรมกัลยาณธรรมทุกท่าน ที่สละเวลาอันมีค่าช่วยตรวจทานต้นฉบับ จัดรูปเล่ม ภาพประกอบที่งดงาม ให้สมกับเนื้อหาแห่งธรรมที่บริสุทธิ์สูงส่งจากพระพุทธองค์ ที่ท่านอาจารย์เมตตาตอบให้เป็นของขวัญแก่ชมรมฯ ขอขอบคุณสำนักพิมพ์สุภา ที่พิถีพิถันรักษาคุณภาพในการจัดพิมพ์ด้วยศรัทธาในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและในธรรมของท่านอาจารย์อย่างยิ่ง บุญกุศลแห่งธรรมทานอันถูกต้องนี้ ขอโน้มถวายเป็นพุทธบูชา ขอโน้มบูชาอาจารย์คุณแต่ท่านอาจารย์วศิน อินทสระ ปิยาจารย์ผู้เปี่ยมเมตตาอันบริสุทธิ์ยิ่งในชีวิตของข้าพเจ้า ทั้งยังเมตตาหาห่วงเกี่ยวดูแลในยสัต์ผู้ยังหลงว่ายวนในห้วงทุกข์และอกุศลวิบากให้เขาเหล่านั้นได้พบแสงแห่งธรรม เพชรแห่งธรรม อันจะเป็นดวงประทีปส่องสว่างทางชีวิต นำความสงบร่มเย็นสู่จิตใจ ครอบครัวยั่งยืน ประเทศชาติและตลอดการเดินทางในสังสารวัฏอันยาวไกล

กราบขอบพระคุณและอนุโมทนาบุญอย่างสูง
ทพญ. อัจฉรา กลิ่นสุวรรณ
ประธานชมรมกัลยาณธรรม

สารบัญ

คัมภีร์อุทาน โภธิวรรค	๑๕
๑ • “ธรรมพร้อมด้วยเหตุ” (ปฐมโภทิสสูตร).....	๑๗
๒ • “คุณสมบัตินี้ทำให้เป็นพราหมณ์” (อชปาลนิโครธสูตร).....	๑๙
๓ • “ผู้สิ้นสังโยชน์” (เถรสูตร).....	๒๒
๔ • “ผู้คายโทษออกได้แล้ว” (มหากัสสปสูตร).....	๒๕
๕ • “ผู้พ้นจากกิเลสเครื่องข้อง” (สังคามชิสูตร).....	๒๘
๖ • “สัจจะและธรรมะ” (ขฎ्ฐิตสูตร).....	๓๐
๗ • “พระนิพพานพ้นจากสุขและทุกข์” (พาหิยสูตร).....	๓๒
คัมภีร์อุทาน มุจลินทวรรค	๓๗
๘ • “ความสุขอย่างยิ่ง” (มุจลินทสูตร).....	๓๙
๙ • “ให้ภิกษุสนทนาธรรม และความสุขจากการสิ้นตัณหา” (ราชสูตร).....	๔๓
๑๐ • “สัตว์ทั้งหลายใคร่ความสุข” (ทัณฑสูตร).....	๔๕
๑๑ • “ผัสสะ” (ลักการสูตร).....	๔๗
๑๒ • “ความไม่กังวลเป็นเหตุให้เกิดสุข” (อุปาสกสูตร).....	๕๐
๑๓ • “ผู้ไม่กังวลย่อมอยู่เป็นสุข” (คัพภินิสูตร).....	๕๔
๑๔ • “เหยื่อของมัจจุราช” (เอกปุตตสูตร).....	๕๖

- ๑๕ • “ทุกข์มาในรูปแบบแห่งสุข” (สุปปวาสาสูตร)..... ๖๐
- ๑๖ • “ความอิสระเป็นสุข” (วิสาขาสูตร)..... ๖๕
- ๑๗ • “ผู้ไม่มีภัยไม่มีความโศก” (กาฬิโคธาทักขิยสูตร)..... ๗๐

คัมภีร์อุทาน นันทวรรค..... ๗๓

- ๑๘ • “ผู้ละกรรมได้แล้ว” (กรรมสูตร)..... ๗๕
- ๑๙ • “ผู้ไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์” (นันทสูตร)..... ๗๗
- ๒๐ • “ผู้มั่นคงเหมือนภูเขามหา” (ยโสขสูตร)..... ๘๐
- ๒๑ • “พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ”
(สารีปุตตสูตร และ โกลิตสูตร)..... ๘๓
- ๒๒ • “พระปิลินทวัจฉะ” (ปิลินทวัจฉสูตร)..... ๘๖
- ๒๓ • “พระมหากัสสป” (มหากัสสปสูตร)..... ๙๐
- ๒๔ • “เสียงสรรเสริญ” (ปิณฑปาตสูตร)..... ๙๒
- ๒๕ • “ไม่ต้องมีศิลปะก็อยู่ได้” (ติปปสูตร)..... ๙๔
- ๒๖ • “สัตว์โลก” (โลกสูตร)..... ๙๖

คัมภีร์อุทาน เมฆิยวรรค..... ๑๐๐

- ๒๗ • “วิตก” (เมฆิยสูตร)..... ๑๐๓
- ๒๘ • “ภิกษุผู้ไปสู่อำนาจแห่งมาร” (อุทตตสูตร)..... ๑๐๗
- ๒๙ • “จิตที่ตั้งไว้ผิด” (โคपालสูตร)..... ๑๑๑
- ๓๐ • “ผู้มีจิตไม่หวั่นไหว” (ชุนหสูตร)..... ๑๑๔
- ๓๑ • “ทรงยินดีในป่า” (นาคสูตร)..... ๑๑๖

๓๒ • “คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” (ปิณฑโหลกาทวาทสสูตร).....	๑๒๒
๓๓ • “ผู้ไม่มีความโศก” (สาริปุตตสูตร).....	๑๒๕
๓๔ • “ความอดกลั้น” (สุนทริสูตร).....	๑๒๙
๓๕ • “ผู้ไม่มีภพใหม่” (อุปเสนวังคันทปุตตสูตร).....	๑๓๒
๓๖ • “ผู้มีจิตสงบระงับ” (สาริปุตตสูตร).....	๑๓๕

คัมภีร์อุทาน โสณเถรวรรค..... ๑๓๙

๓๗ • “ไม่มีใครเป็นที่รักยิ่งกว่าตน” (ราชสูตร).....	๑๔๑
๓๘ • “พึงเว้นบาป” (สุปปพุทธกฏฐิสูตร).....	๑๔๔
๓๙ • “ความอัศจรรย์แห่งพระธรรมวินัย ๘ ประการ” (อุโปสถสูตร).....	๑๔๗
๔๐ • “ผู้ไม่ยินดีในบาป” (โสณสูตร).....	๑๕๒
๔๑ • “คนดีทำได้ง่าย” (อานันทสูตร).....	๑๕๗
๔๒ • “ไม่พึงเป็นผู้มีผลประพาศิธรรม” (ปฏิสัลลานสูตร).....	๑๖๐
๔๓ • “สมณพราหมณ์วิวาทกัน” (ปฐมกิรสูตร).....	๑๖๔

คัมภีร์อุทาน จุฬวรรค..... ๑๖๙

๔๔ • “ผู้หลุดพ้น” (ปฐมภททียสูตร).....	๑๗๑
๔๕ • “ผู้สิ้นตัณหา” (ตณ्हักขยสูตร).....	๑๗๔
๔๖ • “ความสิ้นไปแห่งปปัญจธรรม” (ปปัญจขยสูตร).....	๑๗๗
๔๗ • “น้ำดื่ม” (อุทปานสูตร).....	๑๗๙

คัมภีร์อุทาน ปาฏลิตคามิยวรรค..... ๑๘๓

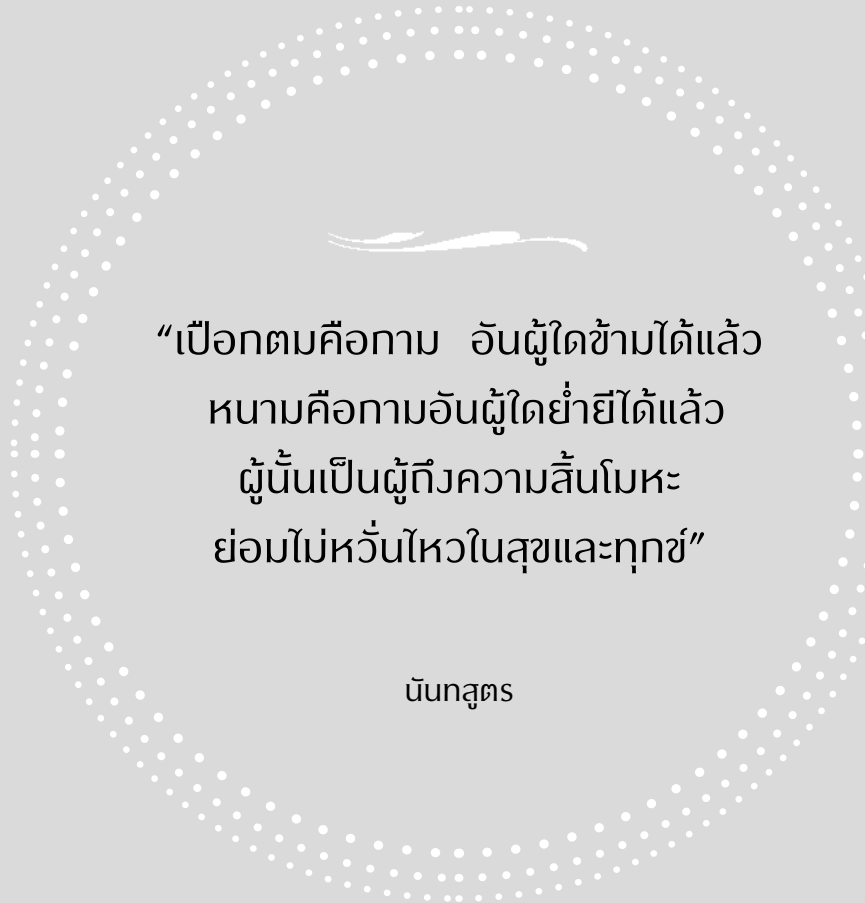

๔๘ • “โทษของศีลวิบัติและคุณของศีลสมบัติ” (ปาฏลิตคามิยสูตร).....๑๘๕

๔๙ • “ผู้รู้กับผู้ไม่รู้” (ทวิธาปถสูตร).....๑๙๐

๕๐ • “ความรักกับความทุกข์” (วิสาขาสูตร).....๑๙๒

๕๑ • “การนิพพานของพระทัฬหฬมัลลบุตร” (ปฐมทัฬหฬสูตร).....๑๙๔

บันทึกท้ายเล่ม.....๑๙๗

“เป็อกตมค็อกาม อันผู้ใดข้ามได้แล้ว
หนามค็อกามอันผู้ใดย่ำยีได้แล้ว
ผู้นั้นเป็นผู้ถึงความสิ้นโมหะ
ย่อมไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์”

นันทสูตร

ดัมทีร์อุทาน

โพธิ์วรรณ

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ธรรมพร้อมด้วยเหตุ

(ปฐมโพธิสุต)

ความเบื้องต้น

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ ประทับที่ได้ต้นโพธิ์ที่ตรัสรู้
นั่นเอง ทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาท (สิ่งที่อาศัยกันเกิดขึ้น) มี
อวิชชาเป็นปัจจัยสังขารจึงมี เป็นต้น แล้วทรงเปล่งอุทานด้วย
ความเบิกบานพระทัยในเวลานั้นว่า

“เมื่อใดธรรมทั้งหลาย (สิ่งทั้งหลาย) ปรากฏแก่พราหมณ์
ผู้มีความเพียร ผู้เพ่งพินิจอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของ
พราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้ธรรมพร้อมด้วยเหตุ”

อธิบายความ

เรื่องปัจจุสมุปบาทนี้ ข้าพเจ้าได้เขียนไว้ละเอียดแล้วใน
หนังสือเรื่อง “หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา (พุทธปรัชญา
เถรวาท)” ตอนที่ว่าด้วยปัจจุสมุปบาท ที่แยกพิมพ์ต่างหากก็มี
ชื่อหนังสือว่า “ไตรลักษณ์และปัจจุสมุปบาท” ขอท่านผู้สนใจ

ได้โปรดอ่านตามที่แนะนำมานี้ ก็จะเข้าใจปฏิจสุมุปปาทตามสมควร เขียนไว้ตั้งแต่ปี ๒๕๑๘ เป็นเวลาถึง ๓๖ ปีมาแล้ว

คำว่า “พราหมณ์” ในพุทธอุทานนี้ หมายถึง ท่านผู้รู้ ผู้สงบ หมายอย่างสูงถึงพระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลส เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า พระชินาสพ แปลว่า ผู้สิ้นอาสวะแล้ว คำว่า “พราหมณ์” ความหมายโดยทั่วไปหมายถึง ผู้ที่เกิดในวรรณะพราหมณ์ในสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งแบ่งประชาชนออกเป็น ๔ วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ ศูทร

ในพระสูตรที่ ๒ และที่ ๓ แห่งโพธิวรรคนี้ ให้ชื่อว่า ทุตติย-โพธิสูตร และตติยโพธิสูตร ท่านเล่าเรื่องพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาปฏิจสุมุปปาทเหมือนกัน ต่างกันแต่เพียงพุทธอุทานตอนท้ายเพียงเล็กน้อย คือ

พระสูตรที่ ๒ ว่า “เพราะรู้ความสิ้นไปแห่งเหตุปัจจัย”

พระสูตรที่ ๓ ว่า “ย่อมกำจัดมารและเสนามารเสียได้ เหมือนดวงอาทิตย์อุทัยกำจัดความมืดฉะนั้น”

พระสูตรที่ ๑ ว่าด้วยปฏิจสุมุปปาทโดยอนุโลมคือตามลำดับตั้งแต่อริชชาเป็นต้นมา หมายถึง ปฏิจสุมุปปาทสายเกิด คือ ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ พระสูตรที่ ๒ ว่าด้วยปฏิจสุมุปปาทสายดับ หมายถึง การดับแห่งทุกข์เพราะอริชชาดับเป็นต้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าปฏิจสุมุปปาทโดยปฏิโลม พระสูตรที่ ๓ ว่าด้วยปฏิจสุมุปปาททั้งอนุโลมและปฏิโลม คือทั้งสายเกิดและสายดับ หมายถึง การเกิดแห่งทุกข์และการดับแห่งทุกข์ ❖

๒

พระพุทธอรุณ เรือง

คุณสมบัติ ที่ทำให้เป็นพราหมณ์

(อชปาณีกอสสูตร)

ความเบื้องต้น

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ สัปดาห์ที่ ๔ ประทับอยู่ใต้ต้นอชปาณินิโครธ (ต้นไทรซึ่งเด็กเลี้ยงแพะชอบมาพัก) ตลอดเวลา ๗ วัน ครั้งนั้น มีพราหมณ์คนหนึ่งผ่านมา พราหมณ์คนนี้ท่านว่าชอบพูดตวาดผู้อื่นว่า หี หี ได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า บุคคลมีคุณสมบัติเช่นไรจึงเรียกว่าเป็นพราหมณ์ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

“ผู้ใดลอยบาปได้แล้ว ไม่มักตวาดผู้อื่นว่า หี หี ไม่มีกิเลส ย่อมใจ สำรวมตนแล้ว จบเวท จบพรหมจรรย์แล้ว ไม่มีกิเลส เป็นเหตุให้พุ้งขึ้น ผู้นั้นควรได้รับยกย่องว่าเป็นพราหมณ์โดยชอบธรรม”

อธิบายความ

การลอบบาปหรือการละเว้นบาป เป็นหลักคำสอนสำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ดังข้อความตอนหนึ่งในโอวาทปาติโมกข์ว่า การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การทำกุศลให้ถึงพร้อม ๑ การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ๑ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ผู้บวชแล้วท่านเรียกว่า บรรพชิต แปลว่า ผู้ลอบบาปหรือละเว้นบาป ถ้าทำได้ตามชื่อก็จะเป็นผู้ควรได้รับการเคารพบูชาจากศาสนิกชน

ตามประเพณีนิยมของคนไทย ถึงกลางเดือน ๑๒ นิยมลอบยกระທกันໃນແມ່ນ້ຳ ข้ำพเจ้าเคยเสนอว่า ถึงวันเช่นนี้ถ้าเรามานัดกันลอบบาป คือ เว้นจากการทำชั่วทั่วประเทศสักวันหนึ่งก็จะดีไม่น้อย แทนการลอบยกระທ ซึ่งความหมายคลุมเครือเต็มที่ไม่ชัดเจนว่าทำเพื่ออะไร ตอนที่ข้ำพเจ้าเขียนเรื่องนี้เป็นเวลาที่กำลังเกิดอุทกภัยใหญ่หลวงในเมืองไทย สงสัยว่าเขาจะลอบยกระທกันอย่างไร นอกจากอุทกภัยแล้ว โรคภัยและใจรภัยก็มีมากขึ้น ทุพภิกขภัย (ความอดอยาก) ก็มีมากขึ้นด้วย ลำบากกันไปทั่วหน้าพิจารณาแล้วน่าสงสารจริง ๆ ควรเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวช สลดใจว่า นี่เป็นภัยอย่างหนึ่งของสังสารวัฏ (การเวียนว่ายตายเกิด) トラบใดທີ່ຍັງມີສັງສາຣວັຖຸທຸກໆ ກໍຢ່ອມຕິດຕາມຢູ່ຕຣາບນັ້ນ ທຸກໆເປັນຮາຍໃຫຍ່ຂອງສັຕຣວັລຸກຕາມພຣະພຸທພຈ໌ນທີ່ວ່າ “ທຸກໆມສຸສມພຸຍ໌” ແປລ່ວ່າ ທຸກໆເປັນຮາຍໃຫຍ່ຂອງສັຕຣວັລຸກ ບາບເປັນຕົ້ນເຫຕຸ

สำคัญอย่างหนึ่งของความทุกข์ พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ว่า “ถ้าท่านทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของท่านทั้งหลายแล้ว ท่านทั้งหลายอย่าทำบาปทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ

คำว่า “ไม่มีกิเลสย่อมใจ” นั้น มีอธิบายโดยย่อว่า จิตโดยสภาพปกติเป็นสิ่งผ่องใส แต่เศร้าหมองไปเพราะกิเลสต่าง ๆ เข้ามาล้อม เช่น โสภ โภธ หลง เป็นต้น เมื่อถูกกิเลสตัวใดครอบงำหรือล้อมจิต บุคคลย่อมทำกรรมต่าง ๆ ไปตามกิเลสนั้น ข้าพเจ้าระลึกอยู่เสมอและพูดอยู่เสมอว่า กิเลสเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่งของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เมื่อกิเลสครอบงำจิตก็เป็นเหตุให้ทำกรรมที่เป็นบาปอกุศล กรรมซึ่งเขาทำต่างกันทำให้มีวิบากคือผลต่างกัน ทำให้สัตว์ทั้งหลายต่างกัน เป็นวิฎจักรคือหมุนเวียนไป กิเลส กรรม วิบาก ท่านเรียกว่า วิฎฎะ ๓ ถ้าไม่มีกิเลสเครื่องล้อมใจ จิตก็บริสุทธิ์ เป็นไปชั่วคราวบ้างที่เรียกว่า **ตทังควิมุตติ** เป็นไปเพราะข่มกิเลสไว้ได้บ้าง ด้วยกำลังฌาน ท่านเรียกว่า **วิกขัมภนวิมุตติ** ตัดกิเลสได้เด็ดขาดบ้าง ท่านเรียกว่า **สมุจเฉทวิมุตติ** ผู้ตัดกิเลสได้เด็ดขาดแม้เพียงบางส่วนย่อมเป็นพระอริยเจ้า คือ พระโสดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระอนาคามีบ้าง ถ้าตัดกิเลสได้สิ้นเชิงก็เป็นพระอรหันต์ที่ท่านเรียกในพุทธอุทานนี้ว่า จบเวท จบพรหมจรรย์ เรียกว่าเป็นพรหมณ์โดยชอบธรรม การสิ้นกิเลสควรจะเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต เพราะทำให้สิ้นภพ สิ้นชาติ และสิ้นทุกข์ ❖

๓

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ผู้สิ้นสังโยชน์

(เถรสูตร)

ความเบื้องต้น

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เชตวันวิหาร เมืองสาวัตถี มีพระเถระผู้ใหญ่เป็นจำนวนมาก มีพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะเป็นต้นไปเฝ้า ภิกษุผู้เคยอยู่ในวรรณะพราหมณ์รูปหนึ่งทูลถามพระพุทธเจ้าว่า บุคคลเช่นใดเรียกว่าเป็นพราหมณ์ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

“ผู้ใดลอยบาปได้แล้ว มีสติทุกเมื่อ สิ้นสังโยชน์แล้ว เป็นผู้รู้ เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นพราหมณ์”

อธิบายความ

คำว่า “สติ” มีความหมายหลายอย่าง เช่น ความระลึกได้ คือ ระลึกสิ่งที่เคยทำและคำที่เคยพูดแล้วแม้นานได้ ความหมายนี้ปรากฏในนาถกรณธรรมสูตร

ความระวัง ซึ่งมีความหมายเท่ากับความไม่ประมาท เช่น ข้อความที่ว่า “กระแสกีเลสเหล่าใดไหลไปในโลก กระแสกีเลสเหล่านั้นย่อมปิดกันเสียได้ด้วยสติ” หรือ “สติเป็นเครื่องกันกระแสกีเลสเหล่านั้น” ท่านมักจะกล่าวเสมอว่า “ความไม่ประมาท คือการอยู่โดยไม่ปราศจากสติ” บางแห่งท่านกล่าวว่า เอาสติเป็นเครื่องรักษาจิต หรือทำการรักษาจิตด้วยสติคือด้วยความไม่ประมาท เช่น

ระวังจิตไม่ให้กำหนด	ในอารมณ์ที่น่ากำหนด
ระวังจิตไม่ให้ขัดเคือง	ในอารมณ์อันน่าขัดเคือง
ระวังจิตไม่ให้หลง	ในอารมณ์ที่น่าหลง
ระวังจิตไม่ให้มัวเมา	ในอารมณ์ที่น่ามัวเมา

ในสติปัฏฐานสูตร พระพุทธองค์ทรงสอนให้พุทธสาวกเป็นผู้มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ เพื่อถอนความพอใจและไม่พอใจในโลกเสีย

มีพระพุทธรูปจำนวนมากหลายที่ตรัสสรรเสริญสติ เช่น ผู้มีสติทุกเมื่อ วางเฉยในอารมณ์ต่าง ๆ ไม่สำคัญตนว่าวิเศษกว่าเขา ต่ำกว่าเขา หรือเสมอเขา บุคคลเช่นนั้นย่อมไม่มีกิเลสอันเป็นเหตุให้ฟูขึ้น

ฯลฯ

คำว่า “ผู้สิ้นสังโยชน์แล้ว” หมายถึง สังโยชน์ ๑๐ สังโยชน์ คือ กิเลสที่ผูกพันสัตว์ไว้ในวัฏฏะ

สักกายทิฎฐิ ความเห็นว่ากายนี้เป็นของตน ซึ่งความจริง

แล้วเป็นของธรรมชาติ ประกอบด้วยธาตุ ๕ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และอากาศ (ช่องว่างที่มีในกาย)

วิจิกิจจา ความสงสัยไม่แน่ใจในคุณของพระรัตนตรัย และในปฏิบัติเพื่อให้ถึงนิพพาน

สีลัพพตปรามาส ความเชื่อถือถึงมงายขัดกับหลักกรรมไม่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์

- กามราคะ** ความกำหนดพอใจในกาม
- ปฏิฆะ** ความหงุดหงิดรำคาญใจ
- รูปราคะ** ความติดใจในรูปผาน
- อรูปราคะ** ความติดใจในอรูปรผาน
- มานะ** ความทะนงตน ความถือตัว
- อุทธัจจะ** ความฟุ้งซ่าน
- อวิชชา** ความไม่รู้ตามความเป็นจริง

ข้อ ๑-๓ พระโสดาบันละได้ ส่วนพระสกทาคามีละได้เหมือนพระโสดาบัน และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบาง ข้อ ๔ และ ๕ พระอนาคามีละได้ ข้อ ๖-๑๐ พระอรหันต์ละได้

คำว่า “ผู้รู้” คือ รู้ร้อยสัจสี่ตามความเป็นจริง คำว่า “ผู้รู้” ในที่นี้แปลมาจากคำว่า “พุทฺธะ” ซึ่งท่านกล่าวไว้ ๓ ประเภทคือ สวางกพุทฺธะ ปัจเจกพุทฺธะ และสัมมาสัมพุทฺธะ อรรถกถากล่าวว่า ในที่นี้ท่านหมายเอาสวางกพุทฺธะ คือพุทฺธะผู้เป็นสวางก ❖

พระพุทธรูปท่าน เรือ

ผู้กายโทษออกได้แล้ว

(มหากัสสปสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เวฬุวันวิหาร (สวนไม้ไผ่) อันเป็นที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต ไกลกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น พระมหากัสสปอาพาธหนักอยู่ที่ปีปผลิคุหา เมื่อหายอาพาธแล้ว ท่านต้องการไปบิณฑบาตเพื่อโปรดคนทั้งหลาย ให้ได้รับความสุขจากการถวายบิณฑบาตแก่ท่าน ทราบว่าเทวดาเป็นจำนวนร้อยเตรียมถวายบิณฑบาตแก่ท่าน แต่ท่านไม่สนใจ (เพราะเห็นว่าเทวดาเหล่านั้นมีสมบัติ มีความสุขอยู่แล้ว) ท่านไปโปรดคนยากจน พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นด้วยทิพยจักขุแล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานว่า

“ผู้ที่เลี้ยงตน ไม่เลี้ยงผู้อื่น ผู้รู้อย่าง ผู้ฝึกตนแล้ว ดำรงอยู่ใน สวรรกรรม ผู้สิ้นอาสวะแล้ว ผู้กายโทษออกได้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์”

อธิบายความ

ที่ว่า “เลี้ยงตนไม่เลี้ยงผู้อื่น” นั้น เพื่อให้เป็นผู้เบากายเบาจิต (สลุลหุกวุตติ) ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในกรณียเมตตสูตร ตอนที่ว่าด้วยคุณสมบัติของผู้บรรลุล้นตบท กล่าวคือ นิพพาน เมื่อประพุดิตนเป็นผู้เบากายเบาจิต เป็นผู้เลี้ยงง่าย ย่อมไม่มีอะไรต้องหนักอกหนักใจ ผู้ครองเรือนถ้ามีลูกหลานและบริวารมาก ต้องมีภาระมากในการเลี้ยงดูพวกเขา มักหาได้ไม่พอค่าใช้จ่าย ทำให้หนักอกหนักใจ สมณะผู้ปลีกตนออกจากเรือน เป็นผู้ไม่ครองเรือนซึ่งท่านเปรียบว่า มีบาตรเป็นเหมือนปีกนก ไผ่ผินบินไปได้ตามที่ต้องการ

คำว่า “ผู้รู้ยิ่ง” นั้น หมายความว่า รู้สิ่งที่ควรรู้ รู้แล้วทำให้สิ้นทุกข์หรือทุกข์น้อยลง

คำว่า “ฝึกตนดีแล้ว” นั้น หมายความว่า ฝึกอินทริย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ตกไปในอำนาจของกิเลส วางเฉยอยู่ในอารมณ์ทั้ง ๖ มีรูปเป็นต้น

คำว่า “ดำรงอยู่ในสรวรรณ” นั้น หมายความว่า ดำรงอยู่ในสรวรรณ คือ ศีล สมภาจิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัศณะ

คำว่า “ผู้สิ้นอาสวะแล้ว” นั้น หมายความว่า สิ้นอาสวะทั้ง ๔ คือ กามาสวะ ทิฏฐาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ

อาสวะ แปลว่า กิเลสเครื่องหมักดองจิต มี กาม ความใคร่, ทิฏฐิ ความเห็นผิด, ภพ ความยึดติดในความเป็นนั้นเป็นนี่ หรือ ยังมีความต้องการที่จะเกิดใหม่ คือยังยินดีในภพ

อวิชชา คือความไม่รู้ตามความเป็นจริง ทำให้เขลาในชีวิต และปัญหาชีวิต

คำว่า “ผู้คายโทษออกได้แล้ว” หมายความว่า กิเลสอัน เป็นโทษ กล่าวคือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือ โลภ โกรธ หลง เป็นต้น เป็นสิ่งที่ท่านคายออกได้แล้ว เหมือนหม้อที่คว่ำไม่เก็บ น้ำไว้

ตามต้นเรื่องว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งอุทานข้อความ ดังกล่าวมานี้ เมื่อประทับอยู่ที่วัดเวฬุวันกถกนิวาปะ เวฬุวัน นั้นเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนาที่พระเจ้าพิมพิสารน้อมถวาย พระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จราชาศฤห์เป็นครั้งแรก หลังจากตรัสรู้แล้ว

คำว่า “กถกนิวาปะ” นั้น แปลว่า เป็นที่ให้เหยื่อแก่ กระแต พระอรรรถกถาจารย์เล่าว่า ในสมัยพระราชอาพระองค์ก่อน พระองค์เสด็จไปชมราชาอุทยาน ทรงบรรทมที่ได้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ขณะนั้น ภูเห่าตัวหนึ่งเลื้อยมาเพื่อจะฉกกัดพระองค์ กระแต ตัวหนึ่งร้องเสียงดังขึ้นจนพระราชอาพระตื่นบรรทม ทรงเห็นภูเลื้อย จากไป ทรงรู้สึกว่พระองค์รอดชีวิตครั้งนี้เพราะเสียงกระแต รับสั่งถามข้าราชการบริพารว่า สัตว์กระแตนี้ชอบอยู่ในที่ใด ทรง ทราบว่ามันชอบอยู่ที่ต้นไม้ เพื่อยกตัณยูต่อมันและพวกของมัน จึงรับสั่งให้ปลูกต้นไม้เป็นจำนวนมากจนเป็นสวนไม้อันน่ารื่นรมย์ และรับสั่งให้ให้เหยื่อแก่กระแตเป็นประจำทุกวัน ❖

พระพุทธอุทยาน เรื่อง

ผู้พ้นจากกิเลสเครื่องข้อง

(สังคามชิสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เขตวันวิหาร เมืองสาวัตถี พระภิกษุรูปหนึ่งชื่อสังคามชิ (แปลว่า ผู้ชนะสงคราม) ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ออกจากที่เฝ้าแล้วมาพักอยู่ ณ ใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง มารดาบิดาของท่านมาอ่อนวอนให้ท่านสึกเพื่อไปครอบครองสมบัติ เมื่อไม่สำเร็จจึงไปขอให้ลูกสะใภ้ซึ่งมีบุตรน้อย ผู้เป็นอดีตรภรรยาของพระสังคามชิมาอ่อนวอน เพื่อให้ท่านสึกไปครองเรือนเพื่อเลี้ยงตนและบุตร แต่ท่านสังคามชีก็นั่งเฉย นางจึงปล่อยเด็กไว้ใกล้ๆ ท่านแล้วไปแอบดูอยู่ ด้วยหวังว่า แม้พระสังคามชิจะไม่ยินดีในตนก็จักยินดีในบุตร แต่พระสังคามชีก็นั่งเฉย นางเห็นเช่นนั้นนางจึงได้มาอุ้มเด็กกลับไป

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงเห็นเหตุการณ์นั้นด้วยทิพยจักขุ จึงทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ผู้ใดไม่ยินดีต่อหญิงผู้มาอยู่ ไม่เศร้าโศกเสียใจเมื่อเขาจากไป ผู้พ้นแล้วจากกิเลสเป็นเครื่องข้อง ผู้ชนะสงครามแล้ว เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นพราหมณ์”

อธิบายความ

อรรถกถาเล่าว่า พระสังคามชิเป็นบุตรเศรษฐีคนหนึ่งในเมืองสาวัตถี ได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วขอบวช แต่มารดาบิดาไม่อนุญาต จึงนอนอดอาหารจนมารดาบิดาสงสาร ทนไม่ได้ จึงได้อนุญาตให้บวชเช่นเดียวกับเรื่องของพระรัฐบาล

ตอนที่ภรรยาเก่าของพระสังคามชิพาบุตรมาหา นั้น พระสังคามชิได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเป็นการง่ายที่จะไม่ยินดีเมื่อเขามา และไม่เสียใจเมื่อเขาจากไป โดยธรรมดาเรื่องอย่างนี้เป็นการทำสงครามในจิตใจสำหรับปุถุชนทั่วไป แต่พระสังคามชิเป็นผู้ชนะสงครามแล้ว พ้นแล้วจากกิเลสเป็นเครื่องข้อง ๕ อย่าง กล่าวคือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ

ในที่บางแห่งเช่นในคัมภีร์ธรรมบท พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เครื่องผูกเครื่องจองจำที่ทำด้วยเชือกและไม่เป็นต้น ไม่นั่นคงเหมือนเครื่องผูกเครื่องจองจำกล่าวคือ บุตร ภรรยา และทรัพย์สมบัติ” ❖

๖

พระพุทธอรุทาน เรื่อง

สัจจะและธรรมะ

(ชฎิลสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่คยาสี่สะโกฏิ
แม่น้ำคยาเมืองราชคฤห์ สมัยนั้น มีชฎิลเป็นอันมากลงอาบน้ำใน
แม่น้ำคยา ด้วยหวังว่าตนจะบริสุทธิสะอาดจากบาปด้วยน้ำนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงเปล่งอุทานว่า

“ความสะอาด (ภายใน) มิไม่ได้ด้วยน้ำ แต่ยังมีคนเป็นอันมาก
ที่อาบน้ำอยู่เพื่อความสะอาดนั้น สัจจะและธรรมะมิใช่ผู้ใด ผู้นั้น
เป็นผู้สะอาดและเป็นพราหมณ์”

อธิบายความ

พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า ถ้าบุคคลจะบริสุทธีได้ด้วยน้ำ ไปสวรรค์ได้ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำที่เขาเข้าใจว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ กุ้ง หอย ปู ปลา และเต่าในแม่น้ำก็คงจะบริสุทธี และไปสวรรค์กันหมดแล้ว เพราะแช่อยู่ในแม่น้ำตลอดเวลา

คำว่า “สังฆะ” หมายถึง สังฆวาจา มีพระพุทธศาสนสุภาษิตหลายแห่งที่กล่าวถึงคุณของสังฆวาจา เช่นว่า สังฆะเป็นวาจาที่ไม่ตาย สังฆะเป็นรสดียิ่งกว่ารสทั้งหลาย สัตบุรุษทั้งหลายย่อมตั้งอยู่ในสังฆะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ฯ

สังฆะ หมายถึง สังฆญาณก็ได้ กล่าวคือ ญาณในสังฆะทั้ง ๔ ได้แก่ ญาณในอริยสัง ๔

คำว่า “ธรรมะ” ในที่นี้ หมายถึง โลกุตตรธรรม ๙ คือ มรรค ๔ ผล ๕ มีโสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล เป็นต้น และนิพพาน ๑ ถามว่า โลกียธรรมมีเท่าใด ตอบว่า นอกจากโลกุตตรธรรม ๙ แล้ว ก็เป็นโลกียธรรมทั้งหมด

พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องนี้เมื่อประทับอยู่ที่ภูเขาลูกหนึ่งชื่อคยาสิสสะ อรรถกถาอธิบายว่าที่ชื่อคยาสิสสะนั้น เพราะมียอดเหมือนหัวช้าง ❖

๗

พระพุทธอรุณ เรื่อง

พระนิพพาน

พ้นจากสุขและทุกข์

(พาหิยสูตร)

ความเบื้องต้น

พระสูตรนี้ ความเบื้องต้นได้เล่าเรื่องพระพาหิยะ ทารุจิริยะ ซึ่งท่านได้รจนานำไว้แล้วในอรรถกถาธรรมบท สหัสสวรรควรรณนา ซึ่งข้าพเจ้าได้เขียนไว้แล้วในหนังสือชื่อ *ทางแห่งความดี* เล่ม ๒ (สำนักพิมพ์ธรรมดาจัดพิมพ์) จะนำมากล่าวในที่นี้เฉพาะบางส่วน คือ

ท่านพาหิยะได้ตั้งความปรารถนาไว้เพื่อบรรลุธรรมได้รวดเร็ว (ชิปปาภิญญา) ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ เพราะได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งผู้เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ นั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศในทางชิปปาภิญญา จึงตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ตนได้เป็นเช่นนั้นบ้างในศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งในอนาคต จึงได้สำเร็จสมปรารถนา ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์นี้

เมื่อท่านพาหิยะได้ทราบข่าวจากเทวดาผู้เป็นเพื่อนเก่าว่า บัดนี้พระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้นแล้ว ให้รีบเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระอรหันต์ ณ เมืองสาวัตถี ราชธานีแห่งแคว้นโกศล ระยะทางห่างจากท่าสุปปารกะซึ่งท่านพาหิยะพักอยู่ในเวลานั้น ถึง ๑๒๐ โยชน์ (๑ โยชน์ = ๑๖ กิโลเมตร) ไกลถึง ๑,๙๒๐ กิโลเมตร ซึ่งเป็นระยะทาง มีใช้น้อย บางตำราว่าเดินทางเพียง คินเดียวัน วันรุ่งขึ้นก็ถึงวัดเชตวันด้วยเทวานุภาพและพุทธานุภาพ บางตำราว่า เดินทางโดยพักแห่งละ ๑ คินเท่านั้น หมายความว่า ออกเดินทางแต่เช้าค่ำไหนนอนนั้น แต่นอนเพียงราตรีเดียวแล้ว ออกเดินทางต่อไป (เช่น ในอรรถกถาพาหิยสูตร)

พระพุทธพจน์ที่ตรัสกับท่านพาหิยะว่า “ท่านพึงศึกษาว่า จักสักแต่ว่าเห็นในสิ่งที่ได้เห็น (ทิวฐู ทิวฐุมตตฺ) จักสักแต่ว่าฟัง ในสิ่งที่ได้ฟัง (สุเต สุตมตตฺ) จักสักแต่ว่ารู้ในสิ่งที่ได้รู้ (มุเต มุตมตตฺ)” ข้อนี้หมายความว่า รู้ทางจุมก ลิ่น กาย จักสักแต่ว่า รู้แจ้งในสิ่งที่ได้รู้แจ้ง (วิญญาเต วิญญาตมตตฺ) ข้อนี้หมายความว่า รู้ทางใจ

รวมความว่า ให้ไม่ยินดียินร้ายเมื่อได้เห็นรูปด้วยจักขุ ฟัง เสียงด้วยหู จนถึงรู้อารมณ์ด้วยใจ คือ ให้ระวังสำรวจมอินทรีย์ คือ อายตนะภายใน ๖ นั้นเองเมื่อกระทบกับอายตนะภายนอก ๖ เมื่อทำได้ดังนั้นก็ถึงที่สุดแห่งทุกข์คือสิ้นทุกข์นั้นเอง ท่านพาหิยะ ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ด้วยพระพุทธโสภาเพียงเท่านั้น

เมื่อท่านพาหิยะเป็นพระอรหันต์แล้ว ไปแสวงหาบาตรและ

จิวรเพื่อบวช ถูกแม่โคลูกอ่อนขวิดจนเสียชีวิต แม่โคลูกอ่อนนี้ ท่านว่าเป็นยักษ์ฉินซึ่งผูกเวรกับท่านไว้ในชาติก่อน ซึ่งท่านพาหิยะ และพวกรวมกันทำร้ายหญิงคนหนึ่งเพื่อชิงเอาสมบัติ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จกลับจากบิณฑบาตพร้อมด้วย ภิกษุสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นศพของท่านพาหิยะ ได้ตรัสกับ ภิกษุทั้งหลายว่า “เพื่อนพรหมจรรย์ของพวกเธอได้สิ้นชีวิตแล้ว (สพรหมจารี โว ภิกษเว การกโต)” แล้วรับสั่งให้ภิกษุบางรูปไป ขอเตียงจากชาวบ้านมาหามศพท่านพาหิยะไปเผา แล้วให้ทำ สถูปบรรจุกระดูกไว้เป็นที่เคารพบูชาของมหาชน

มีข้อน่าสังเกตรองนี้ว่า ท่านพาหิยะยังไม่ได้บวช แต่พระ พุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “เพื่อนพรหมจรรย์ของเธอสิ้นชีวิต แล้ว” เมื่อตรัสตั้งเอดทัคคะ (ความเป็นผู้เลิศ) ท่านพาหิยะเป็น ผู้เลิศทางขิปปาภิญญา (รู้ธรรมได้เร็ว) และจัดอยู่ในกลุ่มของภิกษุ

ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ภิกษุทั้งหลายทูลถามพระพุทธ- เจ้าว่า ท่านพาหิยะได้ฟังธรรมเพียงเล็กน้อยในระหว่างทางที่ พระองค์เสด็จออกบิณฑบาต ไฉนจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ อย่างรวดเร็ว พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “เธออย่าคิดว่าคำของเรา มากหรือน้อย” และตรัสต่อไปว่า

“คาถาแม้ตั้งพัน แต่ไม่ประกอบด้วยบทธอันมีประโยชน์ ไม่ประเสริฐเลย บทแห่งคาถาเดียวที่บุคคลฟังแล้วสงบระงับได้ ประเสริฐกว่า”

เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า คติสัมปรายภพของท่านพาหิยะ

เป็นอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ท่านพาหิยะสิ้นกิเลส นิพพานแล้ว” และตรัสพระพุทธภาษิตนี้ว่า

“ที่ใดไม่มี ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่มีแสงจันทร์ แสงอาทิตย์ แสง ดาวก็ไม่มี แต่ในที่นั้นไม่มีความมืด เมื่อใดพรหมณ์ผู้เป็นมุณี รู้ด้วยตนเองแล้ว ด้วยญาณเป็นเครื่องรู้ เมื่อนั้นย่อมพ้นจากรูป อรูป สุขและทุกข์”

พระพุทธพจน์นี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงอนุปาติเสสนิพพาน คือ นิพพานของท่านผู้สิ้นกิเลสแล้วและสิ้นชีวิตแล้วว่า พ้นจาก สุขและทุกข์ ที่ว่าพระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่งนั้น โดยปริยายหนึ่ง หมายถึงเอาสอุปาทิเสสนิพพาน คือ “นิพพานของท่านผู้สิ้นกิเลส แล้วแต่ยังมีชีวิตอยู่” ปุถุชนเป็นทุกข์อยู่ด้วยเรื่องใดด้วยกิเลสใด ท่านไม่ต้องทุกข์ด้วยเรื่องนั้นด้วยกิเลส นั้น จึงเป็นสุขอย่างยิ่ง

นิพพาน ๒ อีกปริยายหนึ่ง ชื่อเหมือนกันแต่ความหมาย ต่างกัน

สอุปาทิเสสนิพพาน ดับกิเลสบางส่วนแต่ยังมีกิเลสเหลือ อยู่บางส่วน หมายถึง นิพพานของพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี

อนุปาติเสสนิพพาน ดับกิเลสโดยไม่มีกิเลสเหลือ หมายถึง นิพพานของพระอรหันต์* ❖

* เรื่องนี้ไม่มีหัวข้ออธิบายความ เพราะได้อธิบายเรื่อย ๆ มาแล้ว

ดัมทีร์อุทาน

มุลินทวรรค

๘

พระพุทธรูปาน เรื่อง

ความสุขอย่างยิ่ง

(มุขลินิสฺส)

ความเบื้องต้น

พระคันถรจนาคารย์เล่าไว้ว่า ครั้งนั้นเมื่อตรัสรู้ใหม่ๆ พระพุทธรองค์ประทับอยู่ที่ใต้ต้นมุขลินี (ต้นจิก) ฝนตกพรำตลอด ๗ วัน ท่านเล่าว่ามีพญานาคชื่อมุขลินี เนมิตกายให้ใหญ่ วงล้อมพระผู้มีพระภาคไว้ ๗ รอบ แผ่พังพานเป็นหลังคาปกป้องพระผู้มีพระภาคไม่ให้ถูกน้ำฝน เมื่อครบ ๗ วันแล้วพญานาคแปลงกายเป็นคนหนุ่มยื่นผ้าพระพุทธรเจ้าอยู่ พระพุทธรเจ้าออกจากสมาธิแล้ว ทรงเปล่งพระอุทานในเวลานั้นว่า

“สำหรับผู้สันโดษ ได้สดับธรรมแล้ว เห็นแจ้งอยู่ ความวิเวก เป็นสุข ความไม่เบียดเบียน กล่าวคือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก ความปราศจากราคะ คือ การกำวล่วงกามทั้งหลาย เสียได้ เป็นสุขในโลก การถอนอัสมิมานะเสียได้ เป็นความสุข อย่างยิ่ง”

อธิบายความ

เกี่ยวกับเรื่องพญานาคนี้ ถ้าเชื่อว่าเป็นพญานาคจริงก็หมดเรื่องไป แต่บางท่านไม่เชื่อ สันนิษฐานว่าเป็นคนดุร้ายพวกหนึ่ง เรียกว่า พวกเผ่านาคา เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค มาช่วยทำที่พิภพวายุ อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เชื่อว่าเป็นพญานาคจริง จึงอธิบายไปเช่นนั้น

สำหรับพระพุทธอุทานนั้น ขอแบ่งเป็นเรื่อง ๆ ดังนี้

๑. เรื่อง “**ความวิเวก**” กล่าวคือ ความสงบ ท่านแบ่งเป็น ๓ อย่าง คือ
 - ๑.๑ **กายวิเวก** ความสงบทางกาย คือได้อยู่ในที่สงบ
 - ๑.๒ **จิตตวิเวก** แปลว่า ความสงบทางจิต คือใจสงบอย่างสูงท่านหมายถึงฌาน ๘ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔
 - ๑.๓ **อุปถิวิเวก** ความสงบกิเลส หมายถึง อริยมรรค อริยผล มีโสดาปัตติมรรค เป็นต้น

๒. **ความไม่เบียดเบียน** หมายถึง ความไม่เบียดเบียนตน บ้าง ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น บ้าง ท่านขยายความเป็นความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย ลองนึกดูเถิดว่า ถ้าสัตว์ทั้งหลาย เช่น สัตว์คนุश्य์ เป็นต้น เว้นจากการเบียดเบียนกัน ก็อยู่ร่วมกันด้วยวิธีต่างๆ สัตว์โลกจะเป็นสุขสักเพียงใด ในหมู่สัตว์เดรัจฉานก็เบียดเบียนกันอย่างน่าสยดสยอง ลองดูภาพยนตร์สารคดีชีวิตสัตว์ในป่าหรือในทะเลทราย ก็ จะเห็นว่า สัตว์เหล่านั้นเบียดเบียนกันอย่างน่าสะพรึงกลัว น่าหวาดเสียว น่าสังเวชสลดจิตเพียงใด มนุษย์มีภัยรอบด้านอยู่แล้ว เช่น โรคภัย ทุพภิกขภัย (ความอดอยาก ขาดแคลนอาหาร) อุทกภัย อัคคีภัย เป็นต้น มากมายอยู่แล้ว มนุษย์ยังเบียดเบียนกันเองอีก เช่น ใจร้าย วิวาทมูลกภัย (ภัยเกิดจากการทะเลาะวิวาทกัน) เข้ามาอีก มนุษย์ต้องเดือดร้อนหาความสุขได้ยาก ผู้ใดอยู่อย่างสงบสุขได้ ผู้นั้นนับว่าโชคดีในโลก

๓. **ความปราศจากราคะ** คือ การล่องพ้นกามทั้งหลาย เสียได้ เป็นความสุขในโลก

โดยปริยายหนึ่ง ราคะ คือ ความกำหนดในอารมณ์ต่างๆ มีรูปารมณฺ์ เป็นต้น ท่านแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ

๓.๑ **กามราคะ** ความกำหนดยินดีในกามคุณ กล่าวคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

๓.๒ **รูปราคะ** ความกำหนดยินดีพอใจในรูปผาน ๔

๓.๓ **อรุปราคะ** ความกำหนดจิตใจในอรุปรมาณ ๔
อรรถกถากล่าวว่า คำว่า “ความปราศจากราคะ” คือ ล่วงพ้น
กามเสียได้ หมายถึงอนาคามิมรรคญาณ ผู้บรรลุญาณนี้เป็นพระ
อนาคามี

๔. **อัสมิมานะ** หมายถึง ความทะนงตน ความถือตัว
ความสำคัญมั่นหมายว่าตนสูงกว่าเขา ต่ำกว่าเขา หรือเสมอเขา
การถอนอัสมิมานะเสียได้เป็นความสุขอย่างยิ่ง อรรถกถากล่าวว่า
ข้อนี้ท่านหมายถึงอรหัตมรรคญาณ ผู้บรรลุญาณนี้เป็นพระ
อรหันต์ ❖

๙

พระพุทธอุกาน เรือ

ให้ภิกษุสนทนารธรรม และความสุขจากการสันตตัหา (ราชสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหาร
เชตวัน เมืองสาวัตถี สมัยนั้นภิกษุมารูปด้วยกันสนทนากันว่า
ระหว่างพระราชา ๒ พระองค์ คือ พระเจ้าพิมพิสารราชาแห่ง
แคว้นมคธ และพระเจ้าปเสนทิโกศลราชาแห่งแคว้นโกศล
พระองค์ใดมีทรัพย์สมบัติมากกว่ากัน พระศาสดาเสด็จมายัง
อุปัฏฐานศาลานั้น (ศาลาเป็นที่บำรุงสงฆ์) ตรัสถามว่า “ภิกษุ
ทั้งหลายสนทนากันเรื่องอะไรค้างอยู่ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูล

ให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวกเธอประชุมกัน มีกิจที่ควรทำ ๒ อย่างคือ สนทนาธรรม หรือมิฉะนั้นก็นิ่งเสียประเสริฐกว่า (ที่จะสนทนาเรื่องโลกๆ)” ดังนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานว่า

“กามสุขก็ตาม ทิพยสุขก็ตาม ในโลก มีคุณค่าไม่ถึงเสียวที ๑๖ ของความสุขซึ่งได้จากการสันตัตถา”

อธิบายความ

สำหรับภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงพรา้สอนให้หมั่นสนทนาธรรมเมื่อพบปะกัน หมั่นสนทนาธรรมแก่คฤหัสถ์ ตรัสสอนว่า คฤหัสถ์มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลายด้วยการถวายปัจจัย ๔ เธอทั้งหลายควรตอบแทนและทำอุปการะแก่เขาเหล่านั้นด้วยธรรมทาน เป็นสิ่งขัดเกลาจิตใจและเป็นเหตุให้สิ้นกิเลสสิ้นทุกข์ได้ด้วย

กามสุข พระพุทธเจ้าตรัสว่ามีรสน้อยมีทุกข์มาก ไม่เที่ยงไม่ยั่งยืน เรารู้กัน แม้ทิพยสุขของเทวดาก็ยังอยู่ในประเภทกามสุขเหมือนกัน พระองค์จึงตรัสว่า “ความสุขเหล่านั้นไม่ถึงเสียวที ๑๖ ของความสุขซึ่งได้จากการสันตัตถา เพราะการสันตัตถาย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง (ตณฺหุขโย สพฺพทุกข์ํ ชินาติ)” ❖

๑๐

พระพุทธอรุณ เรื่อง

สัตว์ทั้งหลายใคร่ความสุข

(กัณฑ์สุต)

ความเบื้องต้น

เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี เข้าวันหนึ่งเสด็จไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี ระหว่างทางได้ทรงพบเด็กเป็นจำนวนมากกำลังใช้ท่อนไม้ตีงูอยู่ จึงทรงเปล่งอุทานเป็นเชิงสอนว่า

“สัตว์ทั้งหลายใคร่ต่อความสุข ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน ด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยท่อนไม้ ผู้นั้น ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่ได้ความสุข ส่วนผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ผู้นั้นละโลกนี้ไปแล้วย่อมได้ความสุข”

อธิบายความ

โดยธรรมดา ทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานย่อมรักความสุขเกลียดความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น การแสวงหาความสุขเพื่อตนด้วย

การเบียดเบียนผู้อื่นเป็นการไม่ชอบธรรม ลองนึกในทางกลับกัน ว่า ถ้าเขาเบียดเบียนเราบ้างด้วยท่อนไม้หรือด้วยศัสตรา เราพอใจหรือ โบราณท่านจึงสอนให้ “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” การที่ท่านสอนให้รักษาศีล เช่น ศีล ๕ เป็นต้น ก็เพื่อให้เว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เว้นจากการเบียดเบียนตนบ้าง สอนให้มีธรรม เช่น เมตตา กรุณา เป็นต้น เพื่อนำสุขไปให้ผู้อื่น ช่วยกำจัดทุกข์ผู้อื่น เป็นต้น เมื่อให้สุขแก่ผู้อื่น สุขนั้นย่อมย้อนกลับมาหาตน (สุขโต สุขฐาน) ในทางกลับกัน เมื่อให้ทุกข์แก่ผู้อื่น ทุกข์นั้นก็ย้อนกลับมาหาตัว (ทุกข์โต ทุกข์ฐาน) มีพุทธศาสนสุภาษิตอีกมากมายในทำนองนี้ เช่น

- ผู้ม่ายย่อมได้รับการฆ่าตอบ
 - ผู้ชนะย่อมได้รับการชนะตอบ
 - ผู้ดำย่อมได้รับการดำตอบ
 - ผู้ประทุษร้ายย่อมได้รับการประทุษร้ายตอบ
 - ผู้บุญช่าย่อมได้รับการบุญช่าตอบ
 - ผู้ให้ว้ย่อมได้รับการไว้ตอบ
- ฯลฯ

เมื่อไม่มีใครลงโทษหรือให้รางวัล กฎแห่งกรรมและกฎแห่งธรรมย่อมลงโทษและให้รางวัลเองโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ทันตาเห็นบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เพราะฉะนั้นจึงควรเว้นจากการเบียดเบียนกัน ควรอยู่ด้วยการเกื้อกูลกัน ให้ความสุขซึ่งกันและกัน ❖

๑๑

พระพุทธรูปาน เรือ

ผัสสะ

(สังขารสูตร)

ความเบื้องต้น

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวัน ลาก สักการะ ความเคารพนับถือจากมหาชน ได้เกิดขึ้นเป็นอันมากแก่พระพุทธเจ้าและแก่พระภิกษุสงฆ์ พวกนักบวชในลัทธิอื่น (อัญญเดียรถีย์) เกิดความริษยา ไม่พอใจ ที่ลากสักการะและความนับถือไม่ได้เกิดขึ้นแก่พวกตนเช่นนั้นบ้าง จึงชวนกันด่าว่าเสียดสี พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระศาสดา พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ท่านทั้งหลาย ผู้อันสุขและทุกข์ถูกต้องแล้วในบ้าน ในป่า ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากตน ไม่ตั้งสุขและทุกข์นั้นจากผู้อื่น ผัสสะทั้งหลายย่อมถูกต้องเพราะอาศัยอุปธิ ผัสสะทั้งหลายพึงถูกต้องนิพพานอันไม่มีอุปธิได้อย่างไรเล่า”

อธิบายความ

พระพุทธพจน์นี้ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า จะอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าก็ตาม ให้ระวังเรื่องผัสสะ เช่น โสตผัสสะ การได้ยินได้ฟังคำดำหรือคำสรรเสริญ มุนีทั้งหลายย่อมตระหนักรู้ว่าการไหว้และการด่าเสมอกัน สุขหรือทุกข์เกิดเพราะผัสสะ อย่างที่ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า

“ความทุกข์ย่อมไหล เมื่อโง่เรื่องผัสสะ
ความทุกข์ย่อมไม่ไหล เมื่อไม่โง่เรื่องผัสสะ”

สุขหรือทุกข์เกิดจากกระทำของผู้อื่นบ้าง เกิดจากความคิดปรุงของตนเองบ้าง แต่ถ้าพิจารณาในแง่สุญญตา คือ ความว่างจากตัวตนหรือของตน ย่อมไม่มีผู้ดำหรือผู้ถูกดำ มันเป็นเพียงสักแต่ว่าธาตุ ไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีเราเขา

พระพุทธพจน์นี้ตรัสถึงอุปริด้วย อุปรินั้นมี ๒ อย่าง คือ
ขันธุปริ สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นคือขันธ
กิเลสอุปริ สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นคือกิเลส

เมื่อไม่มีทั้ง ๒ อย่างก็เป็นนิพพาน เรียกว่าขันธนิพพานบ้าง กิเลสนิพพานบ้าง ผัสสะทั้งหลายจะถูกต้องนิพพานได้อย่างไร นิพพานไม่มีอารมณ์ (อนารมณฺ์)

พระพุทธพจน์นี้ทรงแสดงธรรมอย่างสูงแก่พระสงฆ์ผู้เดือดร้อนเพราะถูกด่า ในที่บางแห่งพระพุทธองค์ตรัสว่า “เพราะ

สุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่แสดงอาการ
ขึ้นลง ภูเขาศิลาล้วนย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลมฉันใด บัณฑิต
ทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญฉันนั้น”

พุทธศาสนิกชนควรพิจารณาบ่อยๆ ซึ่งโลกธรรม ๘ ตามแนว
ของพระอริยะ คือ พิจารณาสำเนียงตามความเป็นจริงว่า ลาภ
ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ เป็นของ
ไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จิตใจจะได้ตั้งมั่นไม่
หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ในมงคลสูตรตรัสสอนว่า จิตของผู้ใดอัน
โลกธรรมถูกต้องแล้วไม่หวั่นไหว เป็นจิตที่ไม่โศก ปราศจากธุลี
เป็นจิตเกษม เป็นมงคลอันสูงสุด ❖

๑๒

พระพุทธรูปท่าน เรื่อง

ความไม่กังวล เป็นเหตุให้เกิดสุข (อุปาสนสูตร)

ความเบื้องต้น

อุปาสนคนหนึ่งชาวบ้านอิจฉานั่งคละไปทำธุระบางอย่างที่เมืองสาวัตถี เมื่อเสร็จธุระแล้วก็ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ วัดเชตวัน พระพุทธองค์ตรัสทักทายว่า “อุปาสนไม่ได้มาเฝ้าเสียนานแล้ว” เขากราบทูลว่าอยากจะมาเฝ้าอยู่นานแล้วเหมือนกัน แต่มีภาระธุระมากยุ่งอยู่ จึงไม่ได้มาเฝ้า พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“กิเลสเครื่องกังวลย่อมไม่มีแก่ผู้ใด ความสุขย่อมมีแก่ผู้นั้นหนอ ผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว เป็นพหูสูต ท่านจงดูบุคคลผู้มีกิเลสเครื่องกังวล เตือนร้อนอนอยู่ ผู้ที่ยังเกี่ยวข้องด้วยผู้อื่นอยู่ย่อมเตือนร้อนอน”

อธิบายความ

อุบาสกผู้นั้นเป็นชาวอิฉฉานังคคคาม อิฉฉานังคคคามนั้น อยู่ในแคว้นโกศลนั่นเอง ตามปกติเขาไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเสมอๆ แต่ขาดหายไปหลายวัน เพราะยุ่งอยู่ด้วยกิจธุระบางอย่าง

เกี่ยวกับเรื่องความกังวล มนุษย์เรามีความกังวลมาก ยิ่งมี กิจมากยิ่งมีภาระมากก็ยิ่งมีความกังวลมาก นอกจากนี้ยังกังวล เพราะกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ผู้ไม่กังวลจึง อยู่เป็นสุข ผู้มีบุตรภรรยาหรือสามีและญาติย่อมกังวลด้วยบุคคล เหล่านั้น ผู้มีทรัพย์สมบัติมากก็กังวลด้วยทรัพย์สมบัติ พระพุทธ- องค์ตรัสว่า “คนเขลาย่อมเดือดร้อนอยู่ว่า บุตรของเรามี ทรัพย์ ของเรามี อันที่จริงแล้วตนของตนยังไม่มี บุตรและทรัพย์จะมีแต่ ที่ไหน (จักมีได้อย่างไร)” (พาลวรรค ธรรมบท)

บางคราวมีผู้มากราบทูลว่า ผู้มีบุตรย่อมบันเทิงเพราะบุตร ผู้มีโค (ทรัพย์สมบัติ) ย่อมบันเทิงเพราะโค ความบันเทิงของบุคคล ย่อมมีได้เพราะสิ่งที่ยึดถือ เมื่อไม่มีอะไรจะยึดถือก็ไม่มีอะไร จะบันเทิง พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ผู้มีบุตรย่อมเศร้าโศกเพราะ บุตร ผู้มีโคย่อมเศร้าโศกเพราะโค ความเศร้าโศกของบุคคลย่อม มีเพราะสิ่งที่ยึดถือ เมื่อไม่มีสิ่งที่ยึดถือก็จะไม่มีความเศร้าโศก” (เทวตาสังยุต สังยุตตนิกาย สคาถวรรค)

การเกี่ยวข้องกับผู้อื่น น้อยบ้างมากบ้าง ถ้ายังเกี่ยวข้องกับ บุคคลจำนวนมากก็เดือดร้อนมาก แม้จะให้ความสุขความ เพลิดเพลินบ้างก็เป็นส่วนน้อย มีเรื่องทุกข์ร้อนเสียเป็นส่วนมาก

ท่านเรียกว่าสหคตทุกข์ แปลว่า ทุกข์ที่ไปด้วยกัน ขณะที่เขียนเรื่องนี้อยู่ น้ำกำลังท่วมใหญ่ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ชาวบ้านต้องประสบทุกข์มากมาย ต้องช่วยเหลือกันเป็นอันมาก ผู้ที่บ้านน้ำไม่ท่วมก็ต้องเป็นทุกข์เพราะการต้องช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความกรุณา ดูุ่นวายกันไปหมด เป็นมหาอุทกภัย ต้องกังวลเดือดร้อนเพราะเป็นห่วงชีวิตบ้าง เป็นห่วงสุขภาพบ้าง เป็นห่วงทรัพย์สินสมบัติบ้าง มีศุนย์อพยพผู้คนมากมายเกิดขึ้น และต้องช่วยเหลือกันยืดเยื้อยาวนานหลายเดือน เมื่อน้ำลดแล้วก็ต้องเดือดร้อนในเรื่องค่าใช้จ่าย เกี่ยวกับการซ่อมแซมบ้านเรือน และซื้อหาทรัพย์สินที่เสียหายไป เป็นความทุกข์กังวลไม่ใช่น้อย

สุภาสิตโลกนิติ บอกไว้ว่า

มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว	พันคอ
ทรัพย์ผูกบาทาคลอ	หน่วงไว้
ภริยาเยี่ยงอย่างปอ	ริงรัด มีอนา
สามบ่วงใครพันได้	จักพันสงสาร

การเกี่ยวข้องกับผู้อื่นนั้นมีเรื่องต้องระวังมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งระวังวาจา ท่านจึงกล่าวไว้ว่า “อยู่คนเดียวให้ระวังความคิด อยู่ในหมู่มิตรให้ระวังวาจา” มีคนเป็นจำนวนมากแตกกันเพราะวาจา และรักกันเพราะวาจาก็มี สุนทรภู่กล่าวไว้ว่า

อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก
แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย
เจ็บอย่างอื่นหมิ่นแสนพอแคลนคลาย
เจ็บจนตายเพราะเหน็บให้เจ็บใจ

ด้วยเหตุนี้จึงต้องระวังวาจาให้อยู่ในวจีสุจริตเสมอ คือ เว้น
จากพูดเท็จ เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจาก
พูดเพ้อเจ้อ แต่ให้พูดคำจริง คำประสานสามัคคี คำอ่อนหวาน
และคำมีประโยชน์

ความไม่กังวลและความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นแหละเป็นที่พึ่ง
หาใช่อย่างอื่นไม่ (พระพุทธพจน์) ❖

๑๓

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ผู้ไม่กังวลยอมอยู่เป็นสุข

(กัณฑ์สุตส)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่เขตวันวิหาร ครั้นนั้นมีหญิงคนหนึ่งมีครรภ์แก่จนคลอด เธอเป็นภริยาของปริพพาชกคนหนึ่ง ได้บอกสามีว่าให้ไปเตรียมน้ำมันไว้สำหรับใช้เมื่อเธอคลอดแล้ว (น่าจะใช้สำหรับทาท้อง) สามีบอกว่าไม่รู้จะไปหาที่ไหน เกิดอุกคึกขึ้นได้ว่า ในพระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล เขามีเนยใสและน้ำมันงาเป็นต้นไว้เลี้ยงสมณพราหมณ์ให้บริโภคน้ำที่ต้องการ แต่ห้ามนำออกไป ปริพพาชกคิดว่าจะไปบริโภคน้ำมันงาแล้วมาสำรองออก คืออาเจียนออกมาให้ภริยาไว้ใช้หลังคลอด เขาได้ไปทำตามนั้น แต่เมื่อกลับมาถึงบ้านแล้วก็ไม่อาจสำรองออกได้ คืออาเจียนออกไม่ได้ ถ้ายกมือไม่ได้ จึงอดอดทรมานเพราะดื่มเข้าไปมาก

ครั้งนั้นเวลาเช้า พระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาต ณ เมือง
สาวัตถี ทอดพระเนตรเห็นและทราบความเป็นไปเป็นมาของ
ปริพาชกนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานในขณะนั้นว่า

“ชนผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล มีความสุขหนอ ชนผู้ถึงเวท
(คืออริยมรรคญาณ) เท่านั้น ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ท่าน
จงดูชนผู้ที่มีกิเลสเครื่องกังวลเดือดร้อนอยู่ ชนเป็นผู้มีจิตปฏิพัทธ์
ในชนย์อมเดือดร้อน”

อธิบายความ

เรื่องความกังวลและไม่กังวลรวมทั้งเรื่องความเกี่ยวข้อง
ด้วยผู้อื่น ได้อธิบายไว้พอสมควรแล้วในเรื่องที่ ๑๒ อันว่าด้วย
เรื่อง “ความไม่กังวลเป็นเหตุให้เกิดสุข” ❖

๑๔

พระพุทธอรุณ เรือ

เหยื่อของมัจจุราช

(เอกปุตตสูตร)

ความเบื้องต้น

อุบาสกคนหนึ่งมีบุตรอันเป็นที่รักเพียงคนเดียวสิ้นชีวิตลง
อุบาสกผู้นั้นรวมทั้งพวกพ้องมีผ้าเปียกผมเปียก ไปเฝ้าพระพุทธ-
เจ้าตอนเที่ยงวัน ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี เมื่อพระศาสดาตรัส
ถามว่า “เหตุไรจึงมีผ้าเปียกผมเปียก พวกัันมาเฝ้าแต่เที่ยงวัน”
จึงกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทาน
ว่า

“หมู่เทวดาและหมู่มนุษย์เป็นจำนวนมาก ยินดีแล้วด้วยความเปลือยเปลีนในรูปอันเป็นที่รัก ถึงความทุกข์ เสื่อมหมดแล้ว (จากสมบัติ) ย่อมไปสู่อำนาจแห่งมัจจุราช พระอริยบุคคลเหล่าใดแลไม่ประมาททั้งกลางคืนและกลางวัน ย่อมละรูปอันเป็นที่รักเสียได้ พระอริยบุคคลเหล่านั้นแลย่อมขุดขึ้นได้ซึ่งเหยื่อแห่งมัจจุราช อันเป็นมูลแห่งวิภูทุกข์ที่ล่วงได้โดยยาก”

อธิบายความ

ตามพระพุทธอุทานนี้แสดงให้เห็นว่า ความทุกข์ ความโศก เกิดจากบุคคลและสิ่งของอันเป็นที่รักและเกิดจากความรัก ดังพระพุทธพจน์ตอนหนึ่งว่า “ความโศกและภัย (ความกลัว) ย่อมเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รักและความรัก สำหรับผู้ที่พ้นจากความรักและสิ่งอันเป็นที่รักแล้วย่อมไม่มีความโศกและความกลัว” (ธรรมบท)

ที่ว่ากลัวนั้น กลัวเขาจะไม่รักตอบบ้าง กลัวความพลัดพรากจากสิ่งและบุคคลอันเป็นที่รักบ้าง พึงพิจารณาเนื่อง ๆ ตามพระพุทธพจน์ที่ว่า “เราจักต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจเป็นธรรมดา” เมื่อใดมีความรักและสิ่งอันเป็นที่รัก พึงตระหนักไว้เสมอว่า มันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ด้วยสาเหตุนานาประการ มีพุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งอันน่าสนใจมากกว่า “ความไม่เที่ยงเป็นธรรมดาของโลกทั้งปวง รวมทั้งเทวโลกด้วย (สพฺพสฺส โลกสฺส สเทวโลกสฺส เอเสว ธมฺโม ยทิทํ อนิจฺจํ)”

เพื่อความแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ฟังประมวลมาซึ่งพระพุทธภาษิต
ในปิยวรรค ธรรมบท และอรรถกถาแห่งปิยวรรค ธรรมบทนั้น

ผู้ที่ยังมีความรักและสิ่งอันเป็นที่รัก ย่อมต้องเวียนว่ายตาย
เกิดอยู่ในสังสารวัฏ เรียกว่าเป็นเหยื่อของมัจจุราช ส่วนพระอรียเจ้า
ผู้ไม่ประมาทย่อมข้ามพ้นบ่วงแห่งมัจจุราชเสียได้ คือไม่ต้องเวียน
ว่ายตายเกิดอีก ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ตาย สมดังพระพุทธภาษิตที่ว่า

“ความไม่ประมาทเป็นทางที่ไม่ตาย ความประมาทเป็นทาง
แห่งความตาย ผู้ไม่ประมาทชื่อว่ายอมไม่ตาย ส่วนผู้ใดประมาท
แล้ว ชื่อว่าเป็นเหมือนผู้ตายแล้ว”

(อัปปมาทวรรค ธรรมบท)

ถ้าจำเป็นต้องมีความรักและสิ่งอันเป็นที่รัก ก็ขอให้ใช้ให้
เป็นประโยชน์ โดยการอาศัยสิ่งนั้นสร้างคุณดีและสร้างประโยชน์
แก่ตนและคนหมู่มาก คือ อาศัยบำเพ็ญบารมีเพื่อข้ามสังสารวัฏ
ต่อไปเหมือนพระโพธิสัตว์รักพระโพธิญาณเกิดแล้วเกิดอีกเพื่อ
บำเพ็ญบารมีจนกว่าจะถึงที่สุดแห่งวัฏสงสาร

ในน้ำคร่ำหรือน้ำที่เป็นโคลนตมยังมีเงาดวงจันทร์ฉันใด ใน
สังสารวัฏอันเต็มไปด้วยทุกข์นี้ ก็ยังพอหาสิ่งที่ดีได้ฉันนั้น

ขอให้มิปัญญาเลือกเก็บเอาสิ่งที่ดีงามท่ามกลางสิ่งที่น่า
รังเกียจ ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “ดอกปทุมเกิดในกองหยากเยื่อ
ที่เขาทิ้งไว้ในหนทางใหญ่ ยังส่งกลิ่นหอมรื่นรมย์ใจฉันใด สาวก

ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมรุ่งเรืองยิ่งด้วยปัญญา ในท่ามกลาง
ปวงชนผู้มีดีบอดรกรุ่งรังเหมือนนกกองหยากเฝ้าฉันนั้น” และสุภาสิต
ที่ว่า “บุคคลผู้ประกอบด้วยปัญญาย่อมหาคความสุขได้ในสิ่งที่น่า
จะทุกข์ (ปัญญาสहित นโร อธิ อปีทุกุเขสุ สุขานิ วินุทติ)” ❖

๑๕

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ทุกข์มาในรูปแห่งสุข

(สุปปวาสาสูตร)

ความเบื้องต้น

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่กุนธิยววัน ใกล้นครกุนธิยาของชาวโกถิยะ ครั้งนั้น พระนางสุปปวาสาโกถิยธิดาทรงครรภ์อยู่ ๗ ปี ปวดครรภ์อยู่ ๗ วัน ได้รับความทุกข์ทรมานมาก ไม่แน่ว่าพระทัยว่าจะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้หรือไม่ พระนางอยู่ด้วยความคิด ๓ อย่าง คือ คิดถึงคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระนิพพาน และคุณของพระสงฆ์ ทรงขอร้องพระสวามีให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลเรื่องที่ตนทรงครรภ์อยู่ ๗ ปี และปวดครรภ์มา ๗ วันแล้ว ขอถวายบังคมพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าเป็นทำนองลาตาย พระนางเป็นอริยสาวิการะดับโสดาบัน พระสวามีได้ไปเฝ้าและกราบทูลพระผู้มีพระภาคตามคำขอพระนาง พระพุทธองค์ตรัสว่า “ขอพระนางสุปปวาสาจงปลอดภัย

ไว้โรค และคลอดบุตรที่ไว้โรคเกิด” พระพุทธดำรัสตรัสอวยพรเพียงเท่านั้น ปรากฏว่า พระนางสุปวาสาคลอดบุตรในเวลานั้นทีเดียวโดยปลอดภัย เมื่อพระสวามีกลับมาเห็นพระนางสุปวาสาคลอดบุตรแล้ว รู้สึกชื่นชมยินดียิ่งนัก พระนางขอรับรองพระสวามีให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าอีกครั้งหนึ่ง เพื่อกราบพูลอาราธนาพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อเสวยภัตตาหารในนิเวศของตน พระสวามีได้ทำตามนั้น

เวลานั้น พระศาสดาได้ทรงรับอาราธนาของอุบาสกคนหนึ่งไว้แล้ว เขาเป็นอุปัฏฐากของพระมหาโมคคัลลานะ พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้พระมหาโมคคัลลานะเข้าเฝ้า ทรงเล่าเรื่องพระนางสุปวาสาให้ฟัง และตรัสให้พระมหาโมคคัลลานะไปเลือนกัณฑ์นิมนต์ของอุบาสกผู้นั้นได้หรือไม่ พระมหาโมคคัลลานะรับพุทธบัญชาแล้ว ไปหาอุบาสกเพื่อขอเลือนการนิมนต์เป็นลำดับท้ายจะได้หรือไม่ อุบาสกกราบเรียนท่านว่า ถ้าท่านสามารถรับรอง ๓ อย่างก็เลือนได้ คือ

๑. รับรองว่า ตลอดเวลา ๗ วันนี้ โภคะของเขา จะไม่เสื่อมสิ้นไป
๒. เขายังคงจะมีชีวิตอยู่
๓. ศรัทธาของเขาจะไม่เสื่อม

พระมหาโมคคัลลานะตอบว่า “รับรองได้เพียง ๒ อย่างคือ เรื่องโภคะกับเรื่องชีวิต สำหรับเรื่องศรัทธานั้นอุบาสกต้องรับรองตัวเอง อุบาสกจึงตกลง

เป็นอันว่า พระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ได้เสด็จไปเสวยฉลองศรัทธาของพระนางสุปปวาสา พระสารีบุตรได้ตามเสด็จด้วย ได้ทักทายกับเด็กน้อยผู้เป็นโอรสของพระนางสุปปวาสา พระนางดีพระทัยยิ่งนักที่พระสารีบุตรทักทายบุตรของตน พระศาสดาตรัสถามพระนางว่า ทรงครรภ์อยู่ ๗ ปี ปวดครรภ์อยู่ ๗ วัน ได้รับความทุกข์มากอย่างนี้ ยังปรารถนาบุตรอีกหรือไม่ พระนางกราบทูลว่า “ถ้ามิได้อีกสัก ๗ หนก็จะพอใจอย่างยิ่ง” พระศาสดาทรงเปล่งอุทานว่า

“สิ่งไม่น่ายินดีมักมาในรูปของสิ่งที่น่ายินดี สิ่งไม่น่ารักมักมาในรูปของสิ่งที่น่ารัก ความทุกข์มักมาในรูปของความสุข เพราะฉะนั้นคนจึงประมาทกันนัก”

อธิบายความ

อะไรคืออดีตกรรมของพระนางสุปปวาสาและบุตร อรรถกถาเล่าว่าในอดีตกาล พระเจ้าโกศลยกทัพไปตีเมืองพาราณสี จับพระเจ้าพรหมทัตผู้ครองเมืองพาราณสีได้แล้วประหารชีวิตเสีย ได้อภิเษกอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตให้เป็นมเหสีของตน ส่วนบุตรชายของพระเจ้าพรหมทัตหนีไปได้ ซ่อนสมุบคุดอยู่หลายปีจนสามารถจัดเป็นกองทัพได้ มาล้อมกรุงพาราณสีเพื่อแย่งราชสมบัติคืน ได้ล้อมอยู่ถึง ๗ ปีแต่ไม่อาจตีกรุงพาราณสีให้แตกได้ เพราะประชาชนในกรุงได้พากันออกทางประตูเล็กไปหาน้ำ ฟืน และอาหารมาเลี้ยงดูกันได้ในเมือง พระมเหสีซึ่งเป็น

มารดาของเจ้าชายได้ส่งสาส์นไปบอกความลับให้ว่า ให้ปิดประตูเล็กเสียด้วย เจ้าชายได้ทำดังนั้นเป็นเวลา ๗ วัน ประชาชนเดือดร้อนจึงได้จับพระเจ้าโกศลปลงพระชนม์เสีย ราชกุมารจึงสามารถตีกรุงพาราณสีกลับคืนมาได้ นี่คืออดีตกรรมของพระนางสุปปวาสาและบุตร

พระราชโอรสในสมัยนั้นมาเกิดเป็นพระสีวลี ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะทางมีลาภกว่าใคร ๆ ไปทางไหนไม่อดอยาก บางคราวพระพุทธเจ้าเสด็จไปทางกันดารพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ตรัสถามว่าพระสีวลีมาด้วยหรือไม่ ถ้าพระสีวลีมาด้วยก็ให้ไปทางลัดซึ่งเป็นทางกันดารได้ อะไรคืออดีตกรรมของพระสีวลี ซึ่งเป็นเหตุให้สมบูรณ์ด้วยลาภ อรรถกถาเล่าว่า ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ พระสีวลีได้เคยถวายมหาทานแก่พระพุทธเจ้าและแก่ภิกษุสงฆ์ ตั้งความปรารถนาว่าในอนาคตขอให้เป็นผู้เลิศด้วยลาภ ต่อมาในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ได้ถวายน้ำผึ้ง น้ำอ้อยและเนยใส ตั้งความปรารถนาเช่นนั้นเหมือนกัน มาถึงสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์นี้จึงเป็นผู้เลิศด้วยลาภ พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ให้เป็นเอตทัคคะในทางมีลาภ

กรรมดีและกรรมชั่วตามให้ผลแก่ผู้ทำตลอดสังสารวัฏ ท่านจึงกล่าวว่า ชีวิตมนุษย์เป็นสนามทดลองแรงกรรมว่าใครเคยได้ทำอะไรมาอย่างไร

ขออธิบายพระพุทธอุทานเพียงเล็กน้อย ดังนี้

โดยปริยายแห่งธรรม ชันธ ๕ เป็นสิ่งไม่น่ายินดี แต่คน

ทั้งหลายก็ขึ้นชมยินดีต่อชั้น ๕ ดูเวลาเด็กเกิดใหม่เกิด พ่อแม่ และญาติพากันขึ้นชมยินดี แม้แต่ลูกสุนัขและลูกแมว ลูกวัว ลูกควาย ลูกช้าง ลูกหมีแพนด้า เป็นต้น ก็เป็นเช่นเดียวกัน ชั้น ๕ เป็นสิ่งไม่น่ารักเพราะนำทุกข์มาให้มานานาประการ แต่คนก็พากันหลงรัก ถึงกับแย่งชิงกันก็มี เป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกัน ประหารกันเพราะสิ่งอันเป็นที่รักเป็นที่ยินดี ในมหาสติปัฏฐานสูตรพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ตณฺหาเมือจะตั้งลง ก็ตั้งลงในปิยรูปสาตรูปนี้เอง” ชั้น ๕ เป็นทุกข์ แต่คนทั้งหลายมักเห็นเป็นความสุข มีพระพุทธพจน์ว่า “ความทุกข์เสมอด้วยการบริหารชั้น ๕ ไม่มี (นตฺถิ ขนฺธสฺมา ทุกฺขา)” และว่า “สงฺขารํ ปรมํ ทุกฺขา สงฺขารํ เป็นทุกข์อย่างยิ่ง” นอกจากนี้นางวชิราภิกษุณีได้กล่าวไว้ว่าอย่างน่าจับใจว่า “ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นดับไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ” ชั้น ๕ นั้นเองเป็นตัวทุกข์ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เพราะไม่เห็นอย่างนี้ แต่เห็นตรงกันข้ามคือ เห็นชั้น ๕ น่ายินดี น่ารัก และเป็นเหตุให้เกิดสุข คนจึงประมาทกันนัก ❖

๑๖

พระพุทธอรุณ เรือง

ความอิสระเป็นสุข

(วิชาชาสูตร)

ความเบื้องต้น

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่บุพพาราม ปราสาทของนางวิสาขาหมิคารมารดา นางวิสาขาได้เข้าไปเฝ้าตั้งแต่เที่ยงวัน พระศาสดาทรงทักทายว่า “เหตุไรวันนี้จึงมาแต่เที่ยงวัน” นางกราบทูลว่าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลด้วยกิจธุระบางอย่างหลายครั้งแล้วแต่ไม่สำเร็จคือไม่ได้เฝ้า พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทานว่า

“การอยู่ในอำนาจของผู้อื่นทั้งหมดเป็นความทุกข์ ความอิสระทุกอย่างเป็นความสุข บุคคลเป็นอันมากเดือดร้อนอยู่เพราะเป็นคนสาธารณะ เพราะเหตุว่าความเกี่ยวข้องกันเป็นสิ่งที่ล่วงพ้นไต่ยาก”

อธิบายความ

ปราสาทคือเรือนชั้น นางวิสาขาให้สร้างด้วยการบริจาคทรัพย์ ๙ โกฎกหาปณะ ซึ่งนางได้มาจากการขายเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์ ซึ่งนางซื้อของนางเอง* ที่ชื่อ “ปุพพาราม” นั้น เพราะอยู่ทางทิศตะวันออกของนครสาวัตถี นางวิสาขามักจะมีชื่อตามว่า “มิกคารมารดา” มีนัย ๒ อย่างคือ

พ่อของสามีชื่อ มิกคารเศรษฐี นับถือนางเป็นมารดาเพราะได้ชักนำให้มานับถือพระพุทธศาสนา

บางตำราว่า นางรู้สึกละอายที่คนทั้งหลายเรียกนางเช่นนั้น เมื่อมีบุตรชายคนหนึ่งจึงตั้งชื่อบุตรชายนั้นว่า มิกคาระ เพื่อจะได้หมายความว่านางเป็นมารดาของเด็กชายมิกคาระ

ที่นางไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลด้วยกิจธุระอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เล่าว่ามีคนส่งของมาให้นาง แต่เจ้าหน้าที่เก็บส่วย (ภาษี) เก็บมากเกินไป อันที่จริงนางตั้งใจไว้ว่าจะถวายของบางส่วนแด่พระเจ้าปเสนทิโกศล แต่นางไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าถึง ๓ ครั้ง ครั้งสุดท้ายจึงมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเล่าเรื่องถวาย พระพุทธองค์จึงทรงเปล่งอุทานนี้

พระพุทธอุทานนี้แปลตามความรู้ความเข้าใจของข้าพเจ้าไม่ตรงกับพระไตรปิฎกแปลเสียทีเดียว ขอยกภาษาบาลีมาไว้เพื่อพิจารณาในที่นี้ด้วย

*โปรดดูรายละเอียดในเรื่อง พระอานนทพุทธอุทสา หรือเรื่อง ทางแห่งความดี เล่ม ๑ ของผู้เขียนคนเดียวกัน

สพพฺ ปรวสํ ทุกขํ สพพํ อีสฺสรียํ สุขํ
สาธารณฺ วิทญฺญนฺติ โยคา ทิ ทฺรติกฺกมา

อธิบายโดย ๒ ปริยายคือ

ปริยายเบื้องต้น หมายความว่า การอยู่ในอำนาจของผู้อื่น
ทุกอย่างไปเป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง สมัยที่ยังมีทาสอยู่ลอง
พิจารณาดูชีวิตทาสก็ได้ แล้วแต่เจ้านายจะทำอย่างไร จะเขียนตี
จะจอบจ่าก็ทำได้ทั้งนั้น เพราะอยู่ในอำนาจของเขา พระพุทธ-
พจน์ว่า “อำนาจเป็นใหญ่ในโลก (วโส อีสฺสรียํ โลกเ)” เมื่อมี
ผู้มาถามว่าอะไรเป็นใหญ่ในโลก ส่วนความอิสระทุกอย่างเป็นสุข
คือเสรีภาพนั่นเอง ทุกสังคมแสวงหาเสรีภาพไม่มีใครต้องการ
ถูกกดขี่ แต่เสรีภาพต้องประกอบด้วยศีลธรรมและมนุษยธรรม
มิฉะนั้นจะเป็นความป่าเถื่อนไม่มีขอบเขต เราต้องจำกัดเสรีภาพ
ของเราเพื่อเสรีภาพของผู้อื่นบ้าง

ส่วนข้อที่ว่า “บุคคลย่อมเดือดร้อนเพราะเป็นคนสาธารณะ”
คือ เป็นที่เกาะเป็นที่อาศัยของผู้อื่นนุ่งนังไปหมด ไม่มีเวลาเป็นของ
ตัวเอง ความเป็นส่วนตัว (Privacy) เกือบจะไม่มีเลย แต่บางคน
ชอบก็มีความสุขความเพลิดเพลินไปกับกิจกรรมนั้นๆ ถ้าไม่ชอบ
ก็เห็นเป็นเรื่องรุงรังรบกวน พระพุทธพจน์ในโอวาทปาติโมกข์มี
อยู่ข้อหนึ่งว่า ให้ยินดีในที่นั่งที่นอนอันสงบ (ปฺนฺตญฺจ สยนาสนํ)
ท่านสอนพระก็จริงแต่ฆราวาสก็เอามาใช้ได้เหมือนกัน การอยู่
ในที่สงบสงัดเป็นกายวิเวกเป็นความสุขอย่างหนึ่ง การเป็นบุคคล

สาธารณชนย่อมต้องเดือดร้อนเพราะคนส่วนมาก เพราะโดยทั่วไปทุกคนมีปัญหาจึงมากระทบกับบุคคลสาธารณะนั้นด้วย เพราะว่าความเกี่ยวข้องกันเป็นสิ่งที่ล่วงพ้นได้ยาก ทั้งนี้เพราะความเกรงใจบ้าง เพราะเป็นหน้าที่บ้าง

ปริยายเบื้องสูง ท่านเล็งไปถึงกิเลสและความปลอดจากกิเลส กล่าวคือ การอยู่ในอำนาจของกิเลสเป็นทุกข์ ความอิสระจากกิเลสเป็นสุข ความขวนขวายมากเกินไปในสาธารณประโยชน์ ทำให้บุคคลต้องเดือดร้อน ลองดูผู้เป็นใหญ่ซึ่งมีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขของคนทั้งหลาย เขาต้องเดือดร้อนเพียงไรในการทำสาธารณประโยชน์ให้สำเร็จ อันที่จริงการทำสาธารณประโยชน์เป็นสิ่งที่ดี แต่เป็นความดีที่ต้องเดือดร้อนในการขวนขวายช่วยเหลือคนเป็นอันมาก ดูเวลาน้ำท่วมใหญ่ในปี ๒๕๕๔ นั้นเกิดผู้เป็นใหญ่ซึ่งต้องรับผิดชอบมากต้องเดือดร้อนเพียงใด คำอธิบายสำหรับข้อนี้คล้ายคลึงกับคำอธิบายในปริยายเบื้องต้น ส่วนคำว่า “ความเกี่ยวข้องเป็นสิ่งที่ล่วงพ้นได้ยาก” นั้น ท่านอธิบายไปถึงกิเลสเครื่องเกี่ยวข้อง อรรถกถาอธิบายคำว่า “ความเกี่ยวข้อง” (สงฺคา) เป็นโยคะ ๔

“โยคะ” แปลว่า กิเลสเป็นเครื่องข้องเป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในวิภวภูมิตัว ประกอบด้วย

กามโยคะ เกี่ยวกับเรื่องกามคุณ
ทิวฐิโยคะ เกี่ยวกับเรื่องความเห็นผิด
ภวโยคะ เกี่ยวกับเรื่องความตติใจในภพ
 ความอยากจะเกิดอีก
อวิชชาโยคะ ความไม่รู้ตามความเป็นจริง

๑๗

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ผู้ไม่มีภัยไม่มีความโศก

(กาฬโศรภักตยสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่อนุปิยัมพวัน แคว้นมัลละ สมัยนั้นพระภักตยยะผู้เป็นพระราชโอรสของพระนางกาฬโศราราชเทวีก็อยู่ที่นั่นด้วย ท่านจะยืน เดิน นั่ง นอน ในที่ใด ๆ ก็จะไปปล้ำอุทานว่า สุขจริงหนอ สุขจริงหนอ ภิกษุทั้งหลายได้ยินคำนั้นบ่อย ๆ เข้าใจว่า ท่านไปปล้ำอุทานเพราะระลึกถึงความสุขในราชสมบัติ จึงได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลความคิดของตนในเรื่องพระภักตยยะนั้น พระพุทธองค์รับสั่งให้ภิกษุรูปหนึ่งไปตามพระภักตยยะมาเฝ้า ตรัสถามเรื่องนั้น พระภักตยยะกราบทูลว่า เมื่อก่อน อยู่ในราชสมบัติมี คนแวดล้อมมาก มีอารักขามาก

ก็ยิ่งอดสะดุ้งหวาดหวั่นไม่ได้ถึงภัยอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ตน แต่บัดนี้ได้อยู่ผู้เดียวไม่มีการอารักขาใดๆ แต่ก็มีความสุขสงบดี จึงอุทานอยู่เสมอว่า สุขหนอ สุขหนอ พระผู้มีพระภาคทรงทราบแล้วทรงเปล่งอุทานว่า

“ท่านผู้ใดไม่มีความโกรธ ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้แล้ว แม้เทวดาทั้งหลายก็ไม่อาจรู้จักจิตของท่านผู้เช่นนั้นซึ่งเป็นผู้มีความสุข ปราศจากภัยและไม่เศร้าโศก (จะกล่าวไยถึงมนุษย์ทั้งหลายเล่า)”

อธิบายความ

พระภททิยะออกบวชพร้อมกับพระอานนท์ พระอนุรุทธ พระเทวทัต และอุบาสิกษามาลาที่อนุปิยอัมพวันนั่นเอง บวชแล้วไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ได้รับการยกย่องจากพระพุทธานุญาตเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะในทางเป็นผู้มีตระกูลสูง (ออกบวช)

เมื่อท่านเปล่งอุทานว่า สุขหนอ สุขหนอ ด้วยปรารถนาเนกขัมมสุขคือสุขที่ได้จากการออกบวช และสิ้นกิเลสแล้ว ภิกษุทั้งหลายไม่เข้าใจจึงไปกราบทูลพระพุทธานุญาตเจ้าเช่นนั้น พระพุทธานุญาตเจ้าแม้ทรงรู้อยู่ด้วยพระองค์เองแล้วว่า พระภททิยะเปล่งอุทานเพราะเหตุไร แต่ก็ทรงประสงค์จะให้พระภททิยะพูดออกมาเอง จึงตรัสถามพระภททิยะเช่นนั้น พระพุทธานุญาตเจ้าตรัสว่า แม้เทวดาทั้งหลายผู้มีอานุภาพมากยังไม่รู้จักจิตของภิกษุเช่นพระภททิยะ จะกล่าวไยถึงปฤชชนทั้งหลายผู้ยังมีกิเลสอยู่ ❖

ดัมทีร์อุทาน

นันทวรรณ

๑๘

พระพุทธรูปท่าน เรือ

ผู้ละกรรมได้แล้ว

(กสรมสูตร)

ความเบื้องต้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี สมัยนั้นมีภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งซึ่งเป็นศิษย์ของพระมหาโมคคัลลานะ นั่งฟังธรรมอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านประสบทุกข์เวทนาอันแรงกล้าอันเนื่องมาจากกรรมเก่า พระพุทธเจ้าทรงทราบแล้วจึงทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ภิกษุละกรรมทั้งหมดได้แล้ว กำจัดกรรมเป็นดังฐูลีที่ตนทำไว้แล้วในกาลก่อน ไม่มีการยึดถือของเรา ดำรงมั่น คงที่ ประโยชน์ที่จะกล่าววะชน (ว่าท่านจงทำยาเพื่อเรา) ย่อมไม่มี”

อธิบายความ

พึงทราบกรรม ๔ อย่างก่อน คือ

กรรมดำ มีวิบากดำ หมายถึง กรรมชั่วมีผลเป็นทุกข์ เช่น วิบากของพวคนรก

กรรมขาว มีวิบากขาว คือ กรรมดีมีผลเป็นสุข เช่น ผลกรรมของเทวดาบางพวก

กรรมทั้งดำทั้งขาว มีผลทั้งดำทั้งขาว หมายความว่า ทั้งกรรมดีกรรมชั่วผสมกันคละกัน มีผลเป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง เช่น ผลกรรมในหมู่มนุษย์

กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เช่นกรรมของพระอรหันต์ แต่พระอรหันต์ก็ต้องเสวยวิบากแห่งกรรมเก่าอยู่ เช่น พระอรหันต์องค์ที่พูดถึงในพระสูตรนี้ แต่ท่านกล่าวว่า พระอรหันต์ไม่กลัวตาย เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่ชวนชวายเป็นใ้ให้ใครมารักษาโรคของท่าน แม้จะป่วยหนักสักเพียงใดก็ตาม นอกจากว่าผู้ใกล้ชิดท่านจะไปแสวงหาหมอหรือยามาถวาย ท่านก็รับไว้เพื่อเป็นบุญแก่เขาเหล่านั้น ท่านละความยึดมั่นในสังขารได้แล้ว ไม่ยินดียินร้ายในสังขาร ❖

๑๙

พระพุทธรูปท่าน เรือง

ผู้ไม่หวั่นไหว ในสุขและทุกข์ (นันทสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน สมัยนั้นพระนันทะผู้เป็นบุตรของพระน้านาง (พระนางมหาปชาบดีโคตมี) ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ปรรณนาจะสึก มีภิกษุรูปหนึ่งไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องนั้น พระศาสดาให้ภิกษุรูปหนึ่งไปตามพระนันทะมาเฝ้า ตรัสถามว่า “เป็นความจริงหรือไม่ที่ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ปรรณนาจะสึก” เมื่อพระนันทะกราบทูลรับว่าเป็นจริง แล้วตรัสถามว่า “เพราะเหตุไร” กราบทูลว่าระลึกถึงเจ้าสาวในวันแต่งงาน พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้นำพระนันทะไปชมเทพธิดาชั้นดาวดึงส์ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวน

มาก และตรัสถามว่า “ระหว่างเทพธิดาชั้นดาวดึงส์กับนางชนบทกัลยาณีซึ่งเป็นเจ้าสาวของเธอ ใครจะสวยกว่ากัน” นันทะทูลรับว่า เทพธิดาทั้งหลายสวยกว่าอย่างเทียบกันไม่ได้เลย พระพุทธองค์ตรัสว่า ขอให้พระนันทะตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์ ทรงรับรองว่าจะให้เทพธิดาเหล่านั้นเป็นรางวัล แล้วพาพระนันทะเสด็จกลับมาวัดเซตวัน ภิกษุทั้งหลายทราบเรื่องนั้นแล้ว พวกเขาก็ดื้อเสียใจ พระนันทะว่าเป็นลูกจ้าง ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อให้ได้นางฟ้า เมื่อบ่อยเข้าพระนันทะก็รู้สึกละอายระอิดระอาอยู่ จึงปลีกออกจากหมู่อยู่แต่ผู้เดียว ตั้งใจทำความเพียรจนได้บรรลุอรหัตตผล เป็นพระอรหันตชีณาสพ

คืนนั้นเอง เทวดาได้ทราบเรื่องแล้ว ได้เข้าไปกราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า บัดนี้พระนันทะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว วันรุ่งขึ้นพระนันทะได้เข้าเฝ้าพระศาสดากราบทูลว่า การที่พระองค์ทรงประกันให้ข้าพระองค์ได้เทพธิดานั้น บัดนี้ พระองค์ได้พ้นจากเป็นผู้ประกันแล้ว คือได้หลุดพ้นจากความเป็นผู้ประกัน พระศาสดาตรัสว่าข้อนี้เราได้ทราบด้วยตนเองแล้ว เมื่อคืนนี้แม้เทวดาก็มาบอกเราเหมือนกัน” ดังนี้แล้วทรงเปล่งอุทานว่า

“เปือกตมคือกาม อันผู้ใดข้ามได้แล้ว หนามคือกามอันผู้ใดย่ำยีได้แล้ว ผู้นั้นเป็นผู้ถึงความสิ้นโมหะ ย่อมไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์”

อธิบายความ

อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้และอรรถกถาธรรมบท เล่าไว้ตรงกันว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ ได้รับอาราธนาให้เสด็จไปในงานแต่งงานของพระนันทะกับนางชนบทกัลยาณี พระนันทะนั้นเป็นบุตรของพระนางมหาปชาบดีโคตมี เป็นน้องร่วมบิดาเดียวกันกับพระผู้มีพระภาค ต่างพระมารดา เมื่อเสวยเสร็จแล้วได้ทรงมอบบาทว์ให้นันทกุมารถือตามเสด็จ นันทกุมารนั้นคิดว่า พระศาสดาจะรับบาตรคืนตรงนั้นตรงนั้น แต่ไม่ทรงรับคืน จนเสด็จไปถึงวัดตรัสถามว่า “จะบวชไหม” พระนันทะนั้นใจจริงแล้วไม่อยากบวชเพราะนึกถึงเจ้าสาว แต่ทรงเกรงพระทัยพระศาสดา ไม่กล้าตอบปฏิเสธจึงบวช การบวชของพระนันทะมีมาด้วยอาการอย่างนี้

พระพุทธพจน์ข้างต้นนี้ ทรงเปรียบเทียบว่าเหมือนเปือกตมบ้าง น่าจะเป็นเพราะเป็นของไม่สะอาด และตกลงไปแล้วถอนตนขึ้นได้ยาก ดังที่มีเรื่องเล่าไว้ว่า ซ้างศึกของพระราชาบ้าง สิงโตบ้าง ตกลงไปในเปือกตมแล้วถอนตนขึ้นไม่ได้ต้องมีผู้ช่วยเหลือ ทรงเปรียบเทียบว่าเหมือนหนามบ้าง เพราะทิ่มแทงให้เจ็บปวดแก่ผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยไม่ระวัง ได้ทรงแสดงโทษของกามไว้เป็นอันมากในที่ต่าง ๆ เช่น พระพุทธพจน์ที่ว่า “กามทั้งหลายมีรสที่น่ายินดีน้อย แต่มีโทษมากมีทุกข์มาก” เป็นต้น สำหรับผู้พ้นจากกามแล้ว ลิ่นโมหะแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์ ❖

๒๐

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ผู้มั่นคงเหมือนภูเข (ยโสดุตร)

ความเบื้องต้น

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่วัดเชตวัน พระยโศชะ พร้อมด้วยภิกษุบริวาร ๕๐๐ เดินทางไปเฝ้า เมื่อไปถึงวัดเชตวัน แล้ว ปราศรัยกับภิกษุเจ้าของถิ่นส่งเสียงอื้ออึง พระผู้มีพระภาค ตรัสถามพระอานนทว่า “ใครนะ ส่งเสียงอื้ออึงเหมือนชาวประมง แย่งปลากัน” พระอานนทกราบทูลให้ทรงทราบ รับสั่งให้ภิกษุ เหล่านั้นเข้าเฝ้า ตรัสพระธรรมคือขับไล่ไม่ให้อยู่ในสำนัก ภิกษุ เหล่านั้นมีพระยโศชะเป็นประมุข ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค

แล้วจาริกไปยังแคว้นวัชชี ฟานักอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา สร้างเสนาสนะมุงด้วยใบไม้ ในพรรษานั้นพระยโสธะได้ให้โอวาทแก่ภิกษุบริวารว่า พระผู้มีพระภาคผู้หวังประโยชน์แก่กุลแก่พวกเรา ได้ประณามพวกเราแล้ว ท่านทั้งหลายอย่าได้ประมาท จงหมั่นทำความเพียร ภิกษุเหล่านั้นเชื่อคำสั่งสอนของพระยโสธะ เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท ได้บรรลุอรหัตตผลในพรรษานั้นทีเดียว

พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจากวัดเชตวันไปยังเมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลาปามหาวัน รับสั่งกับพระอานนท์ ให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไปตามพระยโสธะพร้อมด้วยบริวารมาเฝ้า เมื่อภิกษุเหล่านั้นมาเฝ้าแล้วพิจารณาว่า พระผู้มีพระภาคเป็นอยู่ด้วยวิหารกรรมอะไรหนอ ทราบว่าทรงอยู่ด้วยอานัญชสมาธิ (เข้าผลสมาบัติประกอบด้วยอรหัตตผล) จึงได้เข้าสมาธิเช่นนั้นบ้าง พระอานนท์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคทรงเฉยอยู่ จึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคถึง ๓ ครั้ง ทั้งในปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยามว่า ภิกษุทั้งหลายนั่งอยู่นานแล้ว ขอให้ตรัสอะไรๆ แก่ภิกษุเหล่านั้นบ้าง เมื่อรุ่งอรุณพระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับพระอานนท์ว่า พระองค์และภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นอยู่ด้วยอานัญชสมาธิ (แต่พระอานนท์ไม่รู้) ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ภิกษุใดชนะหนามคือกาม ชนะการดำ การฆ่า และการจองจำได้แล้ว ภิกษุนั้นมันคงไม่หวั่นไหวดุจภูเขา ภิกษุนั้นยอมไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์”

อธิบายความ

เรื่อง “หนามคืออกาม” ได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องที่ ๑๙

เรื่อง “อาเนญชสมภาติ” ท่านหมายถึง สภาติซึ่งสัมปยุตด้วย
อรหัตตผล มีจิตุดตถมานเป็นบาท

“ผู้มั่นคงเหมือนภูเขาคือ” อันว่าภูเขาคือลาย่อมไม่หวั่นไหวด้วย
แรงลมฉันทใด ผู้บรรลอรหัตตผลแล้วย่อมไม่หวั่นไหวในสุขและ
ทุกข์ฉันทนั้น ❖

๒๑

พระพุทธรูป อาราม เรือ

พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ (สารีบุตรสูตร และ โกสิตสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เข้าผลสมาบัติ (เข้าไปเสวยความสุขจากอริยผลซึ่งตนได้แล้ว) ทรงเปล่งอุทานสำหรับพระสารีบุตรว่า

“ภิกษุผู้จุกจุก ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะความสิ้นโมหะ เหมือน ภูเขาหินไม่หวั่นไหว ตั้งอยู่ด้วยดีฉะนั้น”

ทรงเปล่งอุทานสำหรับพระมหาโมคคัลลานะว่า

“ภิกษุผู้เข้าไปตั้งกายคตาสติไว้แล้ว สำรวมแล้วในผัสสา-
ตนะ ๖ มีจิตตั้งมั่นแล้วเนื่องๆ พึงรู้นิพพานของตน”

อธิบายความ

๑. คำว่า “กายคตาสติ” แปลว่า สติเป็นไปในกาย หมายความว่า พิจารณากายนี้โดยอาการ ๓๒ (ทวัตตติงสาการ) โดยความเป็นของปฏิกูลบ้าง โดยความเป็นธาตุบ้าง ถ้าพิจารณาโดยความเป็นของปฏิกูล จัดเป็นสมถกรรมฐาน ถ้าพิจารณาโดยความเป็นธาตุสักแต่ว่าธาตุกล่าวคือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ จัดเป็นวิปัสสนากรรมฐาน

อาการ ๓๒ นั้น จัดเป็นธาตุดิน ๒๐ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น จัดเป็นธาตุน้ำ ๑๒ มีน้ำลาย น้ำมูก น้ำไขข้อ น้ำมูตร (ปัสสาวะ) เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญกายคตาสติไว้มาก เช่นว่า ผู้ใดได้บริโศคกายคตาสติ ผู้นั้นชื่อว่าได้บริโศค อมตรรรม เป็นต้น

๒. ข้อว่า “สำรวจดีแล้วในผัสสายตนะ ๖” อธิบายว่า ผัสสายตนะ ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อกระทบกับอายตนะภายนอก ๖ มีรูปเป็นต้น ท่านเรียกว่าอินทริยสังวร ในนิทเทศแห่งอินทริยสังวร (นิทเทศ = คำขยาย) พระพุทธองค์ตรัสว่า “เห็นรูปด้วยตาแล้วไม่ถือเอาโดยนิमितต์ ไม่ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ ที่เป็นเหตุให้อภิชฌาและโทมนัสร่วไหลเข้าสู่จิต”

คำว่า “ถือเอาโดยนิमितต์” นั้น หมายความว่า ถือเอาโดยส่วนรวม เช่น รูปนี้สวย รูปนี้ไม่สวย คำว่า “ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ” นั่นคือ ถือเอาโดยแยกส่วน เช่น ตาสวย ตาไม่สวย มือสวย มือไม่สวย เป็นต้น

คำว่า “อภิขณา” หมายถึง ความยินดี ความอยากได้ ความพอใจ คำว่า “โทมนัส” คือ ความไม่อยากได้ ความไม่น่า ยินดี ความไม่พอใจเมื่อเห็นรูปด้วยตาเป็นต้นแล้ว ระวางจิตมิให้ ยินดียินร้ายในเรื่องหูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับ โผฏฐัพพะ ใจกับธัมมารมณ (อารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจ) ก็ทำนอง เดียวกัน

๓. คำว่า “มีจิตใจมั่นคงเป็นไปติดต่อ” หมายความว่า มี จิตใจตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในผัสสายตนะทั้ง ๖ และในโลกธรรม ๘ มีลาภ ยศ เป็นต้น

๔. คำว่า “ผู้เช่นนั้นย่อมรู้นิพพานของตน” หมายความว่า เมื่อประกอบด้วยธรรม ๓ อย่างข้างต้น มีกายคตาสติเป็นต้น ย่อมเข้าถึงนิพพานอันบุคคลได้โดยยาก ❖

๒๒

พระพุทธอรุณ เรื่อง

พระปิลินทวัจจะ (ปิลินทวัจจสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เวฬุวัน ใกล้นครราชคฤห์ สมัยนั้นพระปิลินทวัจจะมีปกติเรียกผู้อื่นว่า “คนถ้อย” (วสลิวาหะ) ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระปิลินทวัจจะพูดคำหยาบ ยกตนข่มผู้อื่น พระศาสดารับสั่งให้ภิกษุรูปหนึ่งไปตามพระปิลินทวัจจะมาเฝ้า เมื่อพระปิลินทวัจจะมาเฝ้าแล้ว ตรัสถามว่า “จริงหรือที่มักเรียกผู้อื่นว่า ‘คนถ้อย’” พระปิลินทวัจจะทูลรับว่าเป็นความจริงอย่างนั้น ทรงใคร่ครวญถึงชั้นดีในอดีตของพระปิลินทวัจจะ ทรงทราบว่าพระปิลินทวัจจะเคยเกิดในตระกูลพราหมณ์ติดต่อกันมา ๕๐๐ ชาติแล้ว จึงตรัสบอกแก่ภิกษุทั้งหลายถึงเรื่องนั้น แล้วทรงเปล่งอุทานว่า

“มายาและมานะไม่มีในท่านผู้ใด ผู้ใดสิ้นโลภะไม่ยึดถืออะไร ๆ ว่าเป็นของตน เป็นผู้ไม่หวัง ละความโกรธได้แล้ว มีตนคือจิตเยือกเย็นเต็มที ผู้นั้นจะเรียกว่าพราหมณ์ก็ได้ เรียกว่าสมณะก็ได้ เรียกว่าภิกษุก็ได้”

อธิบายความ

คำว่า “มายา” มีความหมาย ๓ อย่างคือ

๑. **เจ้าเล่ห์** หมายความว่า ไม่แสดงตนตามที่เป็นจริง เสแสร้ง หลอกลวง
๒. **ความงาม** เช่น พระนามของพระนางมหามายาพระพุทธรมารดา แปลว่า ผู้มีความงามมาก
๓. **ขนบประเพณี** เช่นคำว่า “ขัตติยมายา” หมายถึงขนบประเพณีของกษัตริย์ “พราหมณมายา” ขนบประเพณีของพราหมณ์ เป็นต้น

มายาในพระคาถานี้ หมายถึง ความหมายในข้อที่ ๑ คือ เจ้าเล่ห์

คำว่า “มานะ” แปลว่า ความถือตัว ความทะนงตน ท่านแสดงไว้ ๙ อย่าง แต่ขอกล่าวในที่นี้เพียง ๓ อย่าง คือ มานะว่าสูงกว่าเขา เสมอเขา ต่ำกว่าเขา ตามความเป็นจริงแล้วไม่มีใครสูงกว่าใครหรือต่ำกว่าใครโดยประการทั้งปวง สูงกว่าหรือต่ำกว่าอยู่ที่มาตรฐานเทียบ

คำว่า “ผู้สิ้นโลภะ” หมายความว่า ไม่มีโลภะทั้งอย่างหยาบ

อย่างกลาง อย่างละเอียด **โลภะอย่างหยาบ** คือ โภภะอยากได้
ของผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรม คืออยากได้ในทางทุจริตนั่นเอง **โลภะ
อย่างกลาง** หมายถึง ความไม่รู้จักพอ แม้จะได้มาโดยสุจริตก็ตาม
(อสนนตฺถุจฺจิตา อมตตตฺถุญฺจิตา) **โลภะอย่างละเอียด** หมายถึง
ความติดใจหมกมุ่นพัวพันในสมบัติของตน ไม่รู้จักปล่อยวาง
ไม่เห็นความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งหลาย โลกนี้ไม่มีอะไรเป็นของเรา
ที่แท้จริง เราจำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่เพียง
แต่อาศัยใช้ชั่วคราวเท่านั้น จึงไม่ควรยึดมั่นว่าอะไร ๆ เป็นของ
เราที่แท้จริง (อมโม)

คำว่า “เป็นผู้ไม่หวัง” พึงทราบบุคคล ๓ จำพวกโดยปริยาย
ทางธรรม คือ

๑. **ผู้หมดหวัง** หมายความว่า เป็นผู้ไม่มีศีลไม่มีธรรม
หมดหวังในการบรรลุมรรคผล เหมือนคนเกิดในตระกูล
จันทาล หมดหวังในราชสมบัติ
๒. **ผู้มีหวัง** คือ ผู้มีศีลมีธรรม มีหวังในมรรคผลนิพพาน
เปรียบเหมือนผู้เกิดในตระกูลกษัตริย์มีหวังในราชสมบัติ
๓. **ผู้ไม่หวัง** หมายความว่า ได้บรรลุถึงความหวังแล้ว ไม่ต้อง
หวังอีกต่อไป หรือได้บรรลุมรรคผลนิพพานแล้ว เปรียบ
เหมือนผู้ได้รับอภิเษกเป็นพระราชาแล้ว ในพระคานานี้
หมายเอาบุคคลประเภทที่ ๓ นี้

ข้อว่า “ผู้ละความโกรธได้แล้ว” คือ ไม่มีความโกรธ จึงเป็น
ผู้มีตนคือจิตเยือกเย็นเต็มที่ ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่มาช่วยให้
โกรธ

ผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวมานี้ จะเรียกว่าเป็นพราหมณ์ก็ได้ ในความหมายว่าเป็นผู้ลอยบาปได้แล้ว จะเรียกว่าสมณะก็ได้ ในความหมายว่าเป็นผู้สงบ จะเรียกว่าภิกษุก็ได้ ในความหมายว่าเป็นผู้ทำลายกิเลสได้แล้ว เป็นผู้เห็นภัยในสังสารวัฏ

อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้กล่าวว่า ที่พระปิลินทวัจจะกล่าว ถ้อยคำว่า “คนถ้อยๆ” ดังนี้จนติดปากแม้เป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านว่าเป็นवासนาคือความประพติจนเคยชิน แม้พระอรหันต์ ก็ละवासนาไม่ได้ มีแต่พระพุทธรเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้นที่ ละได้ทั้งกิเลสและवासนา ❖

๒๓

พระพุทธอรุณ เรื่อง

พระมหากัสสป (มหากัสสปสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เวฬุวัน พระมหากัสสปเข้านิโรธสมาบัติอยู่ที่ป่าผลึกุหาใกล้เมืองราชคฤห์นั่นเอง เมื่อครบ ๗ วันแล้วได้ออกจากนิโรธสมาบัติ พิจารณาหาคนที่จะถวายบิณฑบาตแก่ท่านเพื่อได้อานิสงส์มาก มีเทพธิดาจำนวนมาก ต้องการถวายอาหารแก่ท่านแต่ท่านห้ามเสียเพราะท่านต้องการโปรดคนยากจน สมัยนั้นท้าวสักกเทวราชพร้อมด้วยนางสุชาดา ได้ปลอมตัวมาเป็นช่างหูกที่ยากจน เมื่อพระมหากัสสปผ่านมาทางนั้น ก็ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่ท่าน พระมหากัสสปรับแล้วพิจารณาอาหารนั้น เห็นว่าประณีตนักไม่สมกับเป็นของคนยากจน จึงพิจารณาดูด้วยญาณ ทราบว่าเป็นท้าวสักกะจึงกล่าวว่า ต่อไปมหาบพิตรอย่าได้ทำเช่นนี้อีก (เพราะเป็นการ

ชัดลาภของคนยากจน) ท้าวสักกะดีพระทัยเหาะขึ้นไปในอากาศ แล้วเปล่งอุทานว่า “ทานที่ยอดเยี่ยมเราได้ตั้งไว้ดีแล้วในพระมหาภักตสป”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับเสียงนั้นของท้าวสักกะด้วยทิพยโสตแล้ว ทรงเปล่งอุทานว่า

“เทวดาททั้งหลายย่อมชื่นชมยินดีต่อภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้เลี้ยงตนไม่เลี้ยงผู้อื่น ผู้คงที่ ผู้สงบดีแล้ว ผู้มีสติทุกเมื่อ”

อธิบายความ

การถือบิณฑบาตเป็นวัตรนั้น เป็นจุดประสงค์ข้อหนึ่งใน ๑๓ ข้อ ความจริงพระมหาภักตสปถือจุดประสงค์นี้ไม่เพียงแต่บิณฑบาตเท่านั้น มีข้ออื่น ๆ อีกมาก แต่ในที่นี้ท่านยกมากล่าวเพียงเรื่องบิณฑบาต

คำว่า “ผู้เลี้ยงตนไม่เลี้ยงผู้อื่น” นั้น แสดงถึงความเป็นผู้เบากายเบาจิต เป็นผู้มีกิณน้อยมีภาระน้อย เป็นคุณสมบัติของผู้มุ่งสันตบพ

คำว่า “ผู้คงที่” หมายความว่า จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ๘ มีลาภ เสื่อมลาภ เป็นต้น

คำว่า “ผู้สงบดีแล้ว” หมายความว่า มีกายสงบ วาจาสงบ ใจสงบ

คำว่า “มีสติทุกเมื่อ” หมายความว่า เป็นผู้ไม่ประมาท มีสติเป็นเครื่องคุ้มครองตน เทวดาททั้งหลายย่อมชื่นชมยินดีต่อภิกษุผู้เป็นเช่นนี้ ❖

๒๔

พระพุทธอรุณ เรื่อง

เสียงสรรเสริญ

(ปณทปาดสูตร)

ความเบื้องต้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวัน ภิกษุมารูปด้วยกันชวนกันว่า พวกเราถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตรกันเถิด เพราะจะได้เห็น ได้ฟัง ได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มรส ได้ถูกต้องใฝ่ภุชูปพะอันน่าพอใจ และได้ยินเสียงสรรเสริญจากมหาชนด้วย เมื่อเทียวบิณฑบาต ฉันทอาหารเข้าแล้ว นั่งสนทนากันที่โรงกลมในวัดเชตวัน พระผู้มีพระภาคเสด็จมา ตรัสถามทราบความที่ภิกษุเหล่านั้นสนทนากันแล้วจึงตรัสว่า “สนทนากันในเรื่องอย่างนี้หาสมควรไม่ ธรรมดาภิกษุเมื่อนั่งประชุมกันควรสนทนาธรรมกันหรือหนึ่งเสียยังจะดีกว่า” ดังนี้แล้วทรงเปล่งอุทานว่า

“ถ้าไม่ต้องการเสียงสรรเสริญแล้ว เทวดาทั้งหลายย่อมชื่นชมยินดีต่อภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เลี้ยงตนไม่เลี้ยงผู้อื่นเป็นผู้คงที่”

อธิบายความ

ในพระพุทธพจน์นี้ มีเงื่อนไขอยู่ที่ว่า ถ้าภิกษุไม่ยอมได้เสียงสรรเสริญแล้ว การถือบิณฑบาตเป็นวัตรก็เป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าทำไปเพราะอยากได้เสียงสรรเสริญ พระพุทธองค์ก็ทรงตำหนิ ในคัมภีร์พระวินัยมีเรื่องเล่าไว้ว่า ภิกษุรูปหนึ่งถือการอยู่ป่าเป็นวัตร กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ท่านถือการอยู่ป่าเป็นวัตรด้วยคิดว่าเพื่อให้ชนทั้งหลายเคารพนับถือเลื่อมใส พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เธอคิดอย่างนี้เป็นอาบัติทุกกฏแล้ว” (อาบัติทุกกฏ แปลว่า ไม่ดี ไม่งาม ไม่เหมาะสม)

โดยนัยนี้ ธรรมดาภิกษุถือวัตรต่าง ๆ ไม่ควรทำเพื่อต้องการเสียงสรรเสริญ ความนับถือจากมหาชน แต่ควรทำเพื่อการขัดเกลาจิตใจ เพื่อฝึกตนให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม มีพระพุทธพจน์อยู่บทหนึ่งซึ่งน่าสนใจมากสำหรับภิกษุผู้ปฏิบัติ คือพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ผู้โดยยอมให้ท้องพร่อง อดทนต่อความหิวได้ เป็นผู้ฝึกตนแล้วบำเพ็ญตบะ (คือความอดทน) พอประมาณในอาหารที่บริโภค ไม่ทำบาปเพราะเห็นแก่กิน บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่าเป็นสมณะในโลก” ❖

๒๕

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ไม่ต้องมีศิลปะก็อยู่ได้

(สิปปสูตร)

ความเบื้องต้น

ณ วัดเชตวันวิหาร บ่ายวันหนึ่งภิกษุทั้งหลายนั่งสนทนากัน ที่โรงกลมถึงเรื่องศิลปะต่างๆว่า ศิลปะอะไรเป็นเลิศ เช่น ศิลปะเรื่องช้าง เรื่องม้า เป็นต้น พระพุทธเจ้าเสด็จมา ณ ที่นั้น ตรัสถามถึงเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายสนทนาค้างอยู่ ทรงทราบแล้วตรัสว่า “พวกเธอบวชแล้วไม่ควรสนทนากันเรื่องอย่างนี้ เมื่อนั่งประชุมกันควรสนทนาธรรมหรือหนึ่งเสียดีกว่า ดังนี้แล้วทรงเปล่งอุทานว่า

“ผู้ใคร่ประโยชน์ ประพฤติตนเบากายเบาใจ มีอินทรีย์สงบแล้ว หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง ไม่มีอาลัย ไม่มียึดมั่นอะไรๆ

ว่าเป็นของเรา ไม่หวัง ประหารมารได้แล้ว เทียวไปผู้เดียว ชื่อว่า เป็นภิกษุแท้ “ไม่ต้องมีคิดปะก็มีชีวิตอยู่ได้”

อธิบายความ

๑. คำว่า “ไม่ต้องมีคิดปะก็มีชีวิตอยู่ได้” แปลจากคำว่า “อสิปชชีวิ” แต่ต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติต่างๆ ตามที่พระพุทธองค์ ตรัสไว้ในพระคาถานี้

๒. คำว่า “ผู้ใคร่ประโยชน์” หมายถึง ทั้งประโยชน์ตนและ ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์สูงสุดคือ มรรค ผล นิพพาน

๓. คำว่า “ประพุดิตนเบากายเบาใจ” หมายความว่า เป็น ผู้มีกิจน้อยมีภาระน้อย ไม่มีเรื่องยุ่งยากในชีวิต

๔. คำว่า “ผู้มีอินทรีย์สงบแล้ว” คือ มีอินทรีย์ ๖ กล่าวคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สงบแล้ว

๕. คำว่า “หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง” หมายความว่า ไม่ติด ในธรรมทั้งปวง ละได้แล้วทั้งบุญและบาป

๖. คำว่า “ไม่มีอาลัย” หมายถึง ไม่มีอาลัยในที่อยู่ ไม่ยึดถือ ใดๆ ว่าเป็นของเรา ไม่หวังเพราะได้ตามที่หวังแล้ว หมายถึง อรหัตตผลและนิพพาน

๗. คำว่า “ฆ่ามารได้แล้ว” โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกิเลสมาร เทียวไปผู้เดียว ไม่มีต้นหาเป็นเพื่อน ❖

๒๖

พระพุทธอรุทาน เรื่อง

สัตว์โลก (โลกสูตร)

ความเบื้องต้น

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับเข้านิโรธสมาบัติเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ วัน ได้ตื่นโพธิ์ที่ตรัสรู้ขึ้นเอง เมื่อออกจากนิโรธสมาบัติแล้วทรงพิจารณาสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“โลกนี้มีความเดือดร้อน ถูกผัสสะครอบงำแล้ว สัตว์โลกข้องอยู่ในภพ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ถูกภพครอบงำแล้ว เพลิดเพลินอยู่ในภพนั้นเอง สัตว์โลกเพลิดเพลินด้วยสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นภัย ทุกข์นี้ย่อมเกิดเพราะอาศัยอุปธิ (ขันธและกิเลส) ความเกิดแห่งทุกข์ย่อมไม่มีเพราะสิ้นอุปาทาน สัตว์ทั้งหลายเป็นจำนวนมากถูกอวิชชาครอบงำ”

อธิบายความ

ที่ว่า “ทรงตรวจดูหมู่สัตว์ด้วยพุทธจักขุ” นั้น ท่านหมายเอา อาศยานุสยญาณและอินทริยปิโรปรียัตตญาณ

อาศยานุสยญาณ นั้น หมายถึง พระญาณที่ทรงรู้อาสัย และอนุสัยแห่งสัตว์ทั้งหลาย อาสัยคืออภิมุต หมายถึง ความโน้มเอียงแห่งจิต อนุสัย หมายถึง กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ทั้งหลาย เป็นกิเลสส่วนลึก

อินทริยปิโรปรียัตตญาณ นั้น หมายถึง พระญาณที่ทรงรู้ อินทริย์ของสัตว์ทั้งหลายว่าอ่อนหรือแก่กล้า อินทริย์ หมายถึง อินทริย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา พระญาณดังกล่าวนี้ไม่มีทั่วไปแก่สาวกทั้งหลาย คือ มีเฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น

สัตว์โลกมีความเดือดร้อนอยู่ด้วยเพลิง ๒ กอง คือ เพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ สมดังที่ตรัสไว้ในอาทิตตปริยายสูตรว่า “สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน” คำว่า “สิ่งทั้งปวง” หมายถึง อายตนะภายใน ๖ มีตาเป็นต้น, อายตนะภายนอก ๖ มีรูปเป็นต้น จักขุวิญญาณ จักขุสัมผัส เวทนาซึ่งเกิดจากจักขุสัมผัสเป็นต้นนั้น เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง ก็ล้วนเป็นของร้อน ร้อนเพราะเพลิงกิเลสคือ ราคะ โทสะ โมหะ ร้อนเพราะเพลิงทุกข์มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น สาวกของพระอรियะได้ฟังดังนี้แล้วเห็นความจริงดังนี้แล้ว จึงเบื่อหน่ายในตา รูป เป็นต้น เมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนด เมื่อคลายกำหนดก็หลุดพ้นฯ

คำว่า “ถูกผัสสะครอบงำแล้ว” หมายความว่า พอใจในผัสสะบ้าง ไม่พอใจในผัสสะบ้าง ทำให้เกิดอภิขณบ้าง โทมนัสบ้าง อภิขณา คือความอยากได้ โทมนัส คือความเสียใจ

ในที่บางแห่ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงผัสสาชยตนิกนิริยะ คือ นรกที่เกี่ยวกับอายตนะผัสสะ คือ ผัสสะทางอายตนะอันไม่เป็นที่พอใจ เป็นนรกที่เห็นได้ในปัจจุบัน พร้อมกันนั้นทรงแสดงผัสสาชยตนิกัตถะ แปลว่า สวรรค์ที่เกี่ยวกับผัสสาชยตนะ คือ ผัสสะอันเป็นที่พอใจ หมายความว่า เมื่อใดได้เห็นรูป ได้ฟังเสียงเป็นต้น อันเป็นที่พอใจ เมื่อนั้นเป็นสวรรค์สำหรับบุคคลนั้น เมื่อใดได้เห็นรูป ได้ฟังเสียงเป็นต้นอันไม่เป็นที่พอใจ เมื่อนั้นเป็นนรก

คำว่า “สัตว์โลกข้องอยู่ในภพ ท่องเที่ยวอยู่ในภพ” ดังข้อความที่ว่า “สัตว์ ๕ ชั้นรับบ้าง ชั้นเดียวบ้าง ๔ ชั้นรับบ้าง ท่องเที่ยวอยู่ในภพใหญ่ภพน้อย (ปญฺเจกจตุวโถกาธา สัสนฺตภา ภาวภาเว)” คำว่า “ภพใหญ่” หมายถึง สุกตติ คือมนุษย์ เทวดา และพรหม คำว่า “ภพน้อย” หมายถึง ทุกตติหรืออบาย ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน โดยปริยายหนึ่ง ภพมี ๒ อย่าง คือ กรรมภพ ได้แก่ ความอยากเกิดในภพต่างๆ ที่คิดว่ามีความสุข (The will to be born) อุปปัตติภพ หมายถึงที่เกิดของสัตว์ทั้งหลาย กล่าวคือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เรียกเป็น “ภูมิ” ก็มี หมายถึง ภูมิจิตของสัตว์ผู้ข้องอยู่ในภูมิต่างๆ เช่น กามาวจรภูมิ ภูมิจิตของสัตว์ผู้ข้องอยู่ในกาม เป็นต้น

ชื่อว่า “สัตว์โลกข์ของอยู่ด้วยสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นภัย” เพราะ นำทุกข์มาให้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “อุจจาระกิตตาม ปัสสวาจะกิตตาม แม้เพียงเล็กน้อยก็มีกลิ่นเหม็นฉุนใด ภาพแม้เพียงเล็กน้อยก็เป็น ที่ตั้งแห่งทุกข์ฉุนนั้น ยังมีภพออยู่ตราบใดก็ยังมีภัยคือทุกข์อยู่ ตราบนั้น

อุปธิ คือ ขันธ เรียกขันธูปธิ เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น อุปธิคือกิเลส เรียกกิเลสอุปธิ เป็นที่ตั้งแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้น ถ้าไม่มี ขันธเช่นรูปขันธเป็นต้น ก็ไม่ต้องทุกข์ด้วยรูปขันธนั้น ถ้าไม่มีกิเลส เช่น โภคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ก็ไม่ต้องทุกข์เพราะกิเลสนั้น ลองคิดดูเถิดว่า สัตว์โลกผู้เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ ต้องได้รับ ทุกข์ทรมานเพราะอุปธิทั้งสองนี้เพียงไร แม้พระอรหันต์ผู้สิ้น กิเลสอุปธิแล้ว ก็ยังต้องเดือดร้อนอยู่บ้างเพราะรูปขันธอันชำระ ทรุดโทรมเจ็บป่วย

อุปาทานมีกามุปาทานเป็นต้น เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นเหตุแห่ง ทุกข์ ท่านจึงกล่าวว่า “โดยสรูป อุปาทานในขันธ ๕ เป็นทุกข์ (สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปฺปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา)”

อวิชชา คือ ความไม่รู้ตามความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อัญญาณในอริยสัจ ๔ เป็นความหมายที่แท้จริงของอวิชชา คือ ไม่รู้ตามความเป็นจริงในเรื่องทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ใน ปฏิจจสมุปบาท พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า “อวิชชาเป็นเบื้องต้น แห่งความทุกข์ การดับอวิชชาเป็นเบื้องต้นแห่งการดับทุกข์” สัตว์ โลกถูกอวิชชาครอบงำอยู่ จึงไม่เห็นตามที่เป็นจริง ❖

ดัมทีร์อุทาน

เมษิยวรรค

๒๓

พระพุทธอรุณ เรือ

วิตก

(เมฆยสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาลาลิกา ใกล้เมืองจาลิกา สมัยนั้นพระเมฆิยะเป็นอุปัฏฐาก เข้าวันหนึ่งพระเมฆิยะทูลขอลาไปบิณฑบาต ณ ชันตุคาม เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตแล้วก็เข้าไปบิณฑบาต ขากลับได้พบสวนมะม่วงแห่งหนึ่งน่ารื่นรมย์ เหมาะที่จะทำความเพียร จึงรีบกลับมากราบทูลพระผู้มีพระภาคว่าจะขอลาไปทำความเพียรที่สวนมะม่วง พระพุทธเจ้าตรัสยับยั้งไว้ว่า “ขอให้อยู่ก่อนจนกว่าจะมีภิกษุรูปอื่นมาเป็นอุปัฏฐากแทน” แต่พระเมฆิยะก็ยังคงยืนยันที่จะไปทำความเพียรที่สวนมะม่วง พระพุทธเจ้าตรัสห้ามถึง ๓ ครั้งก็ไม่ยอมฟัง ทูลว่า “พระองค์ไม่มีกิจที่จะต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปแล้ว

ส่วนตนยังต้องทำความเพียรเพื่อคุณยิ่งๆ ขึ้นไปอยู่” พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เมื่อเธอพูดว่าจะไปทำความเพียรเพื่อคุณที่ยิ่งขึ้นไป เราจะฟังกล่าวอะไรได้อีกเล่า”

พระเมฆิยะไปยังสวนมะม่วงนั้นเพื่อทำความเพียรตามที่ตั้งใจ แต่ทำไม่ได้เพราะถูกวิตกทั้ง ๓ ครอบงำ วิตกทั้งสามนั้นคือ กามวิตก ความตริกร้องกาม, พยาบาทวิตก ความตริกร้องพยาบาท, วิหิงสาวิตก ความตริกร้องการเบียดเบียน จึงกลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลให้ทรงทราบเรื่องวิตกนั้น

พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องแล้วได้ทรงแสดงธรรมอันเป็นคุณสมบัติ ๕ ประการเพื่อบ่มเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก่กล้าให้แก่กล้า (เจโตวิมุตติ = ความหลุดพ้นทางใจ หมายถึง สมานิหรือฉานระดับต่างๆ) คุณสมบัตินั้นคือ

๑. เป็นผู้ที่มีกัลยาณมิตร
๒. เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจระและโคจร เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
๓. เป็นผู้ที่ได้โดยไม่ยากซึ่งอภิสิทธิ์เลขกถา คือ ถ้อยคำเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส
๔. เป็นผู้มีความเพียรเสมอดั้นเสมอปลาย ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม
๕. เป็นผู้ที่มีปัญญา ทั้งอุทยัตตคามินีปัญญา และ นิพเพธิกปัญญา

เมื่อทรงแสดงคุณสมบัติ ๕ ประการนี้แล้ว ได้ทรงแสดงธรรมอีก ๔ ประการให้ยิ่งขึ้นไป คือ

๑. **อสุภภาวนา** เพื่อละระาคะ

๒. **เมตตาภาวนา** เพื่อละพยาบาท

๓. **อานาปานสติ** เพื่อตัดอกุศลวิตกทั้ง ๓

๔. **อนิจจสัญญาภาวนา** เพื่อถอนอัสมิมานะ (ความทะนงตน) อหนึ่ง ผู้ได้อนัตตสัญญาอันสืบเนื่องมาจากอนิจจสัญญานั้น ย่อมเพิกถอนอัสมิมานะเสียได้ สามารถบรรลุนิพพานได้ที่เดียว ทรงโอวาทพระเมฆิยะดังนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานว่า

“วิตกอันเลวทราม วิตกอันละเอียด เป็นไปแล้ว ทำให้ใจให้ฟุ้งซ่าน บุคคลผู้มีจิตหม่นไปแล้วไม่ทราบวิตกแห่งใจเหล่านี้ ย่อมแล่นไปสู่ภพน้อยและภพใหญ่ ส่วนบุคคลผู้มีความเพียร มีสติ ทราบวิตกแห่งใจ เหล่านี้แล้วย่อมปิดกั้นเสีย พระอริยสาวก ผู้ตรัสรู้แล้วย่อมละได้เด็ดขาด ไม่มีส่วนเหลือ ซึ่งวิตกเหล่านี้ ที่เป็นไปแล้วทำให้ใจให้ฟุ้งซ่าน”

อธิบายความ

อรรถกถาเล่าว่า สวณมะม่วงนั้นเคยเป็นพระราชอุทยานของพระเมฆิยะในชาติหนึ่งเมื่อพระเมฆิยะเป็นพระราชชา เมื่อท่านไปทำความเพียรที่สวนมะม่วงนั้น สัญญาเก่า ๆ เกิดขึ้นจึงฟุ้งซ่านด้วยวิตกต่าง ๆ ไม่อาจทำจิตให้สงบได้

คำว่า “อภิธัมมเลขา” ในพระสูตรท่านขยายความเป็น

กถาวัตถุ ๑๐ กล่าวคือ ถ้อยคำที่ควรนำมาพูดกัน นำมาสนทนากัน
กถาวัตถุ ๑๐ นั้นคือ

๑. อัปปิจนกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้หมกน้อยในปัจจุบัน ๔ เป็นต้น
๒. สันตญฺญูจิกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สันโดษในปัจจุบัน ๔ เป็นต้น
ตามมีตามได้
๓. ปวิเวกกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้พอใจในความสงบสงัด
๔. อสังสัคคกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ
โดยไม่จำเป็น
๕. วิริยารัมภกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารถนาความเพียร คือ
ทำความเพียรสม่ำเสมอติดต่อกัน มีความบากบั่นมั่นคง
ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรม
๖. สีลกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้มีศีล
๗. สมาริกกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เจริญสมาธิ
๘. ปัญญาถา ถ้อยคำที่ชักนำให้อบรมปัญญา
๙. วิมุตตติกา ถ้อยคำที่ชักนำให้หลุดพ้นจากกิเลส
๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้รู้เห็นในความ
หลุดพ้นนั้น

คำว่า “อุทยัตถคามินีปัญญา” หมายถึง ปัญญาที่ทำให้รู้เห็น
ความเกิดและความดับแห่งสังขารทั้งหลาย คำว่า “นิพเพธิกปัญญา”
หมายถึง ปัญญาที่ชำระแวกกิเลส รู้เห็นตามเป็นจริงในอริยสัจ ๔ ❖

๒๘

พระพุทธรูปท่าน เรือ

ภิกษุผู้ไปสู่อำนาจแห่งมาร (อุรตสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่สาละวัน (ป่าไม้สาละ) ใกล้เมืองกุสินารา มีภิกษุจำนวนมากด้วยกันพักอยู่ที่นั่น แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่สงบ ฟุ้งซ่าน ปากกล้า (คือพูดมาก) ไม่สำรวจวาทา พระพุทธองค์ทรงปรารภเหตุนี้จึงทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ภิกษุมีกายไม่รักษาแล้ว เป็นมิชฌาทิฏฐิ และถูกดินมิทระครอบงำแล้ว ย่อมไปสู่อำนาจแห่งมาร เพราะเหตุนี้ ภิกษุพึงเป็นผู้รักษาจิต มีความดำริชอบเป็นโคจร มุ่งสัมมาทิฏฐิเป็นเบื้องหน้า รู้ความเกิดขึ้น และเสื่อมไปแล้ว ครอบงำดินมิทระ พึงละทุกคติทั้งหมดได้”

อธิบายความ

คำว่า “ภิกษุผู้มีกายไม่รักษาแล้ว” หมายความว่า ไม่สำรวมกาย คนองกาย ไม่ตั้งอยู่ในกายสุจริต ๓ คือ เว้นจากการฆ่า การเบียดเบียนทางกาย เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินิन्दในกาม กายสุจริต คือ เว้นจากกรรมทั้ง ๓ อย่างนั้น

คำว่า “เป็นมิชฉาทิปฏิฐิ” คือ มีความเห็นผิด เห็นไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าบุญบาปไม่มี ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว เป็นต้น

คำว่า “ถูกถีนมิทชะครอบงำ” ถีนมิทชะ แปลว่า ความง่วงงุน ความท้อแท้ ง่วงบ่อยๆ ทำให้เกียจคร้านไม่ทำความเพียร หรือไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำในเวลาที่เหมาะสมเพราะมัวง่วงงุนอยู่ มีพระพุทธานุญาตว่า “ผู้มักหลับ พุดมาก ไม่ลุกขึ้นในเวลาที่เหมาะสม เกียจคร้าน มักโกรธ นั้นเป็นปากทางแห่งความเสื่อม” (ปราวาสูตฺร ขุททกนิกาย)

คำว่า “พึงไปสู่อำนาจแห่งมาร” พึงทราบเรื่อง มาร ๕ คือ

๑. **ขันธมาร** หมายถึง ขันธ ๕ มีรูปขันธ์ เป็นต้น
๒. **กิเลสมาร** หมายถึง กิเลสมีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น
๓. **เทวปุตตมาร** หมายถึง เทวดาผู้เป็นมิชฉาทิปฏิฐิ คอยขวางกั้นไม่ให้คนทำความดี สนับสนุนคนทำชั่ว ผู้เป็นใหญ่ที่มีลักษณะเช่นนี้ควรจัดเข้าในเทวปุตตมารนี้ด้วย
๔. **อภิสังขารมาร** หมายถึง ความคิดปรุงแต่งในทางชั่ว
๕. **มัจจุมาร** หมายถึง ความตายซึ่งมาพรากชีวิตของคนดี มีประโยชน์ในกาลที่ยังไม่ควร

ขั้นที่ที่ท่านจัดเป็นมารนั้นเพราะเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์นานาประการ ถ้าไม่มีขั้นก็ไม่มีทุกข์ พระพุทธพจน์มีว่า “ความทุกข์เสมอด้วยการบริหารขั้นไม่มี (นตถิ ขนุสสมา ทุกฺขา)” ลองดูความทุกข์ความวุ่นวายของสังคมเกิด จะเห็นความจริงข้อนี้ชัดเจนนั่นเอง เพียงเรื่องการทำมาหากินเรื่องเดียวก็ยุ่งไปทั้งโลกแล้ว ในหมู่สัตว์ดิรัจฉานยังเห็นเรื่องนี้ชัดเจน

ข้อว่า “พึงเป็นผู้รักษาจิต” หมายความว่า รักษาจิตให้ปราศจากโทษต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้น เพราะจิตที่รักษาคุ้มครองดีแล้วย่อมนำสุขมาให้ พึงรักษาจิตให้เว้นจากกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ให้เว้นจากมิจฉาทิฏฐิที่ตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ นอกจากนี้ทรงสอนให้รักษาจิตด้วยความไม่ประมาทใน ๔ สถาน คือ ไม่ให้กำหนด ไม่ให้ขัดเคือง ไม่ให้หลง ไม่ให้มัวเมา ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ขัดเคือง ลุ่มหลง และมัวเมา

ข้อว่า “มีความดำริชอบเป็นโคจร” หมายความว่า มีความคิดชอบเป็นทางดำเนินชีวิตคือคิดเป็น มีพระพุทธพจน์บทหนึ่งว่า “ผู้ใดเห็นสิ่งที่ไม่เป็นสภาวะว่าเป็นสภาวะ เห็นสิ่งที่เป็นสภาวะว่าไม่เป็นสภาวะ ผู้นั้นมีความเห็นผิดเป็นทางดำเนินย่อมไม่ได้สิ่งที่เป็นสภาวะ ส่วนผู้ใดเห็นสิ่งที่เป็นสภาวะว่าเป็นสภาวะ เห็นสิ่งที่ไม่เป็นสภาวะว่าไม่เป็นสภาวะ ผู้นั้นมีความเห็นถูกต้องเป็นทางดำเนินย่อมได้รับสิ่งที่เป็นสภาวะ” (ธรรมบท ขุททกนิกาย)

มีพระพุทธพจน์ในอังคุตตรนิกายว่า “มิจฉาทิฏฐิเป็นไปเพื่อ

โทษใหญ่ สัมมาทิฏฐิเป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่”

ข้อว่า “รู้ความเกิดขึ้นและเสื่อมไป” หมายความว่า ความเกิดขึ้นและเสื่อมไปแห่งสังขาร แห่งนามรูป ดังข้อความที่ว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา การสงบสังขารทั้งหลายเสียได้เป็นสุข”

ข้อว่า “พึงละทุกติทั้งหมดได้” หมายถึง ทุกติหรืออบายภูมิ ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน และความตกต่ำต่างๆ ที่บุคคลทำขึ้นเองบ้าง สังคมและโลกทำให้บ้าง ภัยธรรมชาติบ้างฯ ❖

๒๙

พระพุทธรูปท่าน เรือ

จิตที่ตั้งไว้ผิด (โกปาลสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล ทรงแวะลงข้างทางประทับที่ใต้ต้นไม้ ต้นหนึ่ง นายโคบาล (คนเลี้ยงโค) คนหนึ่งเข้าไปเฝ้า ได้สนทนากับพระผู้มีพระภาคแล้วชื่นใจเลื่อมใส ได้อาราธนาเพื่อเสวยที่บ้านของตนในวันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคทรงรับแล้ว วันรุ่งขึ้นได้เสด็จไปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวนมากที่บ้านของนายโคบาลนั้น เขาได้เตรียมอาหารที่ประณีตถวาย พระพุทธเจ้าเสวยเสร็จแล้ว ทรงแสดงธรรมให้ฟังคืออนุปุพพิกถาและอริยสัจ นายโคบาลได้

สำเร็จโสดาปัตติผล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับ เขาเดินไปส่งเสด็จชั่วระยะหนึ่งแล้วกลับ เขาถูกชายผู้หนึ่งฆ่าตายในระหว่างทาง ภิกษุบางรูปที่ตามมาภายหลังได้เห็นเขาถูกฆ่าตายแล้ว จึงไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ใจรเห็นใจร คนมีเวรเห็นคนมีเวร ฟังทำสิ่งร้ายให้แก่กันอันใด จิตที่ตั้งไว้ผิดยังทำร้ายบุคคลได้มากยิ่งกว่านั้น”

อธิบายความ

อรรถกถาเล่าว่านายโคบาลนั้นชื่อนันทะ ที่จริงเป็นคนมั่งคั่ง แต่เพื่อจะปกปิดทรัพย์สมบัติของตนจึงไปปรับจ้างเลี้ยงโคของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี

ที่เขาถูกฆ่าตายนั้นอรรถกถาเล่าว่า เขาครอบครองสระน้ำแห่งหนึ่งในหมู่บ้านไว้แต่ผู้เดียว ชาวบ้านแค้นเคืองผูกใจเจ็บชายคนหนึ่งหมู่บ้านนั้นเมื่อได้โอกาสจึงฆ่าเขาเสีย

เนื่องจากต่อนั้นเขาเป็นพระโสดาบันแล้ว อรรถกถากล่าวว่า ผู้ฆ่าเขาได้ทำอนันตริยกรรมคือกรรมอันหนัก เพราะฆ่าพระอริยบุคคล ควรตระหนักในที่นี้ว่า การฆ่าพระอริยบุคคลแม้ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ท่านอนุโลมเข้าในอนันตริยกรรมเหมือนกัน

ฟังทราบอนันตริยกรรม ๕ คือ

๑. ฆ่ามารดา

๒. ฆ่าบิดา

๓. ฆ่าพระอรหันต์

๔. ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนพระโลหิตห้อ (โดยกรรมดาใดๆ
ไม่อาจทำร้ายพระพุทธเจ้าจนพระโลหิตออกจากพระ
กายได้)

๕. ทำสังฆเภท คือ ทำสงฆ์ให้แตกกัน

พระพุทธอุทานนี้ ทรงหมายถึงผู้ที่ฆ่านายโคบาลว่าตั้งจิต
ไว้ผิด เป็นเหตุให้เขาทำกรรมหนัก มีพระพุทธพจน์ที่ตรงกันข้าม
กับพระพุทธอุทานนี้ว่า “มารดา บิดา และญาติทั้งหลายสามารถ
ให้สมบัติใด จิตที่ตั้งไว้ถูกสามารถให้สมบัตินั้นได้มากกว่าที่มารดา
บิดาเป็นต้นจะพึงให้ได้” (ธรรมบท ขุททกนิกาย) ❖

๓๐

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ผู้มีจิตไม่หวั่นไหว

(ชุดหสูต)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่เวฬุวันใกล้เมืองราชคฤห์ สมัยนั้นพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลณะอยู่ที่ถ้ำชื่อ กิโปตกันทรา เขตเมืองราชคฤห์นั่นเอง วันหนึ่งเป็นวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง พระสารีบุตรนั่งเข้านิโรธสมาบัติอยู่ที่กลางแจ้งมียักษ์ ๒ ตนมาจากทิศเหนือจะไปทางทิศใต้ เห็นพระสารีบุตรแล้ว ยักษ์ตนหนึ่งบอกว่าจะทำร้ายพระสารีบุตร คือตีศีรษะด้วยกำปั้น เพื่อนของเขาห้ามถึง ๓ ครั้งแต่เขาก็ไม่ฟัง ตีศีรษะพระสารีบุตรซึ่งเพิ่งปลงผมใหม่ ๆ ยักษ์นั้นถูกแผ่นดินสูบไปตกนรก พระมหาโมคคัลลณะเข้าไปถามขณะทีพระสารีบุตรออกจากนิโรธสมาบัติแล้วว่า ท่านรู้สึกเจ็บที่ศีรษะบ้างไหม พระสารีบุตรตอบว่ารู้สึกปวดศีรษะเล็กน้อย พระมหาโมคคัลลณะชมเชยว่า

ท่านสารีบุตรมีฤทธิ์มากมีอำนาจมาก ถูกยักษ์ซึ่งมีอำนาจมาก เหลือเกินตีที่ศีรษะ รู้สึกเพียงปวดศีรษะเล็กน้อย พระสารีบุตร ชมเชยพระมหาโมคคัลลันะว่า ท่านมหาโมคคัลลันะมีฤทธิ์ มากมีอำนาจมาก ที่ได้เห็นยักษ์ทำเช่นนั้น ตัวท่านเองไม่เห็น แม้แต่ปีศาจคลุกฝุ่น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับเสียงสนทนา ของพระอัครสาวกทั้งสองนั้นด้วยทิพยโสตแล้ว ทรงเปล่งอุทาน ในขณะนั้นว่า

“จิตของผู้ใดตั้งมั่นไม่หวั่นไหวเหมือนภูเขาหิน ไม่กำหนด ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ไม่ขัดเคืองในอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง จิตของผู้ใดอบรมดีแล้วอย่างนี้ ความทุกข์จักมีแก่ท่านผู้นั้นได้อย่างไร”

อธิบายความ

อรรถกถากล่าวว่า ถ้าที่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลันะ อาศัยอยู่นั้น เคยเป็นที่อยู่ของนกพิราบจึงได้ชื่ออย่างนั้น

ตามนัยแห่งอรรถกถาของพระสูตรนี้ พระสารีบุตรเป็นคน ผิวขาวเหลืองเพราะท่านว่าผิวเพียงดั่งทอง ส่วนพระมหาโมคคัลลันะผิวดำเพราะท่านว่าผิวเหมือนดอกอุบลเขียว

ยักษ์ที่ตีพระสารีบุตรนั้น ท่านว่าผูกอาฆาตไว้ตั้งแต่ชาติก่อน เพราะเหตุไรท่านไม่ได้บอกไว้

ข้อความในพระพุทธานุทธานแจ่มแจ้งแล้วทุกตอน ไม่ต้อง อธิบายเพิ่มเติมในที่นี้ ❖

๓๑

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ทรงยืนดีในป่า (นาคสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี สมัยนั้นภิกษุชาวเมืองโกสัมพีแตกกันทะเลาะวิวาทกัน ทิ่มแทงกันด้วยหอกคือปาก พระพุทธองค์ทรงห้ามว่าอย่าทะเลาะกัน ให้สมานสามัคคีกัน แต่ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่เชื่อฟัง ยังคงทะเลาะกัน อยู่อย่างเดิม พระพุทธเจ้าจึงเสด็จปลีกพระองค์ไปอยู่แต่ผู้เดียว ณ ป่าปาลิไลยกะ บางทีก็เรียกว่ารักขิตวัน อยู่ในเขตแดนแคว้นโกศล ครั้งนั้นมีพญาช้างเชือกหนึ่งเบื่อหน่ายในการคลุกคลีกับ

ข้างเป็นอันมาก จึงหลีกออกจากโฆลงอยู่แต่ผู้เดียว มาเจอ พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วเลื่อมใสเคารพรักในพระผู้มีพระภาค จึง อยู่อุปัฏฐากบำรุง หาผลาผลในป่ามาถวาย พระพุทธเจ้าทรงปรารภ เรื่องพระองค์และเรื่องข้าง ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“จิตของพญาข้างมีงาเช่นกับงอนรท ย่อมสมกับจิตที่ประเสริฐ ของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ เพราะพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว ทรงยินดีอยู่ในป่า”

อธิบายความ

อรรถกถาธรรมบทเล่าว่า ภิกษุที่ทะเลาะกันนั้นคือคณะ พระธรรมกถึกกับคณะพระวินัยธร ทะเลาะกันเรื่องพระธรรมกถึก เหลื่อน้ำไว้ในห้องส้วม เรื่องเพียงเล็กน้อยเท่านั้นได้ทะเลาะกัน ลูกลามไปใหญ่โต เพราะทั้งสองท่านมีศิษย์เป็นคณะใหญ่จำนวนมาก

ต่อมา อุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองโกสัมพีไม่เห็นพระศาสดา ทราบว่าพระองค์ทรงหลีกเร้นไปเพราะเหตุที่ภิกษุทั้งสองพวก ทะเลาะกัน จึงนัดหมายกันไม่ทำบุญไม่ใส่บาตรกับภิกษุเหล่านั้น กาลเวลาล่วงไป ภิกษุเหล่านั้นฝ่ายปลอมลงรู้สึกตัวหมดอัสมิมานะ จึงสามัคคีกันไปเฝ้าขอโทษพระพุทธเจ้าที่ป่ารักขิตวัน เรื่องนี้มี รายละเอียดในอรรถกถาธรรมบทหรือหนังสือ *ทางแห่งความดี เล่ม ๑* ซึ่งข้าพเจ้าได้เขียนไว้นานแล้ว ผู้ใคร่ต่อการศึกษาพึงหา อ่านจากหนังสือดังกล่าวเถิด

การทะเลาะวิวาทกัน ไม่ว่าจะในหมู่ภิกษุหรือในหมู่ฆราวาส เป็นความไม่งาม เป็นไปเพื่อความย่อยยับด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังที่ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในธรรมบท ขุททกนิกาย ซึ่งปรารภเรื่อง ที่ภิกษุแตกกัน มีสุภาสิตโบราณบทหนึ่งว่า

แมลงวันชอบแผล

เศรษฐีชอบทรัพย์

คนพาลชอบทะเลาะวิวาทกัน

บัณฑิตชอบความสงบ

มีนิทานเรื่องหนึ่งเล่าไว้ว่า พระราชาพระองค์หนึ่งเสด็จไป ตรวจชนบท ปลอมพระองค์ไปในหมู่บ้านต่าง ๆ ไปถึงหมู่บ้านหนึ่ง เป็นหมู่บ้านร้างไม่มีคนอาศัยอยู่เลย ตรัสถามผู้ที่ตามเสด็จ เขา กราบทูลว่า “ตัวอุบาทว์ลง” คนจึงอยู่ไม่ได้ เมื่อพระราชาเสด็จ กลับแล้ว ตรัสถามเสนามหาอำมาตย์ว่าใครรู้จักตัวอุบาทว์บ้าง ในที่ประชุมนั้นไม่มีใครรู้จักตัวอุบาทว์ จึงรับสั่งให้ราชบุรุษคนหนึ่ง ไปเที่ยวสืบหาตัวอุบาทว์ในที่ต่าง ๆ ก็ไม่มีใครรู้จัก เขาจึงเดินเข้าไป ในป่า ไปพบฤๅษีท่านหนึ่ง ได้ถามฤๅษี ฤๅษีบอกว่าให้ไปหา กระบอกไม้ไผ่มา แล้วจะจับตัวอุบาทว์ใส่ไปให้ เขาได้กระบอกไม้ไผ่ แล้ว ฤๅษีเข้าไปภายในอาศรม แล้วกลับออกมาส่งกระบอกไม้ไผ่ ให้ เอาผ้าอุดปากกระบอกไว้ พร้อมสั่งว่าให้ไปเปิดดูในที่ประชุม เขาได้ตัวอุบาทว์แล้วรีบกลับไปถวายพระราชา พระราชาประชุม เสนาอำมาตย์ให้มาดูตัวอุบาทว์ สองดูทีละคนก็เห็นสิ่งที่อยู่ใน

กระบอกนั้นไม่เหมือนกัน เห็นกันไปต่าง ๆ จึงเถียงกันทะเลาะวิวาทกัน ด้วยเห็นว่าสิ่งที่ตัวเห็นนั้นถูกต้อง ที่คนอื่นเห็นนั้นไม่ถูกต้อง ทำท่าจะตีกันด้วยฝ่ามือ พระราชาทรงเห็นดังนั้นจึงตรัสให้เอากะบอกไม้ไผ่คืนมาแล้วเทออกดู ปรากฏว่าเป็นชานหมากที่ฤๅษีได้ใส่กระบอกให้มา พระราชาจึงทรงสรุปว่า “รู้จักแล้ว ตัวอุบาทว์คือการทะเลาะวิวาทกัน”

ในความทุกข์ ๑๐ อย่างตามตำราทางพระพุทธศาสนา มีความทุกข์อยู่ข้อหนึ่งเรียกว่า วิวาทมูลทุกข์ แปลว่า ทุกข์ซึ่งมีการวิวาทกันเป็นมูล มนุษย์เราแม้ไม่วิวาทกันก็มีความทุกข์อย่างอื่นเบียดเบียนมากมายอยู่แล้ว ถ้าทะเลาะกันชังกันเข้าอีก จะเพิ่มความทุกข์อีกเท่าใดลองตรองดูเถิด มีโคลงอยู่บทหนึ่งความว่า

รักกันอยู่ชอบฟ้า	เขาเขียว
เสมือนอยู่หอแห่งเดียว	ร่วมห้อง
ชังกันบ่แลเหลือว	ตาต่อ กันนา
เหมือนชอบฟ้ามาบ่อง	ป่าไม้ มาบัง

พระพุทธเจ้าทรงเตือนภิกษุทั้งหลายว่า “จะเป็นความงามหาน้อยไม่ ถ้าพวกเธอผู้บวชแล้วในธรรมวินัยนี้ พึงอยู่กันด้วยความสามัคคี” ตรัสเล่าเรื่องที่ฆาตกรรมในทีฆิติโกศลชาดก ข้าพเจ้าได้เล่าเรื่องนี้ละเอียดแล้วในหนังสือเรื่อง “พระคุณของพ่อ” ใจความสำคัญที่น่าจับใจก็คือ พระโอวาทที่พระเจ้าทีฆิติโกศลให้โอวาทแก่ทีฆาฏุมารว่า

“ลูกเอ๋ยอย่าเห็นแก่กาลยาว อย่าเห็นแก่กาลสั้น
เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ย่อมระงับด้วยการไม่
จองเวร”

คำว่า “อย่าเห็นแก่กาลยาว” หมายความว่า อย่าผูกเวรไว้
ให้นาน คำว่า “อย่าเห็นแก่กาลสั้น” หมายความว่า อย่าริบดวง
แตกจากมิตร อะไรพอให้อภัยกันได้ก็ให้อภัยกันเสีย

สุภาสิตไทยบทหนึ่งว่า “รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ” มีความ
หมายความว่า ถ้ารักที่จะคบกันยาวก็ให้บันทอนการผูกเวรเสีย คำว่า
“รักสั้นให้ต่อ” หมายความว่า ให้ต่อเวรต่อพยาบาล

ธรรมที่เป็นไปเพื่อความสามัคคีไม่วิวาทกัน พระพุทธองค์
ทรงแสดงไว้หลายประการ ในที่นี้ขอยกมาพอเป็นตัวอย่างคือ
พระพุทธพจน์ที่เรียกว่า **สาราณียธรรม ๖ ประการ** คือ

๑. **เมตตากายกรรม** จะทำอะไรก็ทำด้วยเมตตา
๒. **เมตตาวจีกรรม** จะพูดอะไรก็พูดด้วยเมตตา
๓. **เมตตามโนกรรม** จะคิดอะไรก็คิดด้วยเมตตา
๔. **สาธารณโภคี** มีอหยาตย์ในการแบ่งปัน ได้ลาภมาแล้ว
ไม่หวงไว้บริโภคแต่ผู้เดียว
๕. **สีลสามัญญตา** ความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน คือมีความ
ประพฤติดีด้วยกัน ไม่รังเกียจกันเรื่องความประพฤติ
๖. **ทิวฐีสามัญญตา** ความเป็นผู้มีความเห็นเสมอกัน แม้
จะมีความเห็นไม่ตรงกันบ้างก็ไม่ทะเลาะกันเพราะ
ความเห็นไม่ตรงกันนั้น

(จาก สาราณียธรรมสูตร อังคุตตรนิกาย จักกนิบาต พระไตรปิฎกบาลี เล่ม ๒๒ หน้า ๓๒๒)

สาราณียธรรม ๖ นี้พระพุทธองค์ตรัสบอกอานิสงส์ไว้ว่า ทำให้เป็นที่ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รักที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน ไม่วิวาทกัน เป็นไปเพื่อความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ❖

๓๒

พระพุทธรูปาน เรื่อง

คำสอนของ พระพุทธรูปทั้งหลาย (ปณิธานการทวาชสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน สมัยนั้นพระปณิธานการทวาชะเป็นผู้ถือธุดงค์หลายข้อคือ ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือทรงไตรจีวรเป็นวัตร มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารถนาคความเพียร ผู้มีวาหะกำจัด (หมายถึง มีปกติกล่าวคุณของการถือธุดงค์อันเป็นเครื่องกำจัดกิเลส) หมั่นประกอบในอธิจิต ตั้งกายตรงนั่งสมาธิอยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นแล้วทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“การไม่กล่าวร้ายต่อผู้ใด การไม่เบียดเบียนผู้ใด ความสำรวมในปาติโมกข์ (มีระเบียบวินัยดี) การรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร การอยู่ในที่สงบสงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต เหล่านี้เป็นคำสอนของพระพุทธรูปทั้งหลาย”

อธิบายความ

การไม่ว่าร้าย คือ ไม่มีเจตนาในการที่จะกล่าวร้ายผู้ใด หมายถึง สรรวมวาจา เว้นวจีทุจริต ๔ กล่าวคือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ตั้งอยู่ในวจีสัจจริต ๔ คือพูดคำจริง คำสมานสามัคคี คำอ่อนหวาน และคำมีประโยชน์

การสรรวมวาจาเป็นผลดีมากทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่น ถ้าในสังคมของเราสรรวมวาจากันให้มาก การทะเลาะวิวาทก็จะน้อยลง คนในสังคมจะอยู่กันอย่างสุขสงบ

การไม่ทำร้ายผู้ใด คือ การเว้นจากกายทุจริต ๓ ได้แก่ การฆ่ากัน การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินในกาม เมื่อเว้นอย่างนี้ได้แล้วท่านสอนให้ประพฤดิธรรม คือ เมตตากรุณา ความเสียสละ และความสันโดษในคุ้มครองของตน

การสรรวมในปาติโมกข์ คือ การมีระเบียบวินัยดี ศีล ๕, ศีล ๘, กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นวินัยของคฤหัสถ์ ศีล ๑๐ เป็นวินัยของสามเณร ศีล ๒๒๗ เป็นวินัยของพระภิกษุ การสรรวมระวางอยู่ในวินัยดังกล่าว ชื่อว่าสรรวมในปาติโมกข์

ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ไม่มากจนอึดอัด ไม่น้อยจนระโหย คือบริโภคแต่พอดีเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ เพื่อทำประโยชน์ ไม่กินเพื่อเล่นเพื่อเมาอาหาร มีทั้งคุณและโทษ ท่านสอนให้สังเวชสลดใจเหมือนสองสามีภรรยาจำใจบริโภคเนื้อบุตรที่ตายลงในการเดินทางข้ามทะเลทราย สังสารวัฏนี้เปรียบเหมือนทะเลทราย ซึ่งเต็มไปด้วยภัยและความทุกข์

ยากลำบาก ให้รีบประพฤติธรรมเพื่อข้ามสังสารวัฏให้เร็วที่สุดเท่าที่ กำลังความสามารถจะทำได้ พระอานนท์เคยสอนว่า “กายนี้เกิดขึ้น มีขึ้นเพราะอาหาร บุคคลพึงอาศัยอาหารละอาหาร หมายความว่า ละความติดในรสอาหาร”

อยู่ในที่สงบสงัด คือ พอใจในที่สงบสงัด ไม่ยินดีคลุกคลี ด้วยหมู่คณะมากเกินไป พระผู้มีพระภาคเจ้าเคยตรัสกับพระนาง มหาปชาบดีโคตมีว่า “สิ่งใดเป็นไปเพื่อการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ สิ่งนั้นไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่พระวินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระองค์ สิ่งใดเป็นไปเพื่อความสงบสงัด สิ่งนั้นเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระองค์”

การประกอบความเพียรในอธิจิต (อธิจิตตาโยคะ) อธิจิตตสิกขา โดยปริยายหนึ่งหมายถึงสัมมาสมาธิ ซึ่งประกอบด้วย สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ความระลึกชอบ และ สัมมาสมาธิ สมาธิชอบ การหมั่นประกอบเนื่อง ๆ ในสัมมาสมาธินี้ เรียกว่า อธิจิตตาโยคะ

ทั้ง ๖ ประการนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายตามที่ตรัสในพระสูตรนี้ หลักธรรมทั้ง ๖ ประการนี้ปรากฏในตอนที่ ๓ ของโอวาทปาติโมกข์ซึ่งข้าพเจ้าได้บรรยายไว้โดยละเอียดแล้วในหนังสือชื่อ “โอวาทปาติโมกข์” ❖

๓๓

พระพุทธรูป อรุณ เรือง

ผู้ไม่มีความโศก

(สาริปุตตสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน พระสารีบุตรผู้มักน้อยสันโดษ ชอบความสงบ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ปราศจากความเพียร หมั่นประกอบในอธิจิต นั่งสมาธิอยู่ ณ ที่ไม่ไกล พระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ทรงปรารภเรื่องพระสารีบุตรนี้ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ความโศกทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ผู้ที่มีจิตยิ่ง ไม่ประมาท เป็นมุนี ศึกษาอยู่ในคลองแห่งมุนี คงที สงบ มีสติทุกเมื่อ”

อธิบายความ

คำว่า “มักน้อย” หรือ “ปรารภน้าน้อย” หมายความว่ามีความต้องการน้อย มีหลายอย่างเช่น

มักน้อยในปัจจุบัน ๔ มีอาหารเป็นต้น แม้มีผู้จัดถวายมากของก็มีมาก ต้องการแต่น้อยพอประมาณตนเรียกว่า ปัจจย-อัปปิจโจ คนที่มีความต้องการมากนั้น ท่านว่าได้เท่าไรไม่รู้จักพอเหมือนมหาสมุทรไม่อิ่มด้วยน้ำ ไฟไม่อิ่มด้วยเชื้อ

มักน้อยในปริยัติ (การศึกษาเล่าเรียน) หมายความว่า แม้จะเรียนมากรู้มากแต่ก็ไม่อวดรู้ ปกปิดความเป็นพหูสูตของตนไม่ต้องการให้ใครรู้เรียกว่า ปริยติอัปปิจโจ ความรู้ที่ปราศจากการโอ้อวด เป็นสิ่งที่หาได้ยากอย่างหนึ่งในโลก

มักน้อยในรุดงคคุณ หมายความว่า แม้จะถือรุดงค์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ก็ปกปิดรุดงค์ของตนไม่ต้องการให้ใครรู้ไม่โอ้อวด ท่านเรียกว่า รุดงคอัปปิจโจ มีพระเถระบางท่านถือไสยานิกรุดงค์คือ อยู่ในป่าเข้ามาเป็นเวลาถึง ๖๐ ปี ไม่มีใครรู้เลยว่าท่านถือรุดงค์ข้อนี้ ท่านปลั่งอุทานด้วยความเบิกบานใจ

มักน้อยในคุณธรรมที่ได้บรรลุ หมายความว่า ได้บรรลุถึงคุณธรรมใดหรือมรรคผลอันใด ก็ปกปิดคุณธรรมนั้นไม่โอ้อวดไม่ต้องการให้ใครรู้ ท่านเรียกว่า อธิคมอัปปิจโจ มักน้อยในอธิคมผู้มักน้อยในข้อนี้ย่อมไม่มีการอวดอุตริมนุสสธรรม แปลว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ กล่าวคือ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมာปatti มรรคผล

คำว่า “เป็นผู้สันโดษ” หมายความว่า พอใจตามมีตามได้ในปัจจัย ๔ โดยย่อท่านจำแนกไว้ ๓ อย่างคือ

๑. **ยถาลภสันโดษ** ยินดีตามที่ได้
๒. **ยถาพลสันโดษ** ยินดีตามกำลังของตน
๓. **ยถาสารูปสันโดษ** ยินดีตามสมควรแก่ตน อะไรไม่สมควรแก่ตนแม้มีผู้ให้ก็ไม่รับ ไม่แสวงหาปัจจัยในทางที่ไม่ชอบธรรม

คำว่า “ชอบความสัจ” หมายความว่า ชอบปลีกวิเวก ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะโดยไม่จำเป็น ท่านแสดงไว้ ๓ อย่างคือ

๑. **กายวิเวก** สัจดกาย ชอบอยู่ในที่สงบสัจไม่พลุกพล่านด้วยผู้คน
๒. **จิตตวิเวก** สัจจิต หมายความว่า มีจิตสงบอยู่เสมอไม่ฟุ้งซ่าน ปริยายเบื้องสูงท่านหมายถึง ฌาน ๔ หรือ ฌาน ๘
๓. **อุปธิวิเวก** สัจอุปธิ หมายความว่า สัจจากกิเลส ได้ อริยมรรคอริยผล กล่าวคือ มรรค ๔ ผล ๔ มีโสดาปัตติมรรค เป็นต้น

คำว่า “ปรารภความเพียร” หมายความว่า มีความเพียรเสมอต้นเสมอปลาย มีความเพียรสม่ำเสมอไม่เบื่อหน่าย จนกว่าจะบรรลุถึงคุณที่ต้องการ มีความบากบั่นมั่นคงก้าวไปข้างหน้า

ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

ในพระพุทธรูทหานนี้คำว่า “ผู้มีจิตยิ่ง” คือ ประกอบในอธิจิต อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้อธิบายว่า ผู้ประกอบด้วยอรหัตตผล จิต คำว่า “มุณี” ในพระคาถานี้ ท่านหมายถึง พระชีณาสพ (ผู้สิ้นกิเลสแล้ว)

เรื่อง *คุณของพระสารีบุตร* ข้าพเจ้าเคยบรรยายไว้ละเอียดพอสมควรแล้วทางรายการวิทยุ บัดนี้กำลังจัดพิมพ์เป็นหนังสือ อยู่* ❖

*เรื่อง *คุณของพระสารีบุตร และจิตตคหบดี* พิมพ์เสร็จแล้วตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๕๕ โดยชมรมกัลยาณธรรม

๓๔

พระพุทธรูปท่าน เรือ

ความอดกลั้น (สุนทรียศาสตร์)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี สมัยนั้นมีลาภสักการะและความเคารพนับถือเกิดขึ้นเป็นอันมากแก่พระพุทธองค์และหมู่ภิกษุสงฆ์ จนเป็นที่ริษยาของพวกเดียรถีย์ทั้งหลาย (เดียรถีย์คือนักบวชนอกพุทธศาสนา) พวกเขาจึงวางแผนทำลายพระศาสดา โดยให้นางสุนทรียปริพพาชิกาซึ่งเป็นหญิงที่สวยงามมากอยู่ในเมืองสาวัตถีนั้น เดินเข้าเดินออกในวัดเชตวัน แล้วจ้างพวกนักเลงให้ฆ่านางเสีย หมกไว้ที่คูน้ำในวัดเชตวันนั่นเอง แล้วไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลทูลว่า นางสุนทรียหายไป สงสัยจะถูกฆาตกรรมที่วัดเชตวัน เพราะเห็นเดินเข้า

เดินออกอยู่ที่นั่น พระสมณโคดมคงจะร่วมอภิรมย์กับนาง แล้วให้คณะศิษย์ฆ่าเสียเพื่อปิดปาก พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงรับสั่งให้พวกเดียรถีย์ไปหาศพ พวกเดียรถีย์ทำที่ไปเที่ยวหาหน่อยหนึ่งแล้วไปทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า เจศพนางสุนทรี่ที่คุน้ำ* พวกเดียรถีย์เที่ยวโพนทนาว่า พระสมณโคดมอภิรมย์กับนางสุนทรี่แล้วให้ฆ่านางเสีย เสียงนี้เล่าลือกันไปมาก ภิกษุในวัดเซตวันพากันเดือดร้อน พระผู้มีพระภาคตรัสปลอบภิกษุทั้งหลายว่าอย่าเดือดร้อนไปเลย ไม่เกิน ๗ วันเรื่องคงสงบระงับไป และตรัสว่าถ้าพวกเธอทนไม่ได้ก็ให้กล่าวตอบว่า “คนพูดไม่จริง ทำแล้วไม่ได้ทำ เป็นผู้มึนงมอันเลวยอมตกนรก”

ต่อมาพระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งให้ราชบุรุษสืบหาฆาตกรจับฆาตกรได้โดยที่พวกเขาเมาสุราแล้วทะเลาะกันจึงได้รู้กันว่าพวกเขาจับจำพวกเดียรถีย์ให้ฆ่านางสุนทรี่ ขำลือเกี่ยวกับความเสื่อมเสีย ซึ่งเกี่ยวโยงมาถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ส่งบระงับไป ภิกษุทั้งหลายไปกราบทูลเรื่องนี้แต่พระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ชนทั้งหลายผู้ไม่สำรวมแล้ว ย่อมทิ่มแทงชนเหล่าอื่นด้วยวาจา เหมือนเหล่าทหารที่เป็นข้าศึกทิ่มแทงกษัตริย์ที่เข้าสงครามด้วยลูกศรฉะนั้น ภิกษุผู้มีจิตไม่ประทุษร้ายฟังคำอันหยาบคายที่ชนทั้งหลายเปล่งขึ้นแล้ว ฟังอดกลั้น”

* อรรถกถาธรรมบทว่า พบศพที่กองดอกไม้ใกล้พระคันธกุฎีของพระพุทธเจ้า

อธิบายความ

พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่าการสำรวมตาเป็นการดี การสำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมวาจา สำรวมกาย ล้วนแต่เป็นการดีทั้งนั้น การสำรวมใจก็เป็นสิ่งที่ดี การสำรวมอายตนะทั้งหมดย่อมทำให้พ้นทุกข์ทั้งปวงได้

ในพระพุทธอุทยานนี้ตรัสถึงผู้ไม่สำรวมวาจาว่า ย่อมมิใช้วาจาที่มแทงผู้อื่นเหมือนที่มแทงช้างศึกในสงคราม ภิกษุผู้มีจิตไม่คิดประทุษร้ายพึงอดกลั้นอดทน มีผู้กล่าวว่า

อดทนต่อผู้สูงกว่าเพราะความกลัว

อดทนต่อผู้เสมอกันเพราะเกรงว่าจะสู้กันได้

ส่วนผู้ใดอดทนต่อผู้ที่ต่ำต้อยกว่า

ท่านกล่าวว่าความอดทนนั้นสูงสุด ดีที่สุด

พระพุทธองค์เคยตรัสกับพระอานนทที่ว่า “เราจักอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่น เหมือนช้างศึกก้าวเข้าสู่สงครามยอมอดทนต่อลูกศรที่มาจากทั้ง ๔ ทิศ เพราะคนส่วนมากเป็นคนชั่ว สัตว์ทั้งหลาย เช่น ช้าง ม้าที่ฝึกดีแล้วเป็นสัตว์ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกดีแล้วยังประเสริฐกว่านั้น ในหมู่มนุษย์ด้วยกัน ผู้ใดฝึกตนให้เป็นคนอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่นได้ ผู้นั้นประเสริฐที่สุด” ❖

๓๕

พระพุทธอุทาน เรื่อง

ผู้ไม่มีภพใหม่

(อุปเสนวังคันตปุตตสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่วัดเวฬุวันใกล้เมืองราชคฤห์ สมัยนั้นพระอุปเสนวังคันตบุตร (น้องชายพระสารีบุตร) หลีกเร้นอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ได้มีความคิดว่า เป็นลาภของเราหนอที่เราได้พระผู้มีพระภาคเป็นศาสดา เราเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก มีบิรวารมาก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความคิดของพระอุปเสนแล้ว ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ชีวิตย่อมนำไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อน ผู้นั้นย่อมนำไม่เศร้าโศก ในที่สุดคืออมรณะ ถ้าว่าผู้นั้นมีบพอันเห็นแล้วไซ้ไร เป็นนักปราชญ์ ย่อมไม่เศร้าโศกในท่ามกลางแห่งสัตว์มีความโศก ภิกษุผู้มีภวัตถุหาอันตัดขาดแล้ว มีจิตสงบ มีชาติสงสารสิ้นแล้ว ย่อมไม่มีภพใหม่”

อธิบายความ

อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เล่าว่า ท่านเป็นบุตรของวังคันต พราหมณ์จึงมีชื่อต่อท้ายว่าวังคันตบุตร ส่วนพระสารีบุตรผู้เป็นพี่ชายนั้นเรียกตามชื่อของมารดาคือสารีพราหมณ์ อรรถกถาเล่าว่าเมื่อพระอุปเสนบวชได้ ๒ พรรษา ได้เป็นอุปัชฌาย์ให้ภิกษุรูปหนึ่งแล้วพาไปเฝ้าพระศาสดา ถูกระศาสดาตำหนิว่า ทำสิ่งที่ไม่สมควร คือเป็นอุปัชฌาย์บวชให้ภิกษุเร็วเกินไป (ตามธรรมดาภิกษุผู้มีพรรษา ๑๐ แล้วจึงสามารถเป็นอุปัชฌาย์บวชให้สัตถวิหาริกได้) พระอุปเสนรู้สึกสังเวชสลดใจ จึงทูลลาพระศาสดาไปบำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยอภิญญาและปฏิสัมภทาทั้งหลาย ท่านเป็นผู้มีบริวารมาก ตัวท่านเองก็เป็นผู้นำเลื่อมใส บริวารของท่านก็เป็นผู้นำเลื่อมใส เมื่อได้บรรลุอรหัตตผลแล้วท่านจึงพาบริวารไปเฝ้าพระศาสดาอีก คราวนี้พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญว่าเป็นผู้นำเลื่อมใส ทั้งบริวารก็นำเลื่อมใส ทรงยกย่องพระอุปเสนวังคันตบุตรให้เป็นเอตทัคคะ (เป็นเลิศ) ในทางเป็นผู้นำเลื่อมใสโดยรอบ หมายความว่าตัวท่าน

เองก็น่าเลื่อมใส บริวารทั้งหลายก็น่าเลื่อมใส (เอตทคฺคํ ภิกฺขเว
มม สวากานํ สมฺมตปาสาทิกานํ ยทิตํ อุปฺเสโน วุคฺคนตฺปฺตฺโต)

พระอุปเสนได้รำพึงถึงตัวท่านเองว่า เรามีชีวิตอยู่ก็ดี เรา
ตายก็ดี (ภทฺทกํ เม ชีวิตํ ภทฺทกํ เม มรณํ) หมายความว่า อย่าง
ท่านนี้มีชีวิตอยู่ก็ดี มีประโยชน์ทั้งแก่ตัวท่านเองและแก่พุทธ
บริษัท ถ้านิพพานไปก็ดีเพราะไม่ต้องทุกข์เกี่ยวกับสังขาร ถ้าพูด
ตามภาษาคนทั่วไปก็ว่า อยู่ก็ดี ตายก็ดี ดีทั้งสองอย่าง ใครคิด
ได้อย่างนี้ก็จะได้ประโยชน์มาก

สำหรับข้อความในพระพุทธุตทานนั้น คำว่า “ผู้มีบทธอัน
เห็นแล้ว” หมายความว่า ได้เห็นบทแห่งอมตธรรมแล้ว คือ ได้
ถึงนิพพานแล้วด้วยกิเลสนิพพานคือดับกิเลสได้สิ้นแล้ว

คำว่า “ภวตฺถนหา” คือ ตัณหาในภพ ความพอใจในการที่
จะเกิดอีกในภพใดภพหนึ่ง ท่านตัดขาดแล้วท่านจึงสิ้นสังสารวัฏ
เพราะฉะนั้นภพใหม่จึงไม่มีแก่ท่าน ที่ใดมีภพที่นั่นก็มีทุกข์ สมดัง
พระพุทฺทพจนฺที่ว่่า “อุจฺจาระกิตฺตาม ปัสสวาระกิตฺตามแม่เพียงเล็ก
น้อยก็มีกลิ่นเหม็นฉุนใด ภพแม่เพียงเล็กน้อยก็เป็นบ่อเกิดแห่ง
ทุกข์ฉุนนั้น” ❖

๓๖

พระพุทธรูป อรหันต์

ผู้มีจิตสงบระงับ

(สาริปุตตสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน พระสารีบุตรนั่งเข้าผลสมาบัติ พิจารณาถึงคุณของพระนิพพานอันเป็นที่ดับกองกิเลสและกองทุกข์ของตน พระพุทธเจ้าทรงทราบทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ภิกษุผู้มีจิตสงบระงับ มีตัณหาอันจะนำไปในภพตัดขาดแล้ว ชาติสังสารสิ้นแล้ว พ้นแล้วจากเครื่องผูกแห่งมาร”

อธิบายความ

อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เล่าว่า พระสารีบุตรพิจารณาถึงความทุกข์ของสัตว์โลกผู้ยังมีกิเลส เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ เกิดความสังเวชสลดใจแล้วพิจารณาถึงคุณของพระ

นิพพานอันเป็นที่สงบระงับของกิเลสและกองทุกข์ทั้งมวลของตน มีความสุขอย่างยิ่งเพราะไม่ถูกกิเลสรบกวน

สมาบัตินั้นมีหลายอย่าง คือ

ฌานสมาบัติ หมายถึง การเข้าฌานของผู้ได้ฌาน ซึ่งมีอยู่ ๘ ระดับ

นิโรธสมาบัติ หมายถึง การเข้าสัญญาเวทิตนนิโรธของท่านผู้ได้ฌาน ๘ และได้เป็นพระอนาคามีแล้วหรือเป็นพระอรหันต์แล้ว

ผลสมาบัติ หมายถึง การเข้าไปเสวยรสแห่งอริยผลของท่านผู้ได้บรรลुอริยมรรคอริยผลแล้ว ตั้งแต่โสดาปัตติผลเป็นต้นไป จนถึงอรหัตตผล ผลสมาบัตินี้พระอริยบุคคลเท่านั้นจึงจะเข้าได้

ที่พระสารีบุตรนั่งเข้าผลสมาบัติตามในพระสูตรนี้ หมายถึง เข้าไปเสวยรสแห่งวิมุตติสุขอันสัมปยุตต์ด้วยอรหัตตผลนั่นเอง

อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ได้กล่าวถึงพระสารีบุตรว่า เป็นผู้มีปัญญาหลายอย่างมีปัญญามาก ปัญญาแน่วหนา เป็นต้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ค่อนข้างละเอียดแล้วในหนังสือเรื่อง “คุณของพระสารีบุตร” ❖

สิ่งที่ไม่น่ายินดี
มักมาในรูปของสิ่งที่น่ายินดี
สิ่งที่ไม่น่ารัก มักมาในรูปของสิ่งน่ารัก
ทุกข์มักมาในรูปแห่งสุข
เพราะฉะนั้นคนจึงประมาทกันนัก

(อุทาน เล่ม ๒๕ ข้อ ๖๒ สุปปวาสาสูตร)

อสาตํ สาตรูปเณ
ปิยรูปเณ อปฺปิยํ
ทุกฺขํ สุขสฺส รูปเณ
ปมตฺตมตฺวตฺตติ

ดัมทีร์อุทาน

โสมนทรวรรค

๓๗

พระพุทธรูปอกุทาน เรื่อง

ไม่มีใครเป็นที่รักยิ่งกว่าตน

(ราชสูตร)

ความเบื้องต้น

วันหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่ที่ปราสาทชั้นบนกับพระนางมัลลิกาอัครมเหสี ตรัสถามพระนางว่า “มีใครอื่นอันเป็นที่รักยิ่งกว่าตัวเธอเองไหม” พระนางทูลตอบว่า “ไม่มี” พระนางได้ทูลถามพระเจ้าปเสนทิโกศลในทำนองเดียวกันว่า “มีใครอื่นอันเป็นที่รักยิ่งกว่าพระองค์เองไหม” พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสตอบว่า “ไม่มี” เช่นเดียวกัน

พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จลงจากปราสาทไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ วัดเชตวัน ตรัสเล่าเรื่องที่ทรงสนทนากับพระนางมัลลิกาให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“พิจารณาไปทั่วทุกทิศแล้ว ไม่เห็นใครอื่นอันจะเป็นที่รักยิ่งกว่าตน คนอื่นเป็นอันมากก็รักตนเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”

อธิบายความ

อรุณฤกษ์แล้ว พระนางมัลลิกาเดิมทีเดียวเป็นลูกสาวของช่างจัดดอกไม้ วันหนึ่งไปซื้อขนมที่ตลาด กลับมาได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หลายรูป นางได้ถวายขนมแด่พระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ทรงแสดงอาการว่าจะประทับนั่งเสวย พระอานนท์จึงปฐุจิรวรถวาย เมื่อเสวยเสร็จแล้ว ทรงบ้วนพระโอษฐ์แล้ว ทรงมีอาการยิ้มแย้มให้ปรากฏ พระอานนท์จึงทูลถามว่า “ทรงยิ้มเรื่องอะไร” จึงตรัสว่า “สตรีผู้นี้จะได้เป็นอัครมเหสีของพระราชาในวันนี้ทีเดียว”

วันนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จกลับจากการรบ (กับพระเจ้าอชาตศัตรู) เรื่องแย่งกาสิกคามกัน เสด็จผ่านมาทางสวนดอกไม้ซึ่งหญิงสาวมัลลิกากำลังเก็บดอกไม้อยู่ ทรงพักผ่อนที่นั่น นางได้เข้ามาปรนนิบัติพระราชาด้วยดี พระราชารู้สึกพอพระทัย จึงให้ตามบิดาของนางมา ทรงทราบว่านางยังไม่มีสามีจึงขอนางไปอภิเษกเป็นอัครมเหสี ทรงโปรดปรานยิ่งนักเพราะพระนางเป็นหญิงฉลาดและเป็นคนดี

เรื่องกาสิกคามนั้นสืบเนื่องมาจากพระเจ้ามหาโกศลผู้เป็นพระราชบิดาของพระเจ้าปเสนทิโกศล ได้พระราชทานแก่พระนางเจ้าเวเทหิเป็นทำนองของรับไหว้ เมื่อพระนางได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าพิมพิสารแห่งนครราชคฤห์แคว้นมคธ ต่อมาเมื่อพระเจ้าพิมพิสารสิ้นพระชนม์เพราะการกระทำของพระเจ้าอชาตศัตรู และพระนางเจ้าเวเทหิสวรรคตแล้วเพราะตรอมพระหฤทัย พระเจ้า

ปเสนทิโกศลจึงทรงทวงกาสิกคามคืน พระเจ้าอชาตศัตรูไม่
ทรงยอมโดยให้เหตุผลว่า มรดกของมารดาอย่าอมตกเป็นของลูก
สงครามระหว่างแคว้นมคธกับโกศลจึงเกิดขึ้น ผลัดกันแพ้ผลัด
กันชนะ ในที่สุดพระเจ้าปเสนทิโกศลชนะ จับพระเจ้าอชาตศัตรู
ได้แต่ให้ปล่อยไปด้วยทรงเห็นว่าเป็นหลาน

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามพระนางมัลลิกาเป็นเชิงหยั่งดู
ว่า พระนางมัลลิการักพระองค์มากหรือไม่ คำตอบที่ทรงอยาก
ได้ก็คือ พระนางมัลลิกาตอบว่ารักพระเจ้าปเสนทิโกศลมากที่สุด
แต่ทรงผิดหวังเมื่อพระนางตอบว่ารักตนเองมากที่สุด

สำหรับพระพุทธอุทานในเรื่องนี้ ทรงรับรองพระวาจาของ
พระนางมัลลิกาและทรงสรุปว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้รักตนจึงไม่ควร
เบียดเบียนผู้อื่น

มีพระพุทธพจน์หลายแห่งที่ทรงแสดงทำนองนี้ เช่น “ผู้ใด
ปรารถนาความสุขเพื่อตนโดยการนำทุกข์เข้าไปให้ผู้อื่น ผู้นั้น
ระคนไปด้วยเวร ย่อมไม่พ้นจากเวร”

“สัตว์ทั้งหลายใคร่ต่อความสุข ผู้ใดเบียดเบียนผู้อื่นด้วย
อาชญา แม้จะแสวงหาความสุขเพื่อตน เขาล่วงลับไปแล้วย่อม
ไม่ได้สุข ในทางตรงกันข้าม ผู้แสวงหาความสุขเพื่อตนโดยไม่
เบียดเบียนผู้อื่น ล่วงลับไปแล้วย่อมได้สุข”

๓๘

พระพุทธอรุณ เรือง

ฟังเว็นบาป

(สุปปพุทธกฏวิสูตร)

ความเบื้องต้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวันเมืองราชคฤห์ ทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทอยู่ ครั้งนั้นมีบุรุษผู้เป็นโรคเรื้อน คนหนึ่ง ชื่อ สุปปพุทธะ เป็นคนยากไร้ ชัดสน กำพรั หาอาหาร ได้โดยยาก ได้เห็นประชาชนประชุมกันที่วัดเวฬุวัน เขาคิดว่า คงจะได้อาหารจากคนเหล่านี้บ้าง จึงเดินเข้าไปยืนอยู่ที่ท้ายบริษัท ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมอยู่ สุปปพุทธะจึงได้ฟังธรรมไปด้วย พระผู้มีพระภาคทรงเห็นอุปนิสัยของเขาแล้ว จึงทรงแสดงอนุปฺพุทฺถิกถา กล่าวคือ ทาน ศีล สวรรค์

กามาที่นพและเนกขัมมานิสังสกถา ๒ ประการหลังนี้หมายถึง โทษของกามและอานิสงสีในการออกจากกาม แล้วทรงแสดง อริยสัจ ๔ สุปปพุทธะผู้เป็นโรคเรื้อนได้ฟังแล้วบรรลुไสดาปตติผล เป็นพระโสดาบัน เมื่อพุทธบริษัทกลับกันไปแล้ว เขาได้เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาค ขอถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

เมื่อเขาจากที่นั่นไปแล้วปรากฏว่าถูกแม่โคขวิดตาย ภิกษุ ได้เห็นแล้วมากกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลถามถึงคติ สัมปรายภพของสุปปพุทธะ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เขาเป็นพระ โสดาบันบังเกิดในเทวโลกแล้ว ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า อะไรเป็น เหตุเป็นปัจจัยให้สุปปพุทธะเป็นโรคเรื้อน กำพรว้า ขัดสน พระผู้มี พระภาคตรัสตอบว่า “เขาเคยทำบาปไว้คือ ชาติก่อนเขาเคยเป็น บุตรเศรษฐีในกรุงราชคฤห์นี้เอง วันหนึ่งไปเที่ยวสวน เห็นพระ ปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งนามว่า ตครลิกขี เขาดูหมิ่น ถ่มน้ำลาย ลงบนพื้นและพูดว่า “คนเป็นโรคเรื้อนเที่ยวเดินอยู่” ด้วยกรรม อันนี้ทำให้เขาไปตกนรกอยู่เป็นเวลานาน เศษแห่งกรรมทำให้เขา มาเกิดเป็นคนโรคเรื้อน ลำบากขัดสน

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“บัณฑิตในโลกนี้ เมื่อความพยายามมีอยู่ ฟังเวณบาป ทั้งหลายเสีย เหมือนคนมีตาดีเว้นหนทางที่ขรุขระเสียฉะนั้น”

อธิบายความ

ในอรรถกถาธรรมบท พาลวรรค เล่าว่า เหตุที่ถูกลูกโคขวิดตายนั้นเป็นเพราะเคยประทุษร้ายหญิงคนหนึ่ง แย่งเอาทรัพย์เขา เขาผูกใจเจ็บขอให้ได้ทำร้ายตอบ จึงเป็นยักษ์ฉินี่แปลงมาในรูปลักษณะของแม่โค

เหตุที่ได้บรรลุธรรมนั้นท่านกล่าวว่า เป็นอานิสงส์ที่เคยใส่บาตรแก่สมณะรูปหนึ่ง แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า “ขอให้ได้เห็นธรรมที่สมณะได้เห็นแล้ว”

ในพระคาถาพุทธอุทานนี้ตรัสบอกว่าบุคคลผู้เป็นบัณฑิตเมื่อยังมีเรี่ยวแรงมีกำลังอยู่ที่จะทำได้ทั้งความดีและความชั่ว พึงเว้นความชั่วทั้งหลายเสีย พยายามทำความดีให้มาก เหมือนคนมีตาดี เมื่อจะเดินทาง ก็เว้นทางที่ขรุขระหรือเป็นหล่มเลน แล้วเลือกไปในทางที่ดีราบเรียบ ทางแห่งบาปเป็นทางลำบาก ทางแห่งบุญเป็นทางสะดวกสบาย ผู้รักความสุขเกลียดต่อความทุกข์ พึงเว้นบาปทั้งหลายเสีย บาปเป็นมูลรากแห่งความทุกข์ในสังคมา

๓๙

พระพุทธอุทาน เรื่อง

ความอศรรย แห่งพระธรรมวินัย ๘ ประการ (อุปสถสูตร)

ความเบื้องต้น

คราวหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่บุพพารามอันเป็นวัดของนางวิสาขาใกล้เมืองสาวัตถี มีภิกษุมาประชุมกันเป็นจำนวนมากในวันอุโบสถ เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว พระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ปฐมยามล่วงไปแล้ว ภิกษุทั้งหลายนั่งคอยอยู่นานแล้ว ขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์เถิด” พระพุทธองค์ทรงนั่งอยู่ เมื่อล่วงมัชฌิมยามและล่วงปัจฉิมยามจนอรุณขึ้นแล้ว พระอานนท์ก็กราบทูลเช่นเดียวกัน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “บริษัทไม่บริสุทธ์” เป็นไปไม่ได้ที่พระองค์จะทรงแสดงปาติโมกข์ในบริษัทเช่นนี้

ครั้งนั้น พระมหาโมคคัลลณะผู้เลิศด้วยฤทธิ กำหนดจิตของบริษัทด้วยจิตของตน ได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์จึงไปบอกว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าเห็นท่านแล้ว ท่านออกไปเสียเถิด” พระมหาโมคคัลลณะพุดถึง ๓ ครั้ง แต่ภิกษุนั้นยังคงนั่งเฉยอยู่ พอถึงครั้งที่ ๔ พระมหาโมคคัลลณะจึงดึงแขนออกไปแล้วใส่กลอนประตูเสีย เมื่อภิกษุรูปนั้นออกไปแล้ว พระอานนท์จึงทูลให้แสดงปาติโมกข์อีก พระศาสดาตรัสว่า

“อัครรรยจริงโมคคัลลณะ หนักหนาจริงโมคคัลลณะ เรื่องไม่เคยมีได้มีขึ้นแล้ว โมฆบุรุษผู้นั้นถึงกับต้องกระชากออกไปจากหมู่สงฆ์ เธอช่างไม่มีหิริโหดตบปะสำรวจตนเองเสียเลย ภิกษุทั้งหลาย เป็นอฐานะ เป็นไปไม่ได้ที่ตถาคตจะพึงทำอุโบสถแสดงปาติโมกข์ท่ามกลางชุมนุมสงฆ์ที่ไม่บริสุทธิ์ แม้จะมีเพียงรูปเดียวก็ตาม ภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษผู้นั้นทำให้เราลำบากใจ ภิกษุทั้งหลาย เราขอประกาศให้เธอทั้งหลายทราบทั่วว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เราตถาคตจะไม่ทำอุโบสถแสดงปาติโมกข์อีก ขอให้ภิกษุทั้งหลายทำกันเอง”

แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงแสดงความอัครรรยแห่งธรรมวินัย ๘ ประการ เปรียบด้วยความอัครรรยแห่งมหาสมุทร ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรย่อมลึกลงตามลำดับ ลาดลงตามลำดับ ไบโกรกชันเหมือนเหวหรือภูเขาขาดฉันใด ธรรมวินัยนี้ ก็ฉันทันนั้น มีการศึกษาตามลำดับ การบรรลุดตามลำดับ ลุ่มลึกลงตามลำดับ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมั้จะมีน้ำมากอย่างไรก็ไม่ล้นฝั่ง
คงรักษาระดับไว้ได้ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น ภิกษุสาวกของ
เราย่อมไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้ แม้จะต้องลำบาก
ถึงเสียชีวิตก็ตาม

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมั้ยอมชัดสะอาดซากศพที่ตกลงไป
ขึ้นฝั่งเสีย ไม่ยอมให้ลอยอยู่นานฉันใด ในธรรมวินัยก็ฉันนั้น
สงฆ์ยอมไม่อยู่ร่วมด้วยภิกษุผู้ทุศีลมีใจบาป มีความประพฤติ
ไม่สะอาดน่ารังเกียจ มีการกระทำที่ต้องปกปิด ไม่ใช่สมณะปฏิญาณ
ตนว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารี เป็นคนเนาใน รุ่งรังสาได้ยาก
เหมือนกองหยากเยื่อ สงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้วยอมขับภิกษุนั้น
ออกเสียจากหมู่ ภิกษุเช่นนั้นแม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางสงฆ์ ก็ชื่อว่า
อยู่ห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากภิกษุเช่นนั้น

“ภิกษุทั้งหลาย แม้ น้ำสายต่าง ๆ ย่อมหลั่งไหลลงสู่มหา-
สมุทรม และเมื่อไปรวมกับน้ำในมหาสมุทรมแล้ว ย่อมละชื่อเดิม
ของตนเสีย ถึงซึ่งการนับว่ามหาสมุทรมเหมือนกันหมดฉันใด ใน
ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น กุลบุตรผู้มีศรัทธาปรารถนาจะออกบวชจาก
ตระกูลต่าง ๆ วรรณะต่าง ๆ เช่น วรรณะพราหมณ์บ้าง กษัตริย์
บ้าง ไวศยะบ้าง คนเทหยากเยื่อบ้าง จัณฑาลบ้าง แต่เมื่อมาบวช
ในธรรมวินัยนี้แล้ว ละวรรณะ สกุล และโคตรของตนเสีย ถึงซึ่ง
การนับว่าสมณศากยบุตรเหมือนกันหมด

“ภิกษุทั้งหลาย ความพ่องหรือความเต็มเอ่อยอมไม่ปรากฏ
แก่มหาสมุทรม แม้พระอาทิตย์จะแผดเผาสักเท่าใด น้ำในมหา-

สมุทรรักษาเหือดแห้งไปไม่ แม้แม่น้ำสายต่างๆ และฝนจะหลั่งลง
สู่มหาสมุทรสักเท่าใด มหาสมุทรก็ไม่เต็มฉันใด ในธรรมวินัยนี้
ก็ฉันนั้น แม้จะมีภิกษุเป็นอันมากนิพพานไปด้วยอนุปาติเสส-
นิพพานธาตุ แต่นิพพานธาตุก็คงอยู่อย่างนั้นไม่พร่องไม่เต็มเลย
แม้จะมีผู้เข้าถึงนิพพานอีกสักเท่าใด นิพพานก็คงมีให้ผู้นั้นอยู่
เสมอ ไม่ขาดแคลน ไม่คับแคบ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรที่มีภูตคือสัตว์น้ำเป็นอันมาก มี
อวัยวะใหญ่และยาว เช่น ปลาตมิ ปลาตมิงคละ ปลาวาฬ
เป็นต้นฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีภูตหรือพระอริยบุคคล
เป็นจำนวนมาก มีพระโสดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระ
อนาคามีบ้าง พระอรหันต์บ้าง จำนวนมากหลายเหลือนับ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมีนานารัตนะ เช่น มุกดา มณี
ไพฑูรย์ เป็นต้น ฉันใด ในธรรมวินัยก็ฉันนั้นมีนानาธรรมรัตนะ
เช่น สติปัญญา ๔, สัมมัปปธาน ๔, อิทธิบาท ๔, โพชฌงค์ ๗,
มรรคมือองค์ ๘ เป็นต้น

“ภิกษุทั้งหลาย น้ำในมหาสมุทรย่อมมีรสเดียวคือรสเค็ม
ฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นมีรสเดียวคือวิมุตติรส หมายถึงความ
หลุดพ้นจากกิเลสเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญแห่งพรหมจรรย์ที่เรา
ประกาศแล้ว”

เมื่อตรัสความอัศจรรย์แห่งพระธรรมวินัย ๘ ประการจบ
แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ฝนคือกิเลสย่อมรั่วรดภิกษุผู้ปกปิดอาบัติไว้
แต่ย่อมไม่รั่วรดภิกษุผู้เปิดเผยอาบัติแล้ว
เพราะฉะนั้น ภิกษุที่เปิดเผยอาบัติที่ปกปิดไว้
ฝนคือกิเลสก็จะไม่รั่วรด”

อธิบายความ

ที่พระอานนทกุลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาติโมกข์
นั้น หมายถึง พระโอวาทปาติโมกข์ไม่ใช่ภิกษุปาติโมกข์ ซึ่งหมายถึง
ถึงการสวดวินัย ๒๒๗ ข้อ ซึ่งภิกษุประชุมทำกันทุกกึ่งเดือน
มาจนถึงบัดนี้

เรื่องความอัศจรรย์ของพระธรรมวินัย ๘ ประการเทียบด้วย
ความอัศจรรย์แห่งมหาสมุทรนั้น เป็นพระพุทธรูปที่น่าสนใจยิ่ง
ภิกษุบริษัทควรตระหนักให้มาก

พระพุทธรูปที่เกี่ยวกับการปกปิดอาบัติและการเปิดเผย
อาบัตินั้น เป็นพระพุทธรูปที่ภิกษุบริษัทควรให้ความสนใจและ
ให้ความสำคัญ เมื่อต้องอาบัติใดแล้วควรรีบปลงอาบัตินั้นเสีย
หรือทำวิธีออกจากอาบัติตามที่ทรงบัญญัติไว้ มิฉะนั้นแล้วกิเลส
จะเพิ่มพูนขึ้น เหมือนฝนรั่วรดบ้านเรือนที่หลังคาไม่ดี ❖

๔๐

พระพุทธอรุณ เรื่อง

ผู้ไม่ยินดีในบาป

(โศคนสูตร)

ความเบื้องต้น

ครั้งหนึ่งพระมหากัจจानะอยู่ที่ปวิฏฐบรรพต เมืองกुरूชระ
แคว้นอวันตี ครั้งนั้นมีอุบาสกคนหนึ่งชื่อโสณะ โกฏิกัณณะ
เลื่อมใสท่านพระมหากัจจานะ เป็นอุปัฏฐากท่าน วันหนึ่งอยู่
ในที่สงัด คิดว่าการอยู่ครองฆราวาสจะประพฤติพรหมจรรย์ให้
บริสุทธิ์บริบูรณ์เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ไฉนหนอเราจะพึงบวช เขา
เข้าไปหาพระมหากัจจานะ เรียนให้ท่านทราบถึงความคิดนั้นและ
ขอบวชในสำนักของท่าน พระมหากัจจานะกล่าวว่า ชีวิตของ
ผู้บวชเป็นอยู่ยาก ต้องฉันอาหารหนเดียวและอื่นๆ ไม่สะดวก
สบายเหมือนเป็นคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้นขอให้โสณะเป็นอยู่อย่าง
เดิมเถิด อย่าบวชเลย

ในครั้งต่อมาและต่อมา โสณอุบาสกได้เข้าไปอ้อนวอน พระมหากัจจानะเช่นนั้นอีก เป็นครั้งที่ ๔ พระเถระจึงยอมรับ ให้อุปสมบท แต่เนื่องจากที่กุรุขระนั้นมีภิกษุอยู่น้อย คอยอยู่ถึง ๓ ปีจึงรวบรวมภิกษุได้ ๑๐ รูปพอทำการอุปสมบทได้ เมื่ออุปสมบทแล้ว วันหนึ่งพระโสณะคิดว่า เราเคยได้ยินแต่กิตติศัพท์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ยังไม่เคยได้เข้าไปเลย ปวารณาจะไปเข้าเฝ้าพระศาสดา จึงกราบเรียนความคิดนั้นให้พระมหากัจจानะทราบ พระเถระเห็นดีด้วย อนุโมทนา ขอให้ทูลถามถึงพระสุขภาพของพระผู้มีพระภาคในนามของท่าน ภิกษุโสณะเมื่อได้รับอนุญาตจากพระอุปัชฌาย์แล้ว จึงออกเดินทางไปยังเมืองสาวัตถี เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดเชตวัน

พระผู้มีพระภาคตรัสถามถึงการเดินทาง อาหารบิณฑบาตว่าพอเป็นไปได้อหรือไม่ พระโสณะกราบทูลว่าพอเป็นไปได้อไม่ลำบาก พระศาสดารับสั่งให้พระอานนท์จัดเสนาสนะให้ พระโสณะพักอยู่ที่เดียวกับที่ประทับของพระองค์ ในปฐมยาม และมีขณิมยาม พระพุทธองค์และพระโสณะนั่งพักอยู่ที่แจ้ง (อัฟโภกาส) เมื่อปัจฉิมยามจึงเสด็จเข้าพระคันธกุฎีพร้อมกับพระโสณะ ตอนใกล้รุ่งรับสั่งให้พระโสณะแสดงธรรมโดยสรภัญญะ (เป็นการสวดวิธีหนึ่ง เอื้อนเสียงเพียงเล็กน้อยพอเป็นทำนอง) พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัย เมื่อทรงตั้งเอตทัคคะ (ความเป็นผู้เลิศ) ทรงตั้งให้พระโสณโกฏิภิกษุเป็นเอตทัคคะในทางกล่าวธรรมโดยทำนองสรภัญญะได้ไพเราะ มีเอตทัคคะบาลีดังนี้

เอตทคัคคํ ภิกฺขเว มม สวากานํ ภิกฺขุณฺํ กลฺยาณวาทกฺกรณานํ ยทิตฺถํ
ไสโณฏฺฏกฺกณฺโณ (๒๐/๓๑)

ทรงปรารภเรื่องพระโสณะนี้ ทรงเปล่งอุทานว่า
“เพราะได้เห็นโทษในโลก เพราะได้รู้ธรรมที่ไม่มีอุปติ
พระอริยเจ้าจึงไม่ยินดีในบาป ผู้สะอาดย่อมไม่ยินดีในบาป”

อธิบายความ

พระมหากัจจानะ บางแห่งก็เป็น พระมหากัจจายนะ ถิ่นเดิม
ท่านอยู่ที่นครอุชเชนี แคว้นอวันตี เคยเป็นราชบุโรหิตของพระเจ้า
จันทปัชชิตได้รับการยกย่องจากพระศาสดาว่า เป็นเอตทัคคะ
ในทางขยายธรรมให้พิสดารคือหมายความว่า เมื่อพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าตรัสธรรมใดแต่โดยย่อ ภิกษุทั้งหลายยังไม่ค่อยเข้าใจจะ
พากันถามพระมหากัจจายนะ ท่านจะอธิบายให้เข้าใจ แม้กระนั้น
ท่านก็ยังถ่อมตนว่า ถ้าท่านทั้งหลายยังไม่แน่ใจขอให้ไปทูลถาม
พระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด เมื่อภิกษุทั้งหลายพากันไปทูลถามพระ
ผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ก็จะตรัสว่า “พระมหากัจจายนะอธิบาย
ถูกต้องแล้ว ถ้าพระองค์อธิบายก็จะอธิบายเหมือนกับที่พระมหา
กัจจายนะอธิบายแล้ว” ดังนี้เสมอพระเถระจึงได้รับการยกย่องให้
เป็นเอตทัคคะทางการขยายธรรม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า *เอตทคัคคํ
ภิกฺขเว มม สวากานํภิกฺขุณฺํ สงฺฆิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตุถาเรน อตุถํ
วิทฺชนุตฺตานํ ยทิตฺถํ มหากจฺจาโน* (๒๐/๓๑)

พระโศภนโกฏิก็ถนัดกว่าจะได้อุปสมบทต้องรออยู่ถึง ๓ ปี จึงได้ภิกษุมิจำนวนมากพอที่จะทำการอุปสมบทได้ คือ ๑๐ รูป ขึ้นไป (ทศวรรค) พระพุทธเจ้าทรงเห็นความลำบากในเรื่องนี้ จึงทรงผ่อนปรนพระพุทธานุญาตติลงมาว่า สำหรับชนบทที่ห่างไกล ภิกษุ ๕ รูป (ปัญจวรรค) ก็สามารถทำการอุปสมบทได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องหนึ่ง que แสดงถึงน้ำพระทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตาและการอนุวสิกตาคคุณ (ผ่อนปรนตามเหตุการ์ณ) ของพระศาสดา

เกี่ยวกับพระพุทธานุญาตานในที่นี้ ตรัสถึงการได้เห็นโทษของโลก และการได้รู้ธรรมอันเป็นที่ดับกิเลส เป็นเรื่องยิ่งใหญ่ของคนในโลก เพราะว่าคนในโลกส่วนมากไม่เห็นโทษของโลก ซึ่งมีอยู่มากมายสุดที่จะพรรณนาได้ โทษของโลกแสดงตัวออกมาเป็นความทุกข์ของชาวโลก เช่น ความทุกข์ในเรื่องการทำมาหากิน ความทุกข์เพราะต้องแก้ต้องเจ็บด้วยโรคต่างๆ ความทุกข์เพราะถูกกิเลสเผาให้ร้อน เป็นต้น ในที่บางแห่งจึงตรัสว่า

“ว่าเริงอะไรกันนัก เพลิดเพลินอะไรกันนัก ในเมื่อโลกนี้ ถูกเพลิงไหมอยู่โดยทั่วอยู่เป็นนิตย์ ท่านทั้งหลายถูกความมืดคือ โคมะห่อหุ้มแล้ว ทำไมจึงไม่แสวงหาดวงประทีปคือญาณเล่า”

(ธรรมบท)

การรู้ธรรมอันเป็นที่ดับกิเลส ควรเห็นเป็นเรื่องสำคัญยิ่งใหญ่ของมนุษย์ เพราะกิเลสเป็นศัตรูหมายเลข ๑ ของมวลชน กิเลส

๑๕๖

พุทธอุทฺต

เป็นเหตุให้ทำบาปกรรมมีผลเป็นทุกข์ ชาวโลกไม่ค่อยตระหนัก
ว่า บาปหรือความชั่วเป็นสาเหตุสำคัญของความทุกข์ พระพุทธ
องค์จึงตรัสว่า “พระอริยะไม่ยินดีในบาป ผู้มีใจสะอาดก็ไม่ยินดี
ในบาป” บาปมีผลน่ากลัว บุญมีผลน่ารักน่ายินดี พระพุทธองค์
จึงตรัสว่า “การสั่งสมบาปเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ การสั่งสมบุญเป็น
เหตุให้เกิดสุข (ทุกข์ ปาปสุต อัจฉโย สุข โปญญสุต อัจฉโย)”

๔๑

พระพุทธรูปท่าน เรือ

คนดีทำได้ง่าย

(อานันตสูตร)

ความเบื้องต้น

วันหนึ่งพระอานนทฺ์เข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ได้พบกับพระเทวทัต พระเทวทัตได้กล่าวกับพระอานนทฺ์ว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจะไม่ทำอุโบสถสังฆกรรมร่วมกับภิกษุทั้งหลายที่เป็นบริวารของพระผู้มีพระภาค แต่จะทำอุโบสถสังฆกรรมกับภิกษุทั้งหลายซึ่งเป็นฝักฝ่ายของตน พระอานนทฺ์กลับจากบิณฑบาตแล้วฉันอาหารแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่วัดเวฬุวัน กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานว่า

“คนดีทำได้ง่าย ทำชั่วได้ยาก คนชั่วทำชั่วได้ง่าย ทำดีได้ยาก พระอรียเจ้าทั้งหลายทำความชั่วได้ยาก”

อธิบายความ

พระเทวทัตได้เคยพยายามเพื่อปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาค ด้วยการกลิ้งศิลาลงมาเพื่อให้ทับพระเศียรที่ภูเขาคิชฌกูฏ แต่สะเก็ดศิลากระเด็นมาถูกนิ้วพระบาทจนพระโลหิตห้อ ท่านกล่าวว่า ใคร ๆ ไม่สามารถทำพระโลหิตให้ออกจากพระวรกายของพระพุทธเจ้าได้ เพียงเท่านั้นพระเทวทัตก็ได้ทำอนันตริยกรรมประการหนึ่งแล้ว ต่อมาพระเทวทัตขอให้พระเจ้าอชาตศัตรูปล่อยช้างนาฬาคีรี เพื่อปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาค แต่ก็ไม่สำเร็จ ก่อนหน้านั้นได้ว่าจ้างนายขมังธนูหลายคนให้ไปยิงพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่นายขมังธนูเหล่านั้นทำไม่สำเร็จ กลับเลื่อมใสในพระศาสดาและขอบวช ต่อมาพระเทวทัตได้ทูลขอวัตถุ ๕ ประการ แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต วัตถุ ๕ ประการนั้นคือ

๑. ขอให้ภิกษุทั้งหลายถือบังสุกุลจีวรเป็นวัตร ไม่ควรรับจีวรที่มีผู้นำมาถวาย
๒. ขอให้ภิกษุทั้งหลายถือบิณฑบาตเป็นวัตร ไม่ควรรับอาหารที่มีผู้นำมาถวาย
๓. ขอให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ป่าเป็นวัตร
๔. ขอให้ภิกษุทั้งหลายไม่ฉันเนื้อหรือปลา
๕. ขอให้ภิกษุทั้งหลายอยู่โคนไม้เป็นวัตร

ถ้าจะถามว่า การอยู่ป่ากับอยู่โคนไม้ต่างกันอย่างไร ตอบว่า “อยู่ป่า” นั้น อาจมีภิกษุเล็ก ๆ อยู่ในป่าได้ ส่วนการอยู่โคนไม้ก็คืออยู่เฉพะะบริเวณโคนไม้เท่านั้น ไม่ปลูกเสนาสนะอยู่

เมื่อพระผู้มีพระภาคไม่ทรงอนุญาตตามที่ขอ และตรัสว่า “ภิกษุใดปรารถนาจะทำเช่นนั้น ก็ทำได้ตามความสมัครใจของตน ถ้าไม่ปรารถนาก็ไม่ต้องทำ” พระเทวทัตจึงประกาศแยกตนออกมา และโฆษณาว่าพระสมณโคดมไม่ยอมให้ภิกษุปฏิบัติขัดเกลา มีภิกษุบางพวกเห็นด้วยกับพระเทวทัต จึงแยกออกมาเป็นบริวารของพระเทวทัต ภิกษุเหล่านั้นยังใหม่และไม่ฉลาดในพระธรรมวินัย พระผู้มีพระภาคทรงมีความกรุณาต่อภิกษุเหล่านั้น จึงให้พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะไปแนะนำสั่งสอน ภิกษุเหล่านั้นจึงเปลี่ยนใจตีตนออกมาจากพระเทวทัต มาเป็นบริวารของพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ เคารพนับถือพระผู้มีพระภาคอย่างเดิม พระเทวทัตเสียใจมากจนป่วยหนัก อาเจียนเป็นโลหิต ฯลฯ

พระเทวทัตทำอนันตริยกรรมทั้ง ๒ อย่าง คือทำพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิตและทำสงฆ์ให้แตกจากกัน

ถ้าจะตั้งคำถามว่า ความดีกับความชั่วอย่างไหนทำได้ยากกว่า อย่างไหนทำได้ง่ายกว่า ควรจะตอบตามพระพุทธอุทานนี้ว่า ความดีคนดีทำได้ง่ายเป็นต้น

มีคำกล่าวสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ทรงมีพระทัยเสมอในบุคคลทั้งปวงคือ นายขมังธนู พระเทวทัต ใจรองคุณิมาล ช้างธนบาล (ช้างนาฬาคีรี) และในพระราหุล

(วธก เทวรัตตมหิ ใจเร องคุลิมาลเก ธนปาเล ราหุเล จ สัพพตถ สมมานโส) ❖

๔๒

พระพุทธอรุณ เรือง

ไม่พึงเป็น ผู้มีผลประพฤติธรรม (ปฎิสาณสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับ ณ บุพพาราม เมืองสาวัตถี
เย็นวันหนึ่งประทับนั่ง ณ ภายนอกซุ้มประตูด้านตะวันออก พระ
เจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเฝ้า ขณะที่ทรงสนทนาปราศรัยกันอยู่นั้น
มีนักบวชลัทธิต่าง ๆ เดินผ่านมา คือ นิครนถ์ ๗ คน, อเจลก ๗
คน, เอกสาฎก ๗ คน, ปริพพาชก ๗ คน และชฎิล ๗ คน

พระเจ้าปเสนทิโกศลทอดพระเนตรเห็นแล้ว เสด็จลุกจาก
อาสนะ คุกพระชานุลง ทรงประกาศพระนามของพระองค์ให้

นักบวชเหล่านั้นได้ยิน เป็นทำนองว่าแสดงความเคารพ เมื่อนักบวชเหล่านั้นผ่านพ้นไปแล้ว จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า นักบวชเหล่านั้นคงจะเป็นพระอรหันต์พวกใดพวกหนึ่งเป็นแน่แท้

พระพุทธเจ้าไม่ทรงรับและไม่ทรงคัดค้าน แต่ตรัสว่า “พระเจ้าปเสนทิเป็นคฤหัสถ์บริโภคกาม เป็นการยากที่จะรู้ว่าผู้ใดเป็นพระอรหันต์หรือไม่” แล้วตรัสหลัก ๔ ประการ ดังนี้

๑. **ศีล** คือความประพฤติหรือปกติของคน เราจะพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน

๒. **ความสะอาด** พึงรู้ได้ด้วยการงานที่เขาทำ

๓. **ความกล้าหาญ** เรียวแรงกำลัง พึงรู้ได้ในเวลาที่มีอันตราย

๔. **ปัญญา** พึงรู้ได้ด้วยการสนทนา

ธรรม ๔ ประการนี้ ต้องใช้เวลานาน ต้องมีโยนิโสมนสิการ ต้องมีปัญญาก็จะรู้ได้

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสดังนี้แล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงกราบทูลว่า ข้อที่พระพุทธองค์ตรัสนั้นเป็นอัศจรรย์ เพราะนักบวชลัทธิต่าง ๆ ที่เดินผ่านไปนั้น อันที่จริงเป็นจารบुरुษที่พระองค์ทรงส่งไปสอดแนมดูเหตุการณ์บ้านเมืองในที่ต่าง ๆ เป็นการอำพรางตน โดยถือเพศเป็นนักบวช เมื่อกลับถึงบ้านแล้วพวกเขาจะเป็นคฤหัสถ์อย่างเดิม พระพุทธองค์ทรงทราบดังนั้นแล้วจึงทรงเปล่งอุทานว่า

“บุคคลไม่ควรพยายามในทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่พึงเป็นคนของคนอื่น ไม่พึงอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ ไม่พึงเป็นผู้มีผลประพฤติธรรม”

อธิบายความ

๑. เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลทูลว่า นักบวชเหล่านั้นคงจะเป็นพระอรหันต์พวกใดพวกหนึ่ง พระพุทธเจ้าไม่ทรงปฏิเสธและไม่ทรงรับ เข้าใจว่าถ้าทรงปฏิเสธก็เหมือนเป็นการยกตนข่มผู้อื่น ถ้าทรงยอมรับ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็จะดูหมิ่นพระสัมพันธุญาณได้ จึงตรัสเป็นกลางๆ ว่า “ปกติของคนจะเป็นอย่างไร รู้ได้ด้วย การอยู่ร่วมกัน เป็นต้น และต้องใช้เวลานาน ต้องมีโยนิโสมนสิการและมีปัญญาจึงจะรู้ได้”

๒. ซ้ำว่า “ความสะอาดพึงรู้ได้ด้วยการทำงาน” นั้นพระบาลีว่า *สโวิหาเรน ไสเจยฺย เวทิตพฺพ*, “สโวิหาร” มีคำแปลหลายอย่าง แปลว่า ถ้อยคำ ก็ได้ อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ก็อธิบายเช่นนั้น คือแปลได้หลายอย่าง ข้าพเจ้าพอใจคำแปลว่า ด้วยการทำงานที่ทำ

๓. พระพุทธอุทานที่ว่า “บุคคลไม่ควรพยายามในทุกสิ่งทุกอย่าง” นั้น หมายความว่า ให้เลือกใช้ความเพียรพยายามในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและแก่ผู้อื่น ให้เป็นสัมมาวายามะ ไม่เป็นมิถฉวายามะ และควรใช้ปัญญาประกอบด้วย เพื่อจะได้เข้าหลักที่ว่า แม้จะใช้ความพยายามน้อยแต่ก็ได้ผลมาก เหมือนคนจะขุดหาทอง สำรวจรู้แน่แล้วว่าตรงนี้มีทองจึงขุดลงไป การเจาะหาบ่อน้ำมันก็เช่นเดียวกัน

๔. ไม่เพียงเป็นคนของผู้อื่น หมายความว่า ให้เป็นตัวของตัวเอง คงจะทรงหมายถึงนักบวชเหล่านั้นซึ่งเป็นคนของพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงต้องทำตามคำสั่งของพระราชอา

๕. ที่ว่า “ไม่พึงอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ” นั้น หมายความว่า ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรให้สมกับที่อาศัยเขาเป็นอยู่ บางคนอาศัยเขาอยู่ก็จริง แต่ได้ทำประโยชน์ให้เขาเกินคุ้มเกินค่าจ้าง อย่างนี้เรียกว่าอาศัยตน อย่างพระสงฆ์อาศัยศีลของท่านและวัตรปฏิบัติอันดีงามของท่าน และการแสดงธรรมของท่านเป็นสิ่งตอบแทน ปัจจัย ๔ ของชาวบ้าน

๖. ที่ว่า “ไม่พึงเป็นผู้มีแผลประพาศิธรรม” นั้น หมายความว่า ไม่พึงประพาศิธรรมด้วยการหลอกลวง คือแสดงตนเป็นผู้ประพาศิธรรมแต่ไม่ได้ประพาศิธรรมจริง เช่น นักบวชไม่มีธรรมของนักบวช มีแต่แสดงเพศว่าเป็นนักบวช เป็นต้น ไม่พึงเป็นอยู่ด้วยอาการหลอกลวง ❖

หมายเหตุ

เกี่ยวกับนักบวช ๕ จำพวก

๑. **นิครนถ์** มี ๒ จำพวกคือ พวกนุ่งขาวห่มขาว เรียกว่า เศวตตัมพร พวกเปลือยทั้งหมดเรียกว่า ชีฆัมพร
๒. **เอกสาฎก** อรรถกถาบอกว่า มีผ้าเก่าผูกข้อมือและมีผ้าเก่าผืนเล็ก ๆ ปกปิดส่วนหน้าหน่อยหนึ่ง
๓. **อเจลก** ไม่มีผ้านุ่งห่มเลย ที่เราเรียกกันว่า ชีเปลือย
๔. **ชฎิล** พวกที่เกล้าผมสูงขึ้นไป ที่เรียกว่าชฎา
๕. **ปริพพาชก** นักบวชลัทธิหนึ่งตั้งสำนักอยู่ข้าง เที้ยวเร่ร่อนไปบ้าง

๔๓

พระพุทธอรุณ เรื่อง

สมณพราหมณ์วิวาทกัน

(ปฐมภริยสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี เวลาเช้าภิกษุทั้งหลายออกไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี ได้เห็นและได้ยินนักบวชลัทธิต่างๆ ได้เถียงกันเรื่อง อันทคาคิก-

ทิมฺมสิ ๑๐ ประการ คือ

๑. เห็นว่าโลกเที่ยง
๒. โลกไม่เที่ยง
๓. โลกมีที่สุด

๔. โลกไม่มีที่สุด
๕. ชีวิตกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน
๖. ชีวิตกับสรีระเป็นคนละอย่าง
๗. สัตว์ตายแล้วเกิด
๘. สัตว์ตายแล้วไม่เกิด
๙. สัตว์ตายแล้วเกิดด้วยไม่เกิดด้วย
๑๐. สัตว์ตายแล้วเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่

เมื่อกลับจากบิณฑบาตแล้ว ภิกษุเหล่านั้นได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสว่า นักบวชเหล่านั้นเห็นไปข้างเดียวคือไม่รอบด้าน จึงถกเถียงกันวิวาทกัน เหมือนคนตาบอดคลำช้าง ตรัสเล่าว่า ในเมืองสาวัตถีนี้เอง เคยมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ให้นำคนตาบอดมารวมกัน แล้วให้คลำช้างแต่ละส่วน เช่น หัว หู หาง และเท้า เป็นต้น คนตาบอดเหล่านั้นก็ถกเถียงกันวิวาทกันว่า ช้างเป็นเช่นนี้ๆ ต่างหากตามที่ตัวคลำได้ ไม่ได้เห็นช้างทั้งตัวจึงไม่เห็นช้างตามที่เป็นจริง พระราชาทรงสนุกพอพระทัย ทรงพระสรวลอยู่ตลอดเวลาที่คนตาบอดเหล่านั้นถกเถียงกัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“สมณพราหมณ์พวกหนึ่งข้องอยู่ในความเห็นเช่นนี้ๆ พวกเขาถือมั่นแล้ววิวาทกันอยู่ เพราะเขาเห็นเพียงด้านเดียว (เหมือนคนตาบอดคลำช้าง)”

อธิบายความ

อันตคาทิกทิกฏฐิ แปลว่า ความเห็นที่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง เช่น เห็นว่าโลกเที่ยง เป็นต้น ปัญหาทั้ง ๑๐ ข้อนี้เป็นปัญหาทางอภิปรัชญา ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่ทรงประสงค์ที่จะไปเกี่ยวข้องด้วยทรงมุ่งสอนจริยธรรมเพื่อความผาสุกของสังคม และปรมาตถธรรม เพื่อไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด

ในสมัยพุทธกาล เคยมีภิกษุบางรูปทูลถามพระองค์ถึงเรื่องนี้แต่ไม่ทรงตอบ ตรัสว่าไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์และเพื่อดับทุกข์ ตรัสสอนว่าเหมือนบุคคลที่ถูกลูกศรแทงแล้ว ไม่ควรจะมีมัวสืบหาว่า ใครเป็นคนยิง มาจากทิศไหน กิจเร่งด่วนก็คือควรจะมีรีบถอนลูกศรเสียโดยพลันแล้ว ทายาให้แผลหาย หมู่ชนเผชิญหน้าอยู่กับความทุกข์ กิจเร่งด่วนก็คือรีบดับทุกข์ให้หมดสิ้นไป ไม่ควรมัวสนใจปัญหาอภิปรัชญาอันเป็นเหตุให้ทุ่มเถียงกันไม่รู้จักสิ้นสุด ในที่บางแห่งตรัสว่า “ทั้งในกาลก่อนและบัดนี้ เราสอนแต่เรื่องทุกข์และการดับทุกข์เท่านั้น” เป็นการเน้นเรื่องอริยสัจโดยย่อ

การมองอะไรด้านเดียวคือไม่รอบด้าน เป็นเหตุให้ทุ่มเถียงกันและผิดพลาดได้ง่าย เช่น การมองพระพุทธศาสนาต้องมองทั้งระบบ ไม่ใช่มองเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา แล้วนำมาทุ่มเถียงกันเพราะมองกันคนละส่วนคนละจุด เปรียบเหมือนเรามองดูต้นมะม่วง ต้องมองให้เห็นทั้งต้นและทุกส่วน เช่น ลำต้น กิ่ง ใบ และลูก ก็จักรู้จักมะม่วงทั้งหมด

เรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่เกิดนั้น ทศนะทางพระพุทธศาสนา มีว่า ถ้ายังมีกิเลสอยู่ย่อมเกิดอีกตามสมควรแก่กรรม ถ้าไม่มีกิเลส ก็ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก พระอานนท์เคยทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ภพใหม่มีขึ้นได้อย่างไร” พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ถ้า กามธาตุไม่มี กามภพก็มีขึ้นไม่ได้ ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็น เหมือนเนื้อดิน วิญญาณเหมือนพีช กิเลสมีต้นหาเป็นต้นเหมือน ยางในพีช (กมมํ เขตตํ วิญญาณํ พีชํ ตณฺหา สีนโห)” ❖

ดัมทีร์อุทาน

จูฬวรรค

๔๔

พระพุทธรูปท่าน เรือ

ผู้หลุดพ้น (ปฐมภักตยสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่พระลูกนกฏภักตยิยะ เรื่องเบญจขันธ์ เป็นต้น จนพระภักตยิยะได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว แต่พระสารีบุตรไม่ทราบจึงแสดงธรรมเรื่อยไป พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระโสตทิพย์ จึงตรัสแก่พระสารีบุตรว่า “หยุดแสดงธรรมได้แล้ว เพราะศิษย์ของเธอได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว” พระสารีบุตรจึงหยุดแสดงธรรม พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วในสิ่งทั้งปวงในเบื้องต้นในเบื้องต้น ไม่ตามเห็นว่า เราเป็นนี้ บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้ ข้ามได้แล้ว ซึ่งโงะที่ตนยังไม่เคยข้ามเพื่อความไม่เกิดอีก”

อธิบายความ

๑. คำว่า “หลุดพ้นแล้วทั้งในเบื้องบนและเบื้องต่ำ” หมายถึง หลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ มีสักกายทิฏฐิเป็นต้น หลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องบน ๕ มีรูปราคะเป็นต้น มีอวิชชาเป็นที่สุด คำว่า “โธมะ” แปลว่า กิเลสประดุจห้วงน้ำใหญ่ ทรงแสดงไว้ ๔ ประการ คือ

๑.๑ **กาม** ความใคร่ แบ่งเป็น ๒ คือ วัตถุกาม สิ่งที่น่าใคร่ มีรูป เสียง เป็นต้น กิเลสกาม หมายถึง ตัวความใคร่ ความกำหนดพอใจในรูป เสียง เป็นต้น พระพุทธเจ้า ตรัสว่า กามเป็นสิ่งที่ละได้ยากอย่างยิ่ง (*กามา ทิ โล เก นทิ สุปฺปหยา*)

๑.๒ **ทิฏฐิ** หมายถึง มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดจากความ เป็นจริง พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทั้งหลาย มิจฉาทิฏฐิเป็นโทษอย่างยิ่ง (*มิจฺฉาทิฏฺฐิ- ปริมานิ ภิกฺขเว วชฺชานิ*)” และตรัสไว้อีกว่า “ทิฏฐิเป็น สิ่งที่ปลดเปลื้องได้ยาก ข้ามได้ยาก ล่วงพ้นได้ยาก”

๑.๓ **ภพ** หมายถึง ความติดในภพซึ่งมีต้นเหตุเป็นตัวนำ พระสารีบุตรกล่าววว่า การดับภพเสียได้เป็นนิพพาน (*ภวนิโรโธนิพฺพานํ*) ความติดในภพทำให้สัตว์ทั้งหลาย ท่องเที่ยวไปในภพน้อยภพใหญ่ อยากเกิดอีก อยาก เป็นนั้นอยากเป็นนี้ ท่านแบ่งเป็น ๒ ได้แก่ กรรมภพ คือความปรารถนาที่จะเกิดอีก อุปัตติภพ คือที่เกิด ของสัตว์ทั้งหลาย

๑.๔ **อวิชชา** ความไม่รู้ตามความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ไม่รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ซึ่งประกอบด้วยรอบ ๓ (ไตรปิฎก)
อาการ ๑๒ (ทวารทศการ)

๒. อรรถกถาเล่าว่า พระลกุณฏกภัททิยะนั้นเป็นชาวเมือง
สาวัตถี ท่านเป็นคนเตี้ยจึงได้ชื่อว่า “ลกุณฏกะ” แปลว่า เตี้ย
“ภัททิยะ” เป็นชื่อจริงของท่าน ท่านได้ฟังธรรมจากพระศาสดา
แล้วจึงออกบวช อรรถกถาธรรมบทเล่าว่า ภิกษุสามเณรทั้งหลาย
เห็นท่านแล้วนึกว่าเป็นสามเณรน้อย จึงหยอกเล่น เช่น จับหู
เป็นต้นเล่น แต่ท่านก็ไม่เคยโกรธเพราะท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว
แต่ภิกษุสามเณรทั้งหลายไม่ทราบ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้
แล้วตรัสสรรเสริญว่า

“บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหวในเรื่องนินทาและสรร-
เสริญ เหมือนภูเขาศิลาล้วนเป็นแห่งที่บ ย่อมไม่หวั่นไหวด้วย
แรงลมฉะนั้น” ❖

๔๕

พระพุทธอุทาน เรื่อง

ผู้สืบค้นหา

(ต้นหลักขยสูตร)

ความเบื้องต้น

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่วัดเชตวัน ทรงปรารภเรื่อง พระอัญญาโกณฑัญญะผู้นั่งเข้าผลสมาบัติอยู่ในที่ไม่ไกล ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“พระอริยบุคคลใดไม่มีอริชาอันเป็นมูลราก ไม่มีแผ่นดิน คือ อาสวะ นีวรณ และอโยนิโสมนสิการ ไม่มีเก้าวัลย์คือ มานะ และอติมานะเป็นต้น ใบคือ ความมัวเมา ประมาท มายา และสาถะยะเป็นต้น จะมีแต่ที่ไหน ใครเล่าจะควรนินทาพระอริยบุคคลนั้น ผู้เป็นนักปราชญ์ ผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูก แม้เทวดา ก็ชม ถึงพรหมก็ย่อมสรรเสริญพระอริยบุคคลนั้น”

อธิบายความ

คำว่า “พระอริยบุคคล” หมายถึง ท่านผู้ได้บรรลุนิพพานตั้งแต่ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผลไปจนถึงอรหัตตมรรค อรหัตตผล รวมเป็นพระอริยบุคคล ๔ คู่ ๘ จำพวก ไม่จำกัดว่าจะจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกหรืออุบาสิกา คือไม่จำกัดว่าจะเป็นการบรรพชิตหรือ คฤหัสถ์

อวิชา ท่านถือว่าเป็นมูลรากแห่งกิเลสทั้งหลาย (อวิชา มูลกา) ในความหมายเบื้องต้นท่านหมายถึง ความไม่รู้แจ้งใน อริยสัจ ๔

คำว่า “อวิชชา” แปลว่า สิ่งหมักดองอยู่ในจิต กล่าวคือ กิเลส มีความพอใจในกามเป็นต้น คำว่า “นิรวรณ” หมายถึง สิ่งที่เกิดกันจิตไม่ให้อบรมคุณความดีกล่าวคือกามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ (ความง่วงงุน) อุทธัจจะกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและ รำคาญ) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัยไม่อาจตกลงใจได้) ทั้ง ๕ อย่างนี้ ท่านเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ปริยฐานกิเลส แปลว่า กิเลส ที่ลุ่มจมอยู่ในจิต ห่อหุ้มจิต กีดกันจิตมิให้อบรมถึงความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

อโยนิสมนสิการ แปลว่า การทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย คือ คิดไม่เป็น คิดไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ตรงกันข้ามกับ โยนิสมนสิการ คำว่า “มานะ” แปลว่า ความถือตัวทะนงตน ท่านจำแนกไว้ ๙ อย่างมี สำคัญตนว่าสูงกว่าเขาหรือต่ำกว่าเขา เป็นต้น คำว่า “อติมานะ” แปลว่า ดูหมิ่นผู้อื่น คือ ไม่ให้เกียรติ

๑๗๖ พุทธอุทฺตม

เขาตามสมควรแก่ฐานะของเขา ทุกคนมีเกียรติและมีศักดิ์ศรีในตัวเอง (Natural dignity) ไม่ควรดูหมิ่นกัน ไม่ควรข่มเหงกัน

คำว่า “มัวเมา ประมาท” มาจากคำว่า มทะ และปมาทะ มีสุภาषิตในชาดกหนึ่งว่าเพราะมัวเมาจึงประมาท เพราะประมาทจึงเสื่อมถีน เพราะเสื่อมถีนโทษเป็นอันมากจึงเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นท่านอย่ามัวเมาประมาทเลย คำว่า “มายา” ในที่นี้ แปลว่า เจ้าเล่ห์ หลอกหลวง มิได้แสดงตนตามที่เป็นจริง คำว่า “สาถะยยะ” แปลว่า ใ้อวด คือกล่าวถึงคุณอันไม่มีจริงในตน ถ้าเป็นพระสงฆ์ พุทธอวดอุทฺตริมนุสสรรมเช่น ฌาน มรรค ผล เป็นต้นอันไม่มีในตน ท่านปรับเป็นอาบัติถึงปาราชิก คือขาดจากความเป็นพระภิกษุ ❖

๔๖

พระพุทธอรุณ เรือง

ความสิ้นไป แห่งปปัญจธรรม (ปปัญจชยสูตร)

ความเบื้องต้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อประทับอยู่ที่วัดเชตวัน ทรงปรารภ
ความสิ้นไปแห่งปปัญจธรรมของพระองค์ จึงทรงเปล่งอุทานว่า

“ผู้ใดมีกิเลสเครื่องให้เนิ่นช้าและความตั้งอยู่ (ในสงสาร)
ก้าวล่วงซึ่งที่ต่อ คือ ตัณหาทิฏฐิ และลิมคืออวิชชาได้ แม้โลกคือ
หมู่สัตว์พร้อมทั้งเทวโลกย่อมไม่ดูหมิ่นผู้นั้น ผู้ไม่มีตัณหา เป็น
มุณีเที่ยวไปอยู่”

อธิบายความ

คำว่า “ปัญญาธรรม” แปลว่า กิเลสที่ทำให้เนิ่นช้า กล่าวคือ
หน่วงเหนี่ยวไว้ในสังสารวัฏ เห็นท่านใช้ในภาษาอังกฤษว่า Mental
Diffusion บ้าง Hindrance to spiritual progress บ้าง อรรถกถา
แห่งพระสูตรนี้ระบุถึงราคะ โทสะ โมหะ และตัณหา มานะ ทิฏฐิ
ว่าเป็นปัญญาธรรม แต่โดยทั่วไปหมายถึง ตัณหา มานะ ทิฏฐิ
เรื่องปัญญาธรรมนี้ข้าพเจ้าได้เขียนไว้โดยละเอียดแล้วในหนังสือ
ชื่อ “ปัญญาธรรม” พิมพ์เมื่อ มีนาคม ๒๕๔๖ เป็นหนังสือขนาด
๑๖ หน้ายก จำนวนหน้า ๑๔๔ หน้า เป็นหนังสือที่ถอดจากเทป
คำบรรยายทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ จึงขอจด
การอธิบายในที่นี้

อรรถกถากล่าวว่า “การตั้งอยู่ในปัญญาธรรม (ปัญญาจิวลิตติ)
“ไม่มีแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นล่วงพ้นวัฏสงสารได้แล้ว” วัฏสงสาร
คือการเวียนว่ายตายเกิดเป็นเรื่องน่ากลัว น่าเบื่อหน่าย เพราะ
เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์นานาประการสุดที่จะพรรณนาได้ ก็เพราะยังละ
ปัญญาธรรมไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสเตือนว่า “อย่าเป็นผู้เดินทาง
ไกล คือวนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร อย่าเป็นผู้ถูกทุกข์ติดตาม”
ตราบใดที่ยังมีวัฏฏะ ทุกข์ก็ยังคงติดตามอยู่ตราบนั้น ทุกข์เพราะ
ขันธบ้าง ทุกข์เพราะกิเลสบ้าง ❖

๔๗

พระพุทธรูปาน เรื่อง

น้ำดื่ม

(อุกปานสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์เสด็จจาริกไปในแคว้นมัลละ เสด็จถึงหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออุณคาม พวกพราหมณ์และคหบดีได้ทราบข่าวนั้น จึงชวนกันเอาหญ้าและกลับไปถมบ่อน้ำ ด้วยหวังว่าพระสมณโคดมจะไม่มีน้ำดื่ม พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่ง ณ ใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ตรัสกับพระอานนท์ว่าทรงกระหายน้ำ ขอให้พระอานนท์นำบาตรไปตักน้ำที่บ่อมา พระอานนท์กราบทูลว่า “พวกพราหมณ์และคหบดีชาวอุณคามได้นำเอาหญ้าและกลับไปถมบ่อน้ำหมดแล้ว” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสขอร้องเป็นครั้งที่ ๓ พระอานนท์จึงได้นำบาตรไปที่บ่อน้ำ ขณะนั้นเองน้ำได้ล้นหญ้าและกลับขึ้นมาถึงปากบ่อ ใสสะอาดพอดื่มได้ พระอานนท์จึงตักน้ำไปถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยกราบทูลถึงความอัศจรรย์นั้น พระพุทธองค์ทรงทราบแล้วทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

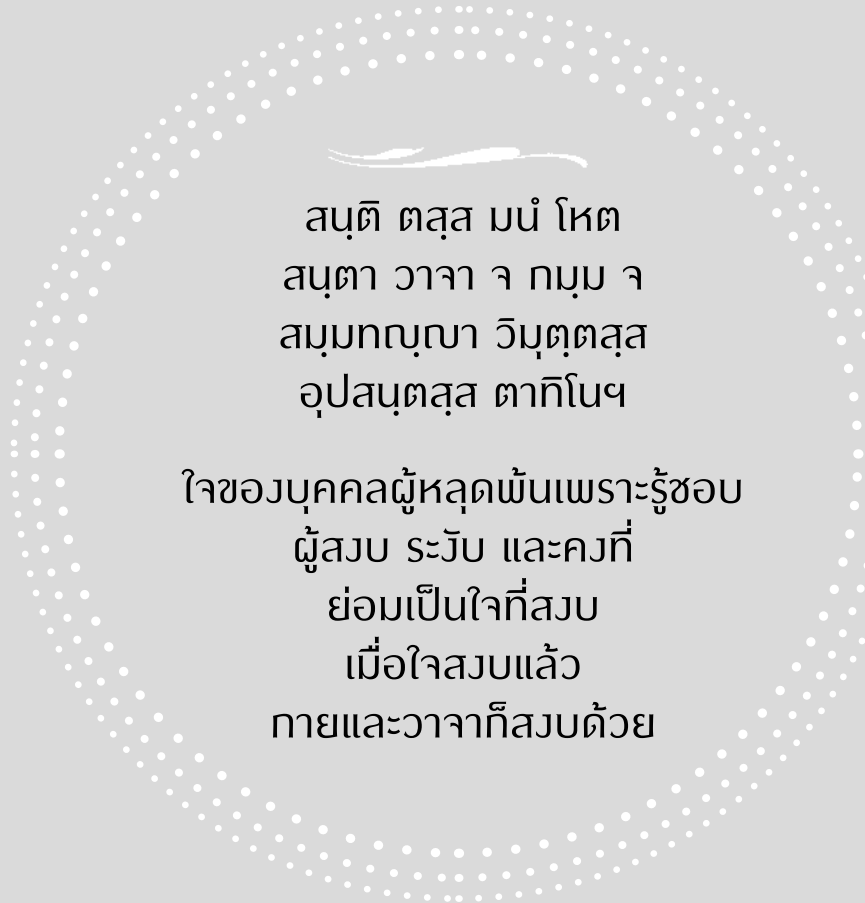

“ถ้าว่ามีน้ำเพียงมีในกาลทุกเมื่อไซ้ บุคคลจะพึงกระทำประโยชน์อะไรด้วยบ่อน้ำ พระพุทธเจ้าตัดรากแห่งตัณหาได้แล้ว จะพึงเที่ยวแสวงหาน้ำเพราะเหตุอะไร”

อธิบายความ

เรื่องทำนองนี้เคยมีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าจวนจะปรินิพพาน เสด็จถึงแม่น้ำกุณฑลันที ทรงกระหายน้ำมาก ให้พระอานนท์ไปนำน้ำจากแม่น้ำนั้นมาถวาย พระอานนท์กราบทูลว่า “หมู่เกวียนเพิ่งผ่านพ้นไปสักครู่เอง น้ำกำลังขุ่นชั้นอยู่” พระพุทธเจ้าตรัสอ่อนวอนถึงครั้งที่ ๓ พระอานนท์จึงถือบาตรไป น้ำกลับใสสะอาดดื่มได้ เรื่องนี้เป็นด้วยพุทธานุภาพโดยแท้

คำว่า “มูล (ราก) แห่งตัณหา” ในพระคาถานี้ หมายถึง อวิชชา นั่นเอง บางแห่งพระพุทธองค์ตรัสว่า “อวิชชาเป็นมลทิน ยิ่งกว่ามลทินทั้งหลาย และเป็นมลทินอย่างยิ่ง (อวิชชา ปรมํ มลํ)” พระพุทธพจน์นี้สืบเนื่องมาจากที่ตรัสว่า “ความประพฤติไม่ดีเป็นมลทินของหญิง ความตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้ บาปเป็นมลทินทั้งในโลกนี้และโลกหน้า อวิชชาเป็นมลทินยิ่งกว่ามลทินทั้งหลาย และเป็นมลทินอย่างยิ่ง ท่านทั้งหลายจงตัดมลทินนั้นเสียเถิด แล้วเป็นผู้ไม่มีมลทิน” (พระพุทธพจน์จากธรรมบท) ❖

สนฺติ ตสฺส มนํ โหติ
สนฺตา วาจา จ กมฺม จ
สมฺมทณฺณา วิมุตฺตสฺส
อุปสนฺตสฺส ตาทิโนฯ

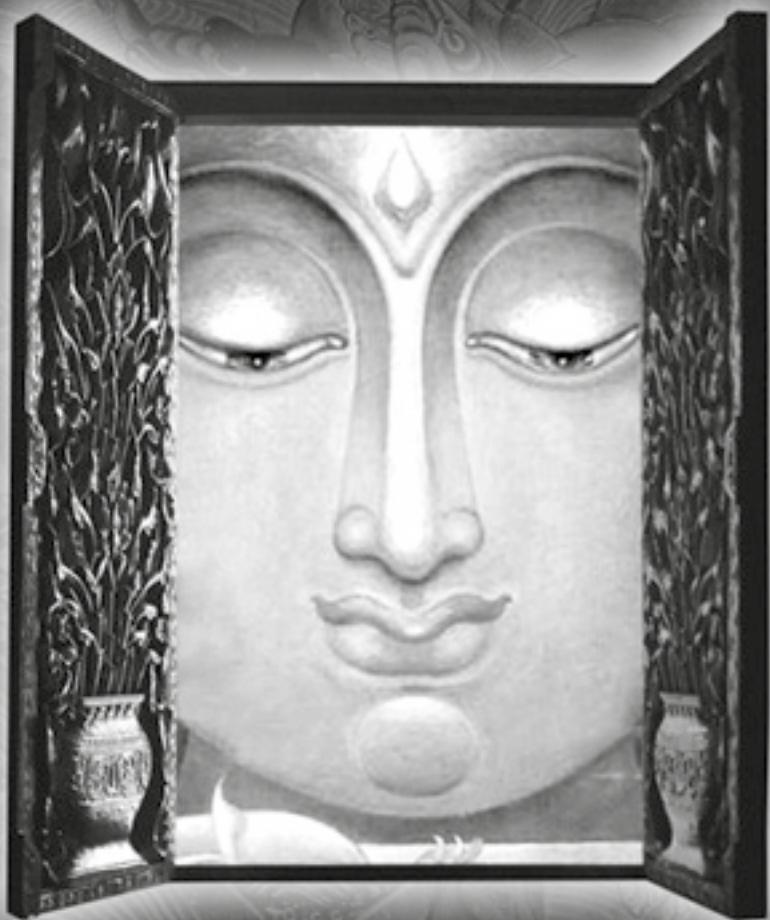
ใจของบุคคลผู้หลุดพ้นเพราะรู้ชอบ
ผู้สงบ ระวัง และคงที่
ย่อมเป็นใจที่สงบ
เมื่อใจสงบแล้ว
กายและวาจาก็สงบด้วย

ดัมทีร์อุทาน

ปาฏลิตามิยวรรค

๔๘

พระพุทธอรุณ เรื่อง

โทษของศีลวิบัติ และคุณของศีลสมบัติ (ปาฏลีคามียสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวนมากเสด็จไปในเมืองราชคฤห์ผ่านปาฏลีคาม อุบาสกและอุบาสิกาชาวปาฏลีคามมาเฝ้า กราบทูลขอให้ทรงแสดงถึงโทษของศีลวิบัติและคุณของศีลสมบัติ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงให้ฟังว่า ผู้ที่ศีลมีศีลวิบัตีย่อมประสบโทษ ๕ ประการคือ

๑. เสื่อมทรัพย์เพราะมีความประมาทเป็นเหตุ
๒. ชื่อเสียงทางไม่ดีย่อมฟังขจรไป
๓. ไม่แก้แค้นล้างอายหาญในที่ประชุม
๔. เมื่อจะตายย่อมหลงตาย
๕. เมื่อสิ้นชีพแล้วไปสู่ทุคติ

ส่วนคุณของความเป็นผู้มีศีลหรือศีลสมบัติมี ๕ ประการ
เหมือนกันคือ

๑. ย่อมได้กองแห่งโภคะเป็นอันมาก เพราะความไม่ประมาท
เป็นเหตุ
๒. ชื่อเสียงอันดีงามย่อมฟังขจรไป
๓. เป็นผู้แก้แค้นล้างมลทินในหมู่ที่ประชุม
๔. เมื่อจะตายไม่หลงตาย หมายความว่า ตายด้วยความ
สงบ มีสติสัมปชัญญะ
๕. เมื่อสิ้นชีพแล้วย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

อุบาทถกและอุบาทถกชาวปาฏลิกามขึ้นชมยินดีในพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค แล้วลากลับไป

สมัยนั้นสุนิรมหาอำมาตย์และวัสสการพราหมณ์แห่งนคร
ราชคฤห์คิดจะสร้างเมืองใหม่ ณ ปาฏลิกาม*

พระพุทธองค์ทรงเห็นด้วยทิพยจักขุแล้วตรัสกับพระอานนท์
ว่า เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่อยู่ ณ พื้นที่ใด ก็ทำให้จิตของมหาอำมาตย์
ผู้ใหญ่น้อมไปเพื่อจะสร้างที่อยู่ของตน ณ พื้นที่นั้น เทวดาผู้มี
ศักดิ์ปานกลางและมีศักดิ์ต่ำก็เช่นเดียวกัน สถิตอยู่ ณ พื้นที่ใด
ก็น้อมจิตของราชมหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์ปานกลางและศักดิ์ต่ำให้
สร้างที่อยู่ในพื้นที่ของตน ๆ

*ซึ่งต่อมาเป็นเมืองปาฏลีนคร และปัจจุบันคือเมืองปัตตะนะ

สุนิรมหาอำมาตย์และวัสสการพราหมณ์ได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จผ่านมาทางนั้น จึงได้เข้าเฝ้าและกราบทูล อาราธนาให้ไปเสวย ณ นิเวศของตน พระพุทธองค์เสวยแล้ว ทรงอนุโมทนาว่า

“บัดนี้ตออยู่ ณ ที่ใด ย่อมเลี้ยงดูผู้มีศีล ผู้สัจรวมดีแล้ว ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ณ ที่นั้น และอุทิศส่วนกุศลให้แก่เทวดาทั้งหลายผู้สถิตอยู่ในที่นั้น เทวดาผู้ได้รับการบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ ผู้ได้รับการนับถือแล้วย่อมนับถือตอบ แต่นั้น เทวดาย่อมอนุเคราะห์บุคคลนั้น เหมือนมารดาอนุเคราะห์บุตร บุคคลผู้อัน เทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่ดีงาม”

หลังจากภักติกงและอนุโมทนาแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าจะเสด็จข้ามแม่น้ำคงคาไปทางฝั่งโน้น สุนิรมหาอำมาตย์และวัสสการพราหมณ์ตั้งใจไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จออกทางประตูใดจะตั้งชื่อประตูนั้นว่า “โคตมะ” เสด็จข้ามฝั่ง ณ ทำน้ำใดก็จะตั้งชื่อทำน้ำนั้นว่า “ทำโคตมะ” ก็สมัยนั้นแล น้ำในแม่น้ำคงคาปริ่มฝั่ง ประชาชนผู้ที่ต้องการจะข้ามไป ต่างก็เตรียมเรือบ้างแพบ้าง แต่พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ทรงข้ามไปโดยไม่ต้องอาศัยเรือหรือแพเลย ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ชนเหล่าใดจะข้ามห้วงน้ำคือสงสาร และสระคือตัณหา ชนเหล่านั้นกระทำสะพานคืออริยมรรค ไม่แต่จะต้องเปือกตมคือกามทั้งหลาย จึงข้ามสถานที่ลุ่มอันเต็มด้วยน้ำได้ ก็ชนแม้ต้องการจะข้ามน้ำมีประมาณน้อย ก็ต้องผูกแพ ส่วนพระพุทธรเจ้า และพุทธสาวกทั้งหลายผู้มีปัญญา เว้นจากแพก็ข้ามได้”

อธิบายความ

๑. โทษแห่งผู้ทูลหรือศิลปินบิตี เช่น เสื่อมทรัพย์เพราะความประมาทเป็นเหตุ ตัวอย่างเช่น ประมาท มัวเมาในอบายมุขต่างๆ ทำให้เสื่อมทรัพย์ ล่วงละเมิดศีลเช่นไปฆ่าเขา ลักทรัพย์หรือฉ้อโกงทรัพย์ของเขา ถูกจับได้ต้องติดคุกหรือต้องเสียทรัพย์มากมายในการสู้คดีความ ทรัพย์เก่าก็หมดไปทรัพย์ใหม่ก็หาไม่ได้ เสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น ไม่กล้าหาญในที่ประชุมเพราะเกรงจะถูกท้วงติงถึงความผิด เมื่อจะตายระลึกถึงกรรมชั่วของตนทำให้หลงตาย ตายแล้วยังต้องไปทุกข์อีก

ส่วนผู้มีศีลดี มีศีลสมบัติหรือศีลสัมปทา ย่อมได้รับผลตรงกันข้ามกับผู้มีศีลวิบัติ กล่าวคือ ได้โภคะเป็นอันมากเพราะความไม่ประมาทเป็นเหตุ มีความเพียรหมั่นประกอบสัมมาชีพได้ความสบายใจ มีชื่อเสียงอันดีงาม เข้าไหนเข้าได้ไม่เก้อเขิน เมื่อถึงคราวจะตายระลึกถึงคุณความดีของตน ทำให้ได้สุขโสมนัส ไม่หลงตายตายแล้วไปสุคติ เป็นกำไรของชีวิต

๒. เรื่องเทวดาประจำพื้นที่ซึ่งปรากฏในเรื่องนี้ น่าจะเป็นต้นเค้าให้มีการสร้างศาลพระภูมิ เพื่อให้เทวดาประจำพื้นที่ได้อยู่อาศัย ท่านจะอยู่หรือไม่อยู่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ผู้ที่จะรู้ได้ก็ต่อเมื่อมีทิพยจักขุหรือสามารถจะติดต่อกับเทวดาได้ ขอฝากไว้สำหรับท่านผู้อ่านได้พิจารณาต่อไปด้วย

ในพระพุทธรูปที่ทรงอนุโมทนาในที่นี้ ทรงแนะนำให้ทำบุญอุทิศให้เทวดา และตรัสว่าเมื่อบูชาและนับถือเทวดา ย่อม

ได้รับการบูชาและนับถือตอบ จากนั้นเทวดาย่อมอนุเคราะห์เขา เหมือนมารดาอนุเคราะห์บุตร ผู้ที่เทวดาอนุเคราะห์แล้วย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่ดีงาม ตามพระพุทธพจน์นี้แสดงว่า เทวดาที่ช่วยคุ้มครองรักษาคนดีก็มีอยู่ ในอานิสงส์แห่งการเจริญเมตตา ๑๑ ประการก็มีอยู่ประการหนึ่งว่า เทวดาทั้งหลายย่อมช่วยรักษาเทวดาก็ยังต้องการบุญเหมือนกัน เราจึงต้องทำบุญอุทิศให้เทวดาบ้าง เพื่อท่านจะได้อนุเคราะห์ช่วยเหลือในคราวจำเป็นหรือคับขัน แต่เราต้องช่วยตัวเองด้วยให้มาก

๓. เรื่องพระพุทธอุทานในที่นี้เกี่ยวกับเรื่องห้วงน้ำ ถ้าพิจารณาตามต้นเรื่อง พระพุทธเจ้าทรงข้ามแม่น้ำโดยไม่ต้องใช้เรือหรือแพ คงจะทรงใช้ฤทธิ์ข้ามไป รวมทั้งภิกษุสงฆ์ผู้มีฤทธิ์ด้วย เช่น เดินบนน้ำหรือเหาะไป ส่วนคนทั้งหลายต้องใช้เรือหรือแพข้ามไปเพราะไม่มีฤทธิ์เช่นนั้น แต่พระอรรถกถาจารย์อธิบายน้อมเข้ามาทางธรรม เช่นว่า ห้วงน้ำคือสังสารวัฏ แม่น้ำคือตัณหาสะพานคืออริยมรรค ประกอบด้วยองค์ ๘ ส่วนเปือกตมนั้น อรรถกถาอธิบายเป็นที่ลาดลุ่มซึ่งเปี่ยมด้วยน้ำ แต่มีพระพุทธพจน์บางแห่งตรัสว่า

“เปือกตมคืออกาม หนามคืออกาม อันผู้ใดข้ามพ้นได้แล้ว ย่ำยีได้แล้ว ผู้นั้นถึงความสิ้นไปแห่งตัณหา ย่อมไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์” ❖

(อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑

กล่าวว่าเป็นพระพุทธอุทาน เกี่ยวกับเรื่องพระนันทะ)

๔๙

พระพุทธอุทาน เรื่อง

ผู้รู้กับผู้ไม่รู้

(นวิธปาตสุตฺร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล กับพระนาคสมาละ เมื่อถึงทางสองแพร่งแห่งหนึ่ง พระพุทฺธองค์ทรงประสงค์จะเสด็จไปทางหนึ่ง แต่พระนาคสมาละต้องการจะไปอีกทางหนึ่งเพราะเห็นว่าเป็นทางตรง พระสุคตเจ้าทรงอ้อนวอนถึง ๓ ครั้งให้ไปทางที่พระองค์ประสงค์ แต่พระนาคสมาละไม่ยอม จึงวางบาตรและจีวรของพระพุทฺธองค์ไว้กับพื้นดินแล้วตนก็จากไป พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถือบาตรและจีวรของพระองค์เสด็จไปแต่พระองค์เดียว เสด็จไปได้หน่อยหนึ่งจึงแวะลงข้างทางประทับนั่งพักผ่อนอยู่ได้ร่มไม้ต้นหนึ่ง ไม่นานนัก พระนาคสมาละก็กลับมาพร้อมด้วยบาตรแตก จีวรและสังฆาฏิฉีกขาดเพราะถูกโจรทำร้าย ได้กราบทูลเรื่องนั้นให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระพุทฺธองค์ทรงเปล่งอุทานในเวลาอันว่า

“บุคคลผู้ถึงเวท ผู้รู้ เทียบไปด้วยกัน อยู่ด้วยกัน ปะปนกับ
ชนผู้ไม่รู้ ย่อมละเว้นคนชั่วเสียได้ เหมือนนกกกระเรียน เมื่อบุคคล
เอาน้ำนมปนน้ำเข้าไปให้ดื่มแต่น้ำนมเท่านั้น ละเว้นน้ำ ฉะนั้น”

อธิบายความ

เรื่องพระพุทธองค์กับพระนาคสมาละนี้ ข้าพเจ้าได้ใช้เป็น
เรื่องเริ่มต้นในเรื่อง “พระอานนทพุทธอนุชา” ที่เขียนไว้เมื่อปี
๒๕๐๘ นับถึงเวลานี้เป็นเวลา ๔๗ ปีแล้ว มีผู้อ่านถามอยู่เสมอว่า
เรื่องพระนาคสมาละกับพระพุทธองค์ตอนนี้มีปรากฏในพระ
ไตรปิฎกหรืออรรถกถาใด ๆ หรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่า มีปรากฏใน
พระไตรปิฎก ตามที่ท่านได้อ่านมาแล้วนี้ ผู้ถามสงสัยว่า สวาก
ของพระพุทธเจ้าในพุทธกาลเป็นไปได้เพียงนี้เชียวหรือ

อรรถกถาเล่าว่า พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระญาณว่า
ทางที่พระนาคสมาละจะไปนั้น เป็นทางอันตรายจึงมิได้เสด็จไป
ส่วนพระนาคสมาละนั้นถูกกรรมบันดาลให้อยากไปในทางนั้น แม้
พระพุทธองค์ทรงห้ามถึง ๓ ครั้งแล้วก็ไม่ยินยอม

เรื่องผู้รู้กับผู้ไม่รู้ คนดีกับคนชั่ว บางคราวก็อยู่ปะปนกัน
แต่คนดีก็เลือกทำแต่สิ่งที่ดี คนชั่วเลือกทำสิ่งที่ชั่ว ท่านเปรียบ
เหมือนนกกกระเรียน เมื่อมีคนผสมน้ำกับน้ำนมให้ดื่ม ก็เลือกดื่ม
แต่น้ำนม ทำได้อย่างไรเป็นเรื่องเฉพาะของนกกกระเรียน เหมือน
เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้เราประหลาดใจบ่อย ๆ ว่าทำได้อย่างไร
แต่ก็ทำได้ ❖

๕๐

พระพุทธอรุณ เรือ

ความรักกับความทุกข์

(วิชาชาสูตร)

ความเบื้องต้น

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่บุพพารามของนางวิสาขาเมธีกรรมารดา นางวิสาขามีผ้าเปียกผมเปียกเข้าไปเฝ้าในเวลาเที่ยงวัน พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “เพราะเหตุไรจึงเป็นเช่นนี้” กราบทูลว่า “หลานคนหนึ่งอันเป็นที่รักอย่างยิ่งได้ลั่นชีวิตลง เขาเป็นคนดีเหลือเกิน” พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “ถ้าในเมืองสาวัตถีมีคนดีอย่างนี้ วิสาขาคะรักเขาไหม” ตอบว่า “รัก” ตรัสถามว่า “ในเมืองสาวัตถีมีคนตายวันละเท่าไร” กราบทูลว่า “๑ คนบ้าง...๑๐ คนบ้าง” ตรัสว่า “ถ้ากระนั้น วิสาขาคะมีต้องมีผ้าเปียกผมเปียกร้องให้คร่ำครวญทุกวันหรือ” นางวิสาขาคได้สติจึงหยุดคร่ำครวญ พระพุทธองค์ตรัสว่า “มีรัก ๑ ก็มีทุกข์ ๑ ... มีรัก ๑๐๐ ก็มีทุกข์ ๑๐๐” ดังนี้แล้วทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“ความโศกก็ดี ความรำไรก็ดี ความทุกข์ก็ดี มากมายหลายอย่างนี้มีอยู่ในโลก เพราะอาศัยสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก เมื่อ

ไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก ความโศก ความร่ำไรและความทุกข์เหล่านี้ย่อมไม่มี เพราะเหตุนั้นแล ผู้ใดไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักในโลกไหน ๆ ผู้นั้นเป็นผู้มีความสุข ปราศจากความโศก เพราะเหตุนั้น ผู้ปรารถนาความไม่โศก อันปราศจากกิเลส ดุจขลุ่ย ไม่พึงทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รักในโลกไหน ๆ”

อธิบายความ

เรื่องความรักกับความทุกข์นี้ พุดถึงกันอยู่โดยทั่วไป ความรักให้ความสุขใสมันส์บ้าง แต่น้อยเมื่อเทียบกับความทุกข์โหดมันส์ที่เกิดจากความรักนั้น ข้าพเจ้าเคยเขียนเรื่อง “รักอย่างไรรักให้เป็น” ไว้ ๑๐ กว่าปีแล้ว ต่อมาได้ใช้เป็นบทบรรยายธรรมทางวิทยุและได้ถอดออกมาเป็นหนังสือชื่อ “ชีวิตกับความรัก” เป็นการมองความรักหลายแง่มุม

มีผู้ถามว่า ถ้าไม่ให้อะไรจะทำอย่างไร ตอบว่า ความรักมีหลายแบบ เช่น แบบมิตรภาพมีความเกื้อกูลกัน มีเมตตากรุณาต่อกัน ท่านที่มีจิตหลุดพ้นแล้วจากกิเลสทั้งปวง ท่านไม่รักสิ่งใดและไม่ชังสิ่งใด มีแต่อุเบกขาญาณคือความหยั่งรู้อันประกอบด้วยอุเบกขา มีจิตใจสงบราบเรียบไม่ต้องขึ้นลงไปกับความรักและความไม่รัก เป็นโลกุตตรชนชั้นสูงสุดคือพระอรหันต์

นางวิสาขานั่น แม้จะเป็นพระอริยบุคคลก็จริง แต่เป็นเพียงพระโสดาบัน ยังละรัก โลก โกรธ หลงไม่ได้ จึงเปลอสติไปบ้าง

๕๑

พระพุทธอรุณ เรื่อง

การนิพพานของ พระกัปปมัลลบุตร

(ปฐมกัปปสูตร)

ความเบื้องต้น

สมัยหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน ใกล้เมืองราชคฤห์ พระกัปปมัลลบุตรเข้าไปเฝ้าทูลลาเพื่อนิพพาน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต พระกัปปมัลลบุตรจึงเหาะขึ้นไปกลางอากาศ เข้าเตโชกสิณสมาบัติ อธิษฐานให้ไฟโพล่งขึ้นเผาสรีระของท่าน เมื่อไฟเผาสรีระของท่านหมดแล้ว ไม่ปรากฏอัฐิจีราต ทั่วถ่านใด ๆ เหลืออยู่เลย ทุกอย่างหายไปเหมือนไฟดับเมื่อหมดน้ำมัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

“รูปกายได้สลายแล้ว สัตถุญญาดับแล้ว เวทนาทั้งปวงเป็นธรรมชาติเย็นแล้ว สังขารทั้งหลายสงบแล้ว วิญญาณถึงความตั้งอยู่ไม่ได้”

อธิบายความ

วัดเวฬุวัน แปลว่า สวนไม้ไผ่ มักจะตามมาด้วยคำว่า “กถินทกนิวาปะ” ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารถวายแด่พระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์ เมื่อคราวเสด็จกรุงราชคฤห์เป็นครั้งแรก เป็นพระอารามแห่งแรกในพุทธศาสนา

คำว่า “กถินทกนิวาปะ” แปลว่าเป็นที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต มีเรื่องเล่าว่า ในอดีตกาล (เข้าใจว่าก่อนสมัยพระเจ้าพิมพิสาร) พระราชาพระองค์หนึ่งเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ทรงบรรทม ณ ใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง งูพิษตัวหนึ่งเลื้อยเข้ามาใกล้พระองค์ กระแตตัวหนึ่งอยู่บนต้นไม้ ได้เห็นงูเลื้อยเข้ามาใกล้พระราชินี จึงร้องเสียงดังขึ้น พระราชาทรงตื่นบรรทม ทรงทราบเหตุการณ์นั้นแล้ว ทรงเข้าพระทัยว่าที่รอดจากงูพิษมาได้ก็เพราะเสียงร้องของกระแต ตรัสถามราชบุรุษว่า ธรรมดากระแตชอบอยู่ ณ ที่ใด ทรงทราบว่าชอบอยู่ที่ต้นไม้ จึงรับสั่งให้ปลูกต้นไม้มากมายจนเป็นสวนไม้ แล้วรับสั่งให้พระราชทานเหยื่อแก่กระแตทุกวัน

พระอานนท์เถระกนิพพานบนอากาศเช่นเดียวกับพระทัฬหะมัลลบุตร หลังพุทธปรินิพพานถึง ๔๐ ปี แต่อริษฐานให้อริษฐาตุของท่านแยกเป็น ๒ ส่วน ตกลง ๒ ฝั่งของแม่น้ำโรहिณี เพื่อพระญาติทั้ง ๒ ฝ่ายจะได้อริษฐาตุไปเท่าๆ กัน

พระทัฬหะนั้นมีสร้อยนามว่า “มัลลบุตร” เพราะเป็นพระโอรสของมเหสีองค์หนึ่งของเจ้ามัลละแห่งนครกุสินารา ท่านบวช

๑๙๖ พุทธอุทยาน

เป็นสามเณรตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ และสำเร็จเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่
จรดมีดโกนลงบนศีรษะทีเดียว เมื่ออุปสมบทแล้วได้รับการยกย่อง
จากพระศาสดาให้เป็นเอตทัคคะ (เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย) ใน
ทางจัดแจงเสนาสนะแก่ภิกษุผู้จรมาทั้ง ๔ ทิศ ท่านเป็นองค์หนึ่ง
ในบรรดาพระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ องค์ (อสีติมหาสาวก)

จบคัมภีร์อุทาน

หมายเหตุ

เขียนจบเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๕ ได้เว้นบ้างบาง
พระสูตร ได้อาศัยพระไตรปิฎกบาลี เล่ม ๒๕ คัมภีร์อุทาน และ
พระสูตรและอรรถกถาแปลฉบับของมหามกุฏราชวิทยาลัยเป็น
คู่มือ ขอขอบพระคุณคณะผู้จัดทำพระสูตรและอรรถกถาแปลไว้
ณ โอกาสนี้ด้วย

วสิน อินทสระ

บันทึกท้ายเล่ม

ในที่สุด เรื่อง “พุทธอุทยาน” ก็จบลงได้เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ด้วยความยากลำบาก ใช้เวลาถึง ๑ ปีเต็ม ทั้งนี้ ด้วยเหตุหลายอย่าง เช่น ข้าพเจ้าป่วยเสียบ้าง ผู้จัดบันทึกไม่มีเวลาจัดบันทึกบ้างเพราะมีภารกิจอย่างอื่นอยู่เป็นอันมาก ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเขียนได้เอง เพราะดวงตาไม่อนุญาตให้ทำได้บ้าง อ่อนแรงอ่อนกำลังบ้าง ข้าพเจ้าประหวั่นอยู่เสมอว่าจะเขียนหนังสือเล่มนี้ไม่จบ ชีวิตของข้าพเจ้าจะจบเสียก่อน โชคดีที่หนังสือจบลงได้โดยที่ข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่ แต่จบลงแสนยาก เหมือนเข็นเรือบนโคลน แต่ก็จบลงได้ด้วยความเพียรพยายาม และด้วยความหวังว่าจะทำให้จบ เขียนบ้างหยุดบ้างไปเรื่อย ๆ วันที่หยุดมากกว่าวันที่เขียน มีเรื่องที่รวบรวมไว้ได้ ๕๑ เรื่อง* เว้นเสียบ้างเป็นบางเรื่อง หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์

*ในคัมภีร์อุทยานมีพระสูตรทั้งหมด ๘๒ พระสูตร

แก่ท่านผู้อ่านไม่มากนักน้อย

ข้าพเจ้าเริ่มเขียนหนังสือเมื่ออายุ ๒๙ บัดนี้อายุของข้าพเจ้า
ย่างเข้า ๗๙ แล้ว อ่อนล้าเต็มที่ โรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ก็รุมกัน
รบกวนไม่เว้นวัน จะมีชีวิตอยู่ได้นานสักอีกกี่วันก็เดิอนก็ไม่อาจ
กำหนดได้ สมจริงดังที่พระสารีบุตรได้กล่าวสอนไว้ว่า

“ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีเครื่องหมายรู้ไม่ได้
(ว่าจะตายในวันใด) ทั้งน้อย ทั้งผิดเคือง ทั้งประกอบด้วยทุกข์”

ประสบการณ์ในชีวิตจริง ไคร่ครวญพิจารณาทั้งชีวิตของตน
และชีวิตของผู้อื่น ทำให้ซาบซึ้งในเอกราชิตินี้เป็นอย่างยิ่ง พระ
พุทธองค์ยังตรัสไว้ด้วยว่า

“อายุของมนุษย์นี้น้อยนัก คนดีไม่ควรเพลิดเพลินกับอายุ
นั้น พึงประพடுத்தตน เช่นเดียวกับคนที่ถูกไฟไหม้อยู่บนศีรษะ
ความตายจะไม่มาถึง เป็นไม่มี”

คนที่ศีรษะถูกไฟไหม้อยู่ กิจที่เขาควรทำโดยเร็วก็คือดับไฟ
บนศีรษะนั้นเสียจันใด คนเราก็จันนั้น ถูกความทุกข์เผาไหม้อยู่
ควรรีบดับทุกข์นั้น ทุกข์มีเพราะความเกิด ความเกิดมีเพราะมี
ภพ ถ้าดับภพได้โดยการดับกิเลส ความเกิดก็ไม่มี เมื่อไม่เกิดก็ไม่
ทุกข์ ความทุกข์เป็นภัยใหญ่ของสัตว์โลก (ทุกข์มรส มหทุกข์ -
พระพุทธรพจน์)

อย่างไรก็ตาม คนเราเกิดมาแล้วก็อดหวังความสุขไม่ได้
ผู้ต้องการมีทุกข์น้อยจึงควรบากบั่นประพடுத்தกรรม พระพุทธองค์
ตรัสไว้ว่า “ผู้ประพடுத்தกรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และ

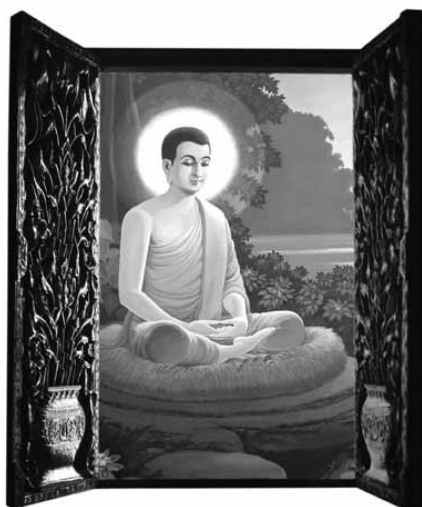
โลกหน้า ธรรมย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม เหมือนร่ม
คันใหญ่ในฤดูฝน”

โดยหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าขอส่งความปรารถนาดีมายัง
ท่านผู้อ่านทั้งหลาย ขอให้ท่านเป็นผู้มีทุกข์น้อย มีโรคเบาบาง
ประสบความสำเร็จโดยธรรมในสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ

ด้วยความปรารถนาดีอย่างยิ่ง

วศิน อินทสระ

๑ ตุลาคม ๒๕๕๕

“ตามสุขก็ตาม ทิพยสุขก็ตาม ในโลก
มีคุณค่าไม่ถึงเสียที่ ๑๖
ของความสุขซึ่งได้จากการสันตตหา”

ราชสูตร

“

เรื่อง พุทธอุทาน นี้ หมายถึง พระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้า
ตรัสในโอกาสต่าง ๆ เพราะปรารภเรื่องต่าง ๆ ข้าพเจ้าได้นำมาจาก
คัมภีร์อุทานในพระไตรปิฎกเล่ม ๒๕ ได้ย่อความบ้าง ขยายความ
บ้าง เช่น **ความเบื้องต้น** เป็นการย่อความ ส่วน**อธิบายความเป็น**
ส่วนที่ข้าพเจ้าขยายความเท่าที่จะนึกได้ ไม่มีตำราให้ค้นคว้าเลย

”

www.kanlayanatam.com

